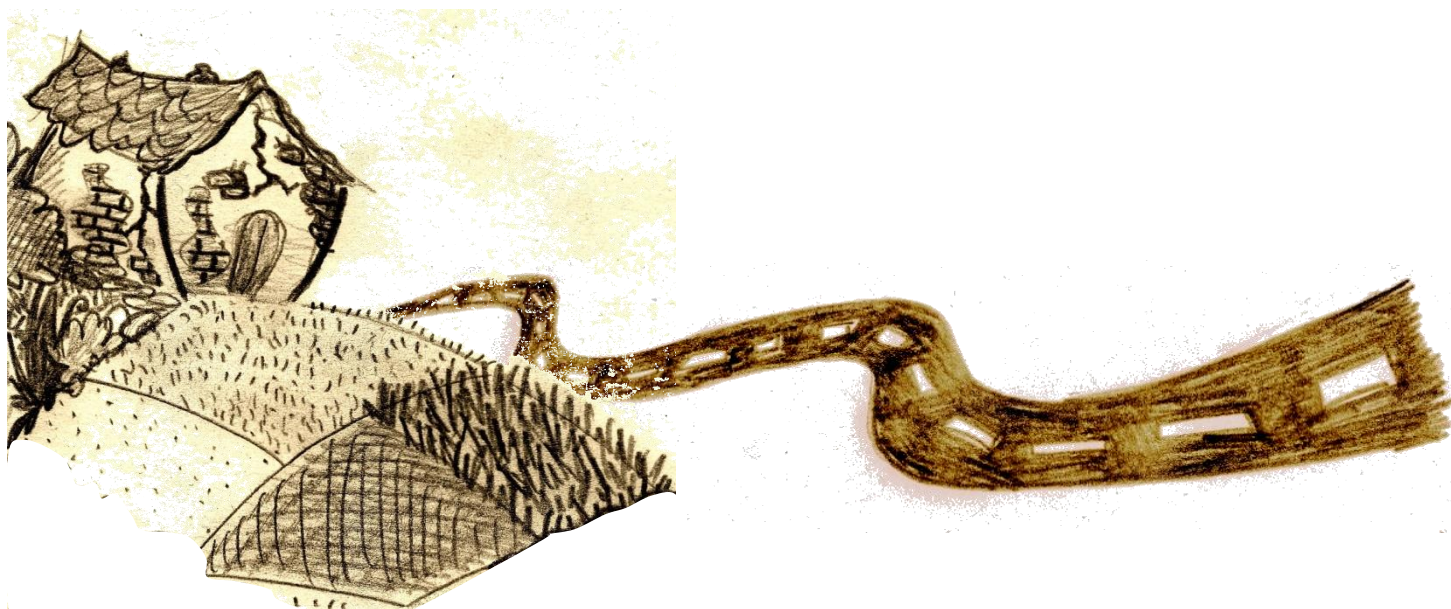

MANIFESTACIÓ dels CANVIS en la INTERACCIÓ entre el MEDI NATURAL i la SOCIETAT

La influència del despoblament
a Alins i Farrera

ANNEX

Índex

ANNEX 1. TAULES DE COBERTES	3
1. Matrius de canvis	5
1.1 Zona d'estudi	5
1.2 Alins	5
1.3 Farrera	6
2. Taules de resultats V-LATE per municipis	6
2.1 Alins	6
2.1.1 Índex d'àrea, superfície i variabilitat	6
2.1.2 Índex de forma	7
2.1.3 Índex de vora	7
2.1.4 Índex de proximitat	8
2.1.5 Índex de diversitat	8
2.2 Farrera	8
2.2.1 Índex d'àrea, superfície i variabilitat	8
2.2.2 Índex de forma	9
2.2.3 Índex de vora	9
2.2.4 Índex de proximitat	10
2.2.5 Índex de diversitat	10
ANNEX 2. TRANSCRIPCIONS DE LES ENTREVISTES	11
Joana, Alins	13
Antònio i Antònia, Alins	20
Germans Bebot, Àreu	30
Ignasi, Besan	34
Joan, Norís	44
Pili, Tor	48
Rosalia, Montesclado	51
Jordi, Burg	55
Marc, Araós	60
Meritxell i Ramon, Alins	64
Lluís, Farrera	67
Carla, Mallolís	73

ANNEX 1.

TAULES DE COBERTES

1. MATRIUS DE CANVI PER CADA COBERTA (ha)

1.1. Zona d'estudi

1.2. Alins

1.3. Farrera

2. TAULES DE RESULTATS V-LATE PER MUNICIPIS

2.1. Alins

2.1.1. Índex d'àrea, superfície i variabilitat

2.1.2. Índex de forma

2.1.3. Índex de vora

2.1.4. Índex de proximitat

2.1.5. Índex de diversitat

2.2. Farrera

2.2.1. Índex d'àrea, superfície i variabilitat

2.2.2. Índex de forma

2.2.3. Índex de vora

2.2.4. Índex de proximitat

2.2.5. Índex de diversitat

1. Matrius de canvi per cada coberta (ha)

1.1 Zona d'estudi

Taula 1. Matriu de canvi de cada coberta de l'any 1956 al 1993 a l'àmbit d'estudi, expressat en hectàrees

		Cobertes del sòl 1993								Total
Cobertes del sòl 1956		Agrícola	Agrícola abandonat	Pastures	Forestal d'alt rec.	Forestal de baix rec.	Nuclis	Improductiu	Aigües continentals	Sense dades
	Agrícola	618		202	383	126	7	16	5	7
	Agrícola abandonat	30		32	131	59	0	2		0
	Pastures	29		2408	277	865	0	170	0	5
	Forestal d'alt recobr.	32		493	8526	1322	0	86	0	18
	Forestal de baix recobr.	69		1172	1328	2414	0	390	0	9
	Nuclis	1		1	1	3	11	0		0
	Improductiu	8		235	48	43	0	2250	1	0
	Aigües continentals			2	0	0		0	71	
	Sense dades	2		177	158	75		53		6

Font: Elaboració pròpia

1.2 Alins

Taula 2. Matriu de canvi de cada coberta de l'any 1956 al 1993 a Alins, expressat en hectàrees

		Cobertes del sòl 1993								Total
Cobertes del sòl 1956		Agrícola	Agrícola abandonat	Pastures	Forestal d'alt rec.	Forestal de baix rec.	Nuclis	Improductiu	Aigües continentals	Sense dades
	Agrícola	384		90	210	59	5	14	5	2
	Agrícola abandonat	13		8	49	17	0	1	0	0
	Pastures	18		1863	162	728	0	121	0	0
	Forestal d'alt recobr.	22		330	6119	1052	0	68	0	1
	Forestal de baix recobr.	61		1002	829	1708	0	373	0	1
	Nuclis	1		0	0	2	7	0		0
	Improductiu	5		217	20	24	0	2098	1	0
	Aigües continentals	0		2	0	0	0	0	71	0
	Sense dades	2		173	126	71	0	53	0	6

Font: Elaboració pròpia

1.3 Farrera

Taula 3. Matriu de canvi de cada coberta de l'any 1956 al 1993 a Farrera, expressat en hectàrees

		Cobertes del sòl 1993								Total
Cobertes del sòl 1956		Agrícola	Agrícola abandonat	Pastures	Forestal d'alt rec.	Forestal de baix rec.	Nuclis	Improductiu	Aigües continentals	
	Agrícola	234		112	173	68	0	2	0	4
	Agrícola abandonat	17		24	83	42	0	1	0	0
	Pastures	11		545	115	138	0	49	0	5
	Forestal d'alt recobr.	10		163	2407	269	0	17	0	17
	Forestal de baix recobr.	8		170	499	706	0	17	0	8
	Nuclis	0		1	0	1	4	0	0	0
	Improductiu	3		18	28	18	0	153	0	0
	Aigües continentals									0
	Sense dades	0		5	33	3	0	0	0	0

Font: Elaboració pròpia

2. Taules de resultats V-Late per municipis

2.1 Alins

2.1.1 Índex d'àrea, superfície i variabilitat

Taula 4. Anàlisi per classes d'àrees els anys 1956 i 1993 respectivament a Alins

Tipus de coberta	Any 1956				Any 1993			
	NP	PD (frag/10 ³ ha)	MPS (ha)	PSSD	NP	PD (frag/10 ³ ha)	MPS (ha)	PSSD
Agrícola	138	7,58	5,58	27,00	363	19,95	1,39	5,21
Agrícola abandonat	40	2,20	2,18	2,90				
Pastures	216	11,87	13,40	72,35	1277	70,16	2,89	23,99
Forestal d'alt recobr.	376	20,66	20,19	120,35	1406	77,25	5,35	87,88
Forestal de baix rec.	531	29,18	7,49	61,35	1976	108,57	1,85	14,95
Nuclis	6	0,33	1,85	1,06	11	0,60	1,14	1,00
Improductiu	714	39,23	3,32	39,25	1805	99,18	1,51	27,78
Aigües continentals	70	3,85	1,05	2,03	84	4,62	0,92	1,87
Total:	2091				6922			

Font: Elaboració pròpia mitjançant V-Late

Taula 5. Comparació dels anàlisis per classes d'àrea, 1993-1956

Tipus de coberta	Δ NP	Δ PD (frag/10 ³ ha)	Δ MPS (ha)	Δ PSSD
Agrícola	225	12,36	-4,19	-21,79
Pastures	1061	58,30	-10,51	-48,35
Forestal d'alt recobriment	1030	56,59	-14,85	-32,47
Forestal de baix recobriment	1445	79,40	-5,63	-46,41
Nuclis	5	0,27	-0,70	-0,06
Improductiu	1091	59,95	-1,80	-11,46
Aigües continentals	14	0,77	-0,12	-0,16

Font: Elaboració pròpia

2.1.2 Índex de forma**Taula 6. Anàlisi de forma per classes, pels anys 1956, 1993 i comparació 1993-1956**

Tipus de coberta	1956	1993	1993-1956
	MFRACCT	MFRACCT	Δ MFRACCT
Agrícola	1,17	1,16	0,00
Agrícola abandonat	1,16		
Pastures	1,18	1,16	-0,02
Forestal d'alt recobriment	1,18	1,17	-0,02
Forestal de baix recobriment	1,17	1,17	0,00
Nuclis	1,13	1,15	0,02
Improductiu	1,16	1,16	0,00
Aigües continentals	1,14	1,15	0,01
	1,169	1,165	0,00

Font: Elaboració pròpia mitjançant V-Late

2.1.3 Índex de vora**Taula 7. Anàlisi de vora per classes pels anys 1956, 1993 i la comparació 1993-1956**

Tipus de coberta	1956		1993		1993-1956	
	TE (km)	MPE (km)	TE (km)	MPE (km)	Δ TE (km)	Δ MPE (km)
Agrícola	191,90	1,39	249,43	0,69	57,52	-0,70
Agrícola abandonat	32,70	0,82				
Pastures	648,68	3,00	1171,21	0,92	522,54	-2,09
Forestal d'alt recobriment	1217,95	3,24	2023,39	1,44	805,43	-1,80
Forestal de baix recobriment	909,13	1,71	1708,40	0,86	799,27	-0,85
Nuclis	4,03	0,67	6,64	0,60	2,61	-0,07
Improductiu	498,11	0,70	851,61	0,47	353,50	-0,23
Aigües continentals	25,11	0,36	32,46	0,39	7,35	0,03
Total:	3527,61	1,69	6043,13	0,87	2515,52	-0,81

Font: Elaboració pròpia mitjançant V-Late

2.1.4 Índex de proximitat

Taula 8. Anàlisi de proximitat pels anys 1956, 1993 i comparativa 1993-1956

Tipus de coberta	1956		1993		1993-1956	
	Mitjana (m)	Desviació est. (m)	Mitjana (m)	Desviació est. (m)	Mitjana (m)	Desviació est. (m)
Agrícola	41,31	91,85	24,30	55,90	-17,00	-35,95
Agrícola abandonat	213,34	352,27				
Pastures	70,52	179,74	40,79	74,73	-29,73	-105,01
Forestal d'alt recobriment	18,67	46,23	16,49	24,40	-2,18	-21,83
Forestal de baix recobriment	36,53	72,39	24,46	41,46	-12,06	-30,93
Nuclis	2139,09	2058,08	626,10	821,41	-1512,99	-1236,66
Improductiu	60,29	127,02	42,05	79,70	-18,23	-47,31
Aigües continentals	170,33	234,62	160,87	200,93	-9,46	-33,69

Font: Elaboració pròpia mitjançant V-Late

2.1.5 Índex de diversitat

Taula 9. Anàlisi de diversitat del paisatge

	1956	1993
Shannon's Diversity Index	1,452	1,424

Font: Elaboració pròpia mitjançant V-Late

2.2 Farrera

2.2.1 Índex d'àrea, superfície i variabilitat

Taula 10. Anàlisi per classes d'àrees els anys 1956 i 1993 respectivament a Farrera

Tipus de coberta	Any 1956				Any 1993			
	NP	PD (frag/10 ³ ha)	MPS (ha)	PSSD	NP	PD (frag/10 ³ ha)	MPS (ha)	PSSD
Agrícola	68	11,00	8,74	26,68	166	26,85	1,71	4,46
Agrícola abandonat	25	4,04	6,66	8,86				
Pastures	92	14,88	9,37	41,81	502	81,19	2,07	13,72
Forestal d'alt recobr.	193	31,21	14,95	67,72	535	86,53	6,24	49,07
Forestal de baix rec.	224	36,23	6,29	35,94	690	111,60	1,80	11,65
Nuclis	8	1,29	0,81	0,73	8	1,29	0,68	0,57
Improductiu	167	27,01	1,32	4,82	401	64,86	0,60	3,16
Aigües continentals	0				1	0,16	0,12	0,00
Total:	777				2303			

Font: Elaboració pròpia mitjançant V-Late

Taula 11. Comparació dels anàlisis per classes d'àrea, 1993-1956

Tipus de coberta	Δ NP	Δ PD (frag/10 ³ ha)	Δ MPS (ha)	Δ PSSD
Agrícola	98	15,85	-7,03	-22,22
Pastures	410	66,31	-7,31	-28,09
Forestal d'alt recobriment	342	55,31	-8,71	-18,66
Forestal de baix recobriment	466	75,37	-4,48	-24,29
Nuclis	0	0,00	-0,13	-0,16
Improductiu	234	37,85	-0,72	-1,66
Aigües continentals	98	15,85	-7,03	-22,22

Font: Elaboració pròpia

2.2.2 Índex de forma

Taula 12. Anàlisi de forma per classes, pels anys 1956, 1993 i comparació 1993-1956

Tipus de coberta	1956	1993	1993-1956
	MFRACCT	MFRACCT	Δ MFRACCT
Agrícola	1,16	1,16	0,01
Agrícola abandonat	1,16		
Pastures	1,18	1,17	-0,01
Forestal d'alt recobriment	1,17	1,17	0,00
Forestal de baix recobriment	1,18	1,17	-0,01
Nuclis	1,15	1,15	0,00
Improductiu	1,17	1,16	0,00
Aigües continentals		1,18	1,18
	1,17	1,166	0,00

Font: Elaboració pròpia mitjançant V-Late

2.2.3 Índex de vora

Taula 13. Anàlisi de vora per classes pels anys 1956, 1993 i la comparació 1993-1956

Tipus de coberta	1956		1993		1993-1956	
	TE (km)	MPE (km)	TE (km)	MPE (km)	Δ TE (km)	Δ MPE (km)
Agrícola	115,88	1,70	129,29	0,78	13,40	-0,93
Agrícola abandonat	54,29	2,17				
Pastures	193,93	2,11	407,01	0,81	213,08	-1,30
Forestal d'alt recobriment	419,11	2,17	768,36	1,44	349,25	-0,74
Forestal de baix recobriment	314,64	1,40	510,76	0,74	196,12	-0,66
Nuclis	4,02	0,50	3,48	0,44	-0,54	-0,07
Improductiu	106,97	0,64	154,53	0,39	47,56	-0,26
Aigües continentals			0,21	0,21	0,21	0,21
Total:	1208,84	1,56	1973,64	0,86	764,80	-0,70

Font: Elaboració pròpia mitjançant V-Late

2.2.4 Índex de proximitat

Taula 14. Anàlisi de proximitat pels anys 1956, 1993 i comparativa 1993-1956

Tipus de coberta	1956		1993		1993-1956	
	Mitjana (m)	Desviació est. (m)	Mitjana (m)	Desviació est. (m)	Mitjana (m)	Desviació est. (m)
Agrícola	81,92	218,54	73,75	361,41	-8,16	142,87
Agrícola abandonat	241,13	821,63				
Pastures	66,53	160,02	41,42	72,35	-25,12	-87,66
Forestal d'alt recobriment	28,79	45,49	15,92	26,08	-12,87	-19,41
Forestal de baix recobriment	35,81	73,40	28,87	46,99	-6,94	-26,41
Nuclis	1754,42	2274,87	1282,63	1676,69	-471,79	-598,17
Improductiu	83,52	323,72	50,22	100,29	-33,30	-223,44
Aigües continentals	0,00	0,00	12,80	0,00	12,80	0,00

Font: Elaboració pròpia mitjançant V-Late

2.2.5 Índex de diversitat

Taula 15. Anàlisi de diversitat del paisatge

	1956	1993
Shannon's Diversity Index	1,418	1,230

Font: Elaboració pròpia mitjançant V-Late

ANNEX 2.

TRANSCRIPCIONS DE LES ENTREVISTES

Joana, Alins

Antonio i Antonia, Alins

Germans Bebot, Àreu

Ignasi, Besan

Joan, Norís

Pili, Tor

Rosalía, Montesclado

Jordi, Burg

Marc, Araós

Meritxell i Ramon, Alins

Lluís, Farrera

Carla, Mallolís

Joana (Casa Muntanya), Alins**Nom:** Joana**Edat:** 60 anys**Professió:** hostaleria**Ha viscut tota la vida al poble?**

Si, 60 anys aquí al poble; primer érem pagesos i després vam començar a fer de fonda i ho combinàvem tot. Els primers anys no hi havia gaire gent i ho podies fer tot, però després venia més turisme i més feina, l'agricultura va anar de baixa i el meu pare ja no va poder treballar de l'agricultura. Llavors vam llogar les terres i ens vam dedicar a això; el meu home té autocar i es dedica al transport. Llavors ho hem combinat.

Vostè cap als anys 50, treballava molt al camp?

Jo als 50 era molt petita, però si, treballàvem al camp. Si.

I després van llogar els camps? O sigui que hi havia algú que els treballava?

Si.

Sap vostè quants camps tenien abans?

Doncs mira, nosaltres de camps així, per conreu i per bestiar, teníem i tenim 4. Llavors de conreu, que fèiem patates i blat, doncs en teníem 3. I continuen sent però ara no es conrea res.

I què es conreava?

Doncs mira, herba pel bestiar, per les vaques.

I el bestiar són les vaques?

Sí, algun encara en té de vaques. Tenen egües també.

I les vaques eren per llet?

No, no, eren per recrio. Perquè la llet, quan van posar la quota lletera, ho van haver de deixar perquè no era rendible. Però ara només vaques de recrio perquè donen les subvencions, i viuen gràcies amb això, perquè si no, no sé pas.

Amb les subvencions?

Si, perquè amb les subvencions són no sé quants euros pel cap de bestiar i llavors clar, amb aquests cèntims poden viure. Però aquí al poble, de pagesos, n'ha quedat 2 i aquí a cal Bortomico, doncs el marit és guarda i porten encara la pagesia i fan casa rural.

I abans què era, tot el poble?

Abans érem tots, tot el poble. En diferents quantitat, al menys tothom tenia unes quantes vaques, les ovelles i bé.

Abans tothom vivia del que produïa?

Si, no calia anar a comprar a fora perquè ja t'ho tenies tot de casa, i en canvi ara doncs ja no hi ha res.

I aleshores com sorgeix la fonda, ja començava ha haver-hi turisme?

Ahh, com vam passar... Bé, perquè el meu pare era *lleoener* (lampista), aleshores, clar, treballava de lampista, la meva mare *pues* en els temps que feien de pagesos feia de pagesa. Aleshores el meu pare va voler tenir la casa nova; vivíem aquí i aquesta casa ja queia i al voler-la fer nova va demanar un crèdit i aleshores ens vam tindre que posar a treballar. Ens va fer posar una fonda i així vam començar. Amb la fonda, primer per algun paleta, algun guàrdia civil i a l'estiu pues ja començava a arribar algun de turista, però molt poquet.

Quin any era això?

Això devia ser cap el 60 i pico.

I què eren dels primers hostals d'aquí?

No, no, no. Nosaltres som l'últim d'aquí d'Alins. Els primers eren uns que ja han desaparegut. Després aquí era Cal Cinto i després vam ser nosaltres.

I també va ser mestra d'escola?

Qui, jo? Si, si, si. Vaig estudiar a Lleida i he treballat, bé, a molts llocs.? Però he treballat a Esterri els 28 anys últims. I abans d'Esterri vaig estar a Barcelona, a Espot, a Andorra...

I aquí no hi havia escola?

Si, aquí hi havia escola però quan podia vindre no vaig voler-hi vindre perquè em pensava que sempre aniria amb el davantal posat saps?. Així, estan a fora, tenia una estabilitat durant el dia no?

D'acord. Ha practicat algun cop la caça o la pesca vostè?

La caça i la pesca no.

Ni com a hobby o això?

No. Si la societat de caça i pesca que són aquí

I ara, ha disminuït?

Molt, molt. Bé, la caça no ho sé perquè de caçadors també ja no en ve tants perquè suposo que deu ser, és molt car. Aquí mateix, que van fer aquell programa de que hi ha molta població de caça i que venien permisos i alguns caçadors m'explicaven per saber a veure... Diu he preguntat a l'Ajuntament i ha sortit ara com a preu públic 6000 € un animal, un altre 1200... I clar, això només s'ho permeten algunes butxaques no? I aleshores la gent d'aquí si, els hi venen uns *cupos* i van. I d'aquesta, jo em penso que això no ho porten gaire bé des de Barcelona. No se, les societats de pesca estan molt enfadats. Ho fan fer tot per Internet, els tiquets. Aleshores també hi ha els guardes... No se, hi ha moltes coses que no estan masses clares.

I la pesca? Sobretot truites oi?

Si, de pesca hi ha pràcticament molt pocs pescadors ara.

I abans també, només era truita?

Si, també era el problema que aquí no ho van controlar al seu temps i aquí, pues, teníem 40 francesos. Aleshores com que no controlaven feien destrosses, clar, hem passat del tot al no res perquè no hi ha hagut una línia de control. I ara s'han volgut posar molt seriosos, però tampoc no acaben de trobar el punt.

I els animals que es cacen ara són els mateixos que es caçaven abans?

A veure, abans aquí només hi havia l'isard. L'isard i el *jabalí*. I ara hi ha cabirols, hi ha cérvols. Aquí davant tenim 2 cérvols també. Molts cabirols i molts isards. Clar, n'hi ha tants que fan malbé les collites, l'herba pel bestiar, els horts hi entren...

I ho fan malbé tot...

Si. Però n'hi ha molts i ells mateixos s'eliminen, agafen malalties. Com l'isard, fa uns anys, que agafava un virus que atacava els ulls i el deixava cec.

Ara tenen aquest problema amb els cabirols. I abans també el tenien?

No perquè com que hi havia menys població no baixaven tant. Ara clar, com que n'hi ha tants...

I d'altres animals com l'ós...?

Bé, jo ho havia sentit explicar. Quan hi havia l'ós si. Llavors se'ls hi menjava les patates... Però quin any era que va matar l'últim ós, el 52? Nosaltres érem molt petites.

A la fonda, abans, la majoria de gent que venia era gent d'aquí al poble?

No, gent de fora. Aquí sempre hi ha hagut molta tendència de gent de Sabadell, Terrassa, Igualada...

I abans hi havia molta relació entre els pobles?

Si molta. Molta abans. Si clar, perquè no hi havia cotxe i la gent es movia solament caminant. Ara, com que tothom té cotxe, tothom marxa més lluny.

Per tant, aquesta relació s'ha perdut?

Si, s'ha perdut una mica.

A on anàveu?

Doncs mira, la joventut a Sort ara. I abans, doncs tota la setmana tothom al seu hàbitat, però els diumenges es feien coses. La gent pujava aquí a Alins, els diumenges feien ball i a tots els pobles hi havia acordionista, sabeu? I aleshores es feia ball i venia la joventut. I aleshores als pobles hi havia el costum de venir els homes i anaven al bar a fer la botifarra tots junts... Que ara també es manté una miqueta però ja diferent. Ara els jubilats van a ballar a Sort a la discoteca a la tarda i marxen tots que abans era impensable.

I aquí a Alins hi havia hagut mercat?

No, aquí a Alins mai.

Mercat setmanal tampoc?

No.

Abans, us movíeu més per motiu de feina o per trobades festives?

Normalment, a part d'aquestes sortides els diumenges, el moviment era bàsicament, per anar al metge.

Aquí hi havia metge?

No, aquí no. Estava a Tírvia, però llavors, quan tenies segons quins problemes anaves a Tremp al metge o a Barcelona.

I ara actualment la gent es mou...

Si, la gent es mou per qualsevol cosa. Penseu que a cada casa, normalment, hi ha 2 o 3 cotxes. Tothom està mecanitzat. La gent es mou per tot. Ahir van anar a l'Aplec d'Arboló, o a Ainet....

Han augmentat també les destinacions on anar?

Clar, ara tothom va arreu. També hi ha més carreteres. Penseu que quan jo era petita, doncs anàvem al dentista a Ribera de Cardós a peu. Jo ho havia viscut això. I per les festes majors llavors anàvem a peu. Clar, abans es trigava molt més a moure's...

I actualment, episodis d'incomunicacions...?

No ara no. Potser algun dia alguna nevada... Però amb les màquines, com que tenen més espai, potser triguen unes 2 o 3 hores més, però...

Antigament, jo també ho he viscut això.... Els homes baixaven, agafaven amb *mulos* i li enganxaven un trineu que feien ells i anaven traient la neu per poder passar.

Clar, llavors quan cotxes hi havia?

Hi havia una *rubia* que tenia el pastisser...

I tractors?

Tractors... No. No m'enrecordo, però sé que el primer el van comprar per la Camara Agrària, aquells EBRO's blaus i que devien ser pels anys 60...

I quants tractors hi ha?

Mira, un a Casa Bortomico, un a Casa Cintet, un a Casa Foix, un a Casa nostra, un a Casa Roser (...) En total uns 6. Tots els que hem sigut pagesos en tenim.

Abans, el poble era autosuficient? Vivien les famílies del que es produïa?

Normalment si.

I es comprava algun producte que no fos bàsic?

Bé, és que abans no teníem neveres. Teníem el carner, que era un armari amb tela d'aquella d'Antequera que la posàvem al celler i després tenies el confitat. Hi havia la llonganissa confitada, que abans te la menjaves al llarg d'un any, i ara només en 3 mesos. Aleshores es portava a l'estiu als camps, per menjar, estava en conserva. De corder i tot això no se'n menjava tant abans. A les cases hi havia ovelles i tal però sempre es matava menjar de bestiar que n rendiria, com una cordera que naixia coixa o un altre que li faltava un ull o així. I aleshores clar, pollastre i així tot se feia a casa. Conills... Però bàsicament aleshores se menjava més que res *tocino* i el conill i el pollastre eren més dels dies festius. El conill, per exemple, era típic quan s'acabava el dia que acabaves de fer l'herba de tots els camps i aquests dies es matava. I aquell dia es feia conill farcit i es feia com una mica de festa no? Però ara no volem conill ni volem pollastre perquè és habitual, i en canvi aleshores no era el plat de cada dia. Abans, al migdia, escudella, amb el vi, i per sopar cada dia es feia sopes de pa i la verdura picada, que ara té tan èxit, el trinxat que en diuen, llavors era la verdura picada. Abans era la verdura picada, amb una *rosqueta* de cansalada i un ou passat per aigua de les gallines de casa del dia. Vull dir que allò era cada dia eh?

Aleshores la gent no tenia colesterol, perquè no anàvem sobrealimentats. Ni tanta proteïna, ni tan de greix... i aleshores tothom feia més, es cremava més...

Aleshores no portaveu aliment de fora?

Hi havia un senyor de Pobla, que li deien el pomer que venia amb un camió a repartir fruita. I bé, se li comprava lo típic de plàtans i taronges, que es deixaven a casa per tenir-ne tot l'any.

Hi havia algun establiment aquí que vengués quelcom?

Si, nosaltres. Nosaltres érem botiga de queviures. Però aleshores hi havia el forn i aquí el senyor de Cal Cinto tenia una mica de carnisseria.

I això ara s'ha perdut?

Si, ara ja no en queda cap de carnisseria.

I això per què és ? Per què la gent ha marxat?

No, no ho sé. Hi va haver un noi que s'hi va dedicar però no li devia sortir prou rentable.

Aquí hi ha festa major no?

Si.

I que s'hagi perdut tanta gent als pobles, això ha fet canviar alguna cosa de les festes?

La festa major de Sant Joan es fa igual, es fan més coses. Encara ara la joventut vol més coses. I la que s'ha perdut és la festa major petita, la de Sant Vicenç. Llavors es feia la missa de padrins, el dia de Sant Vicenç, que feien cantades i aleshores hi havia molta joventut i com que hi havia el resto del poble doncs cantaven la missa d'Angelis... I un grup de padrins que parlaven per tothom i el ball.

I ara s'ha canviat l'hàbit. Per Sant Vicenç, es fa dissabte i diumenge, i es fa un sopar comunitari que ho organitza la joventut. I així treuen alguns calés. Si, clar. I la nit de Sant Joan fan igual. Fan les falles. Abans se feia la falla i l'arplegaven un mes abans. Ara fan unes torxes, i per la nit, qui vol, doncs en va a comprar una; no sé quan cobren i es puja a una ermita que hi ha aquí dalt i es baixa tot amb les llums enceses i després els hi posen un arbre monumental i l'encenen i fan coca i vi per tothom.

I com influeix l'arribada de 3 famílies noves?

Però bé, són gent d'aquí. Són gent del país. I també són gent de Barcelona... Ho viuen igual.

Les cases són d'obra nova o rehabilitades?

Bé, uns la van comprar i se l'han arreglat ells i n'hi ha uns altres que estan de lloguer. A una casa del pastisser que té, i la lloguen.

Immigrants només n'hi ha a l'estiu que tenim noies per treballar a l'hostaleria. Estudiants de Bulgària, noies, si. Fins ara venien estudiants d'hostaleria i era un conveni amb la federació d'hostaleria. I ara nosaltres encara l'agafem encara que no sigui directes, en tenim una que això ja és casa seva i es queda amb nosaltres fins al mes de maig. Ve a l'abril perquè no té classes, bé allà no sé com va. Però ara marxa i després torna al mes de juny.

I n'hi ha molts?

No. Solament, nosaltres una. Bé, l'estiu n'hi vindrà un altra, dos i així és.

No, perquè aquí no vol treballar ningú. Abans, els estudiants te trucaven i pels ponts... venien los estudiants a fer cèntims de l'hostaleria, de cambrer... Però ara molts estudiants ja no ho fan. Busquen d'altres coses i marxen d'aquí.

I on van, a Sort?

No, però ja no treballen de l'hostaleria. Mala fama a l'hostaleria... es treballa massa.

Bé, mentre es treballi...

Nosaltres tenim dones casades que han vingut a treballar. Mira, d'aquestes n'hi ha quatre que l'una vol ser psicòloga, l'altra vol ser infermera, l'altra vol ser metgessa... i venen ara com si anessin a casa seva. Encara estan casades i amb fills. I bé, venien per vacances de Pasqua i a l'estiu. Aleshores es guanyaven uns cèntims i per pagar-se els estudis i tenien una ajuda.

Ja et dic, venen ara com si fossin família, amb els seus homes, igual. Era una altra manera de veure les coses, aleshores.

Abans, per exemple, hi havien molts remeis casolans, per quan la gent agafava un constipat o...

Abans. Si, molt. Se feien molts pegats i moltes herbes.

I ara el jovent això ho coneix tant?

No massa. El jovent ara ja van a la farmàcia i a l'antibiòtic.

O sigui que d'alguna manera es perd aquest coneixement popular?

Si, si. Perquè abans tenies febre, per exemple, i et posaven als peus, t'hi posaven a dins una mitja, t'hi posaven cendra, fulles de col, vinagre. Feien allà com un *mejunge*, t'ho posaven a les plantes del peu i durava tres setmanes i no calia prendre pastilles.

Al coll t'ho feien amb ceba cuita, perquè la ceba té moltes propietats. I t'ho posaven allà, normalment aquí al coll, i al cap d'unes hores la inflamació minvava, si. I en canvi ara, li dius amb un de jove que li has de fer un pegat d'aquestos i et diu de tot.

I aquí, figura del metge no n'hi havia?

Si, metge però bé, al poble mai, eh? Sempre a Tírvia, a Llavorsí o a Ribera.

I sempre hi havien d'anar?

No, quan hi havia gent es desplaçava.

I de farmàcia?

De farmàcia era a Sort, Sort i Esterri. Aquí sí que l'he vist sempre. Ara en tenim també a Llavorsí.

Vostè que havia estat mestra i ha viscut aquí molts anys. Abans als pobles hi havia més gent i hi havia escoles?

Si, si. N'hi havia tots els pobles. Hi havia una mestra a Àreu, una a Alins, una a Ainet, una a Araós. Jo encara ho havia vist mestres a tots els pobles d'aquí. I noies vingudes d'Andalusia o d'Àvila o, bé, de tot Espanya.

O sigui, que es necessitava gent?

Si, a l'escola aquí, quan jo hi anava, eren 25-30.

I anàveu tots junts?

Anàvem tots junts. Bé, quan jo vaig començar teníem mestre i mestra, hi havia un home i una dona. I ara hi ha una escola aquí a Alins i venen tots els nens de tota la vall. Llavors hi ha dos mestres. Si. Hi ha una per Infantil, una per Primària.

I quan són més grans?

Llavors a Sort o a Esterri

Normalment a les famílies, hi anaven tots els fills a l'escola?

Si, normalment, si. Lo que passa que clar, els que tenien més bestiar a la primavera, quan començaven a treure el bestiar al camp, ja plegaven, i érem molt poquets, perquè a la tardor, fins que no els tancaven... No hi anaven. N'hi havia molts que hi anaven molt poc temps.

Aquí s'ha conservat això de la família nombrosa vivint a la mateixa casa?

Si, aquí el típic era viure els pares i els padrins. I havia algun oncle, algun tiet solter allò...

I això de les 3 generacions ara ha canviat?

De moment no. Encara hi continuen vivint.

No hi ha tants fills suposo...

Exacte. N'hi ha menys, però continuen vivint tots junts. Nosaltres, mira, aquí hem viscut els avis, nosaltres i els meus fills, lo que passa és que al ser gran, el meu pare no podia pujar escales, ja va morir, i la meua mare.... doncs com que teníem els apartaments per llogar doncs l'hem hagut de portar allà per l'ascensor. Però, normalment, tothom els té a casa, si.

Però els joves sempre se'n van?

No, nosaltres perquè teníem escales. A les cases d'aquí hi ha hagut sempre la costum de que amb l'habitació i la cuina hi hagués sempre una habitació que s'havia contat pels padrins, perquè no haguessin de pujar escales per anar a les habitacions.

I la figura de l'hereu?

Si encara es conserva, si. Encara.

Però és per heretar de veritat o només per tradició?

Però bé, ara lo que es conserva és lo de que el que es queda casa amb els pares és l'hereu. Aleshores n'hi ha un que no se n'ha quedat cap a casa i ho fan a particions. Nosaltres tenim uns parents, aquesta que anireu a veure ara, l'Antonieta, que una s'ha quedat aquí a Alins, l'altra a Sabadell i un altre a Tremp. Doncs, què ha fet? Els hi ha repartit a parts iguals.

Com nosaltres, que som dos. No hi cap hereu ni cap pubilla. Aleshores, el meu pare ja ho va deixar bé per fer particions.

Abans era tota la família la que anava a treballar el camp?

Aleshores, sí, clar.

Anaven a l'escola...

I quan arribàvem treballàvem, sí.

Les dones també?

Sí, sí. Aleshores anaven al camp igual.

I quan els nens eren molt petits?

S'havien de ficar... La meua mare ens explica quan ens deixava a nosaltres al bressol i se n'havia d'anar al camp i a lo millor estava 2 hores, no? I li deia en alguna gran que mos vingués a veure i tal, però diu que estava al camp treballant... Perquè aleshores no portaven rellotge i anaven amb l'hora del Sol i veien quan arribava l'ombra en un roc marxaven cap a casa amb una ànsia.

La introducció de la maquinària, suposem, ha fet reduir el temps que es passava al camp?

Sí, una mica sí.

Per què abans es treballava de l'alba al capvespre?

Sí, però abans era diferent, no s'anava sempre ràpid i corrent. Jo m'enrecordo que era mes *light*, no? Aleshores esmorzàvem i marxàvem cap el camp fins a les 12. Fèiem de hores que se'n deia. Hi havia una mica de pa amb pernil... Al migdia fèiem una parada, perquè aleshores, la costum als pobles... El campaner tocava les campanes, tocava l'Ave Maria i aleshores amb l'Ave Maria ja sabies que era l'hora d'anar a dinar. I si no et portaven el dinar al camp.

Què era, per què abans es treballaven més camps i estaven més lluny?

Sí, abans hi havia camps molt lluny. Pensa que hi havia les bordes i alguns s'hi quedaven a dormir. Són camps més de pastura, perquè els conreus, normalment, estaven més a prop.

Jo ho he viscut això. Portàvem unes estructures que penjaven al bestiar i que era on col·locàvem l'herba per baixar-la. I el camp estava a tres quarts d'hora d'aquí o més amb l'equa. Aleshores baixàvem fins aquí, ho descarregàvem i tornàvem a marxar cap dalt cap el prat. I ara ho veieu tot abandonat, però abans es cultivava tot. I abans no hi havia res per llaurar; nosaltres en diem aquí amb aixadó (una aixada). Així s'hi feien les mongetes, els pèsols... En 60 anys ha canviat molt, molt.

Alguna altra figura emblemàtica, a banda de l'acordionista?

No, l'acordionista era algú que sempre hi havia a les festes. Aleshores teníem els capellans. Donaven doctrina, i la joventut hi anava, preparaven obres de teatre... Perquè abans hi havia molta joventut i durant l'hivern doncs es feien obres de teatre... Cobraven entrada a la gent i ho feien aquí al davant, i amb el que recollien pagaven un autocar i anaven a veure la Passió a Cervera.... Era tot de caire religiós perquè, clar, ho portava el capellà. I mira, moltes vegades sortien parelles de *novios* d'aquestes excursions.

I l'acordionista, qui era? Un senyor del poble?

Sí, normalment sempre era un xicot del poble, ja una miqueta granadet, no? No sé per què. N'hi havia un Àreu i un aquí a Alins. Un era pagès i l'altre no, no era pagès. Era fill del campaner i aquest havia fet quelcom de correspondència i així. I en aquella època les escoles agafaven gent que no eren mestres... i havia fet de mestre en algun poble.

Quin paisatge prefereix, el d'abans o el d'ara?

Tots 2 diferents i alhora el mateix. O sigui, quan eres petit te'n recordes del camps del blat, amb els cavallons que dèiem nosaltres, que bé, era una cosa molt bonica. Amb els camps de patates, perquè tot es treballava. I la gent treballava als camps... Clar, i ara això ja no es veu, ara els veus amb el tractor i sí, algun més, però....

Però bé, en quant a com ho veig jo ara, trobo que no ha canviat tant, al menys aquí, perquè no és una vall que s'hagi construït molt, ni s'hagi fet destrosses. Està força conservada. Potser sí, cap aquí dalt, que hi havia els horts de la Minguera que li deien. I ara, això sí que ha desaparegut. Ara cadascú té l'hort al costat de casa. Com

que ara pots anar al supermercat a comprar de tot, aleshores la gent ho ha anat deixant. Abans tothom tenia un parell d'horts, o tres i allà hi tenien de tot. Jo m'enrecordo que hi collíem pinyons, de tot. Ara tot és molt diferent.

I com es valoren les reintroduccions de l'ós, del cabirol introduït...

Bé, de bosc n'hi havia molt abans, lo que passa és que el van talar tot i tothom a quedat arruïnat. Aleshores tothom es tallava la seva fusta i això. El que no ens agrada és que vedin el bosc. Aquí tenim Araós i Ainet, amb boscos de bolets molt bonics on estàvem acostumats a anar, al bosc de Buiro... Doncs ara quan hi vas a passejar, com que estan vedats per bolets, doncs quan trobes un bolet et fa cosa agafar-lo, no? Perquè si et veuen ja... Això trobo que és una cosa...

I això qui ho proposa?

Des del municipi. No, hi ha molts animals que esta bé que els portin ,però controlats.

Abans hi havia l'ós?

Ui, jo l'ós ja no l'havia vist. N'havia sentit a parlar.

I ara que es parla de portar el llop?

Veus, aquest fa més respecte. Si, la gent d'aquí tampoc no els hi agrada l'ós, perquè diuen que ataca. Jo particularment penso que aquests animals que poden ser una mica perillosos hi ha de ser però una mica controlats, en un hàbitat tancat, que si tu els vols anar a veure sàpigues on has d'anar. És això, perquè fa una mica de respecte que te'ls puguis trobar anant al bosc.

I guineus i això?

Si, també n'hi ha moltes. Si tu vas al bosc i és una passada lo bonic que és. I no cal anar al bosc. A la nit, si baixeu a Esterri, fins a Llavorsí, tota la Guingueta i Estaló, nosaltres l'altre dia en un viatge amb l'autocar, que vas més alt, és maco de veure. El que passa és que salten a la carretera. Però és maco, perquè hi ha una quantitat d'animals.

Ara es queixen molt dels carronyaires, perquè diu que no tenen prou animals morts i ataquen

El trencalòs?

No, no. Els voltors. Són els que tenen unes potes molt dobles. Si els veieu a terra, que a vegades hi ha un animal mort, un *jabalí*.... El problema és que diuen que senten vedellets i aleshores els ataquen. I fa una mica de respecte.

Jo penso que a la natura hi cap tot, però ha d'estar tot controlat perquè la natura per ella sola ja s'autolimita. Aleshores si nosaltres volem fer la competència amb ella i no tenim límit, eh?

Com valora la creació del Parc?

No sé, no hi entenc gaire jo d'això.

Però, per l'hostal, ha representat alguna millora?

Jo penso que ni més ni menys. Penso que esta bé, i que els objectius també deuen estar bé, però que els compleixin. Perquè a vegades les coses, té objectius molt bons, però per complir-los, a vegades costa.

En general, lo que es veu per aquí són aquests grups de brigades que fan coses. Però també van a les escoles. Avui aquí a Alins, que els portaven aquí a Santa Maria, i després al bosc de Virós... Els hi expliquen coses.... Està molt bé no?

Però esperàveu quelcom més pel que us havien dit?

Bé, suposo que encara no està del tot funcionant.

Què l'ha fet quedar a Alins?

Bé, m'agrada molt el poble, i el meu fill petit va estudiar a Manresa 5 anys, va treballar a Barcelona 4, i se volia quedar allà però va dir, no, no. Era cuiner i estava amb una noia molt maca i li deia: anem a viure a baix. Però mira, van trencar i ell va pujar a Alins. I l'altre esta a l'institut, puja cada dijous i treballa de cambrer el cap de setmana. No sé, devem ser rurals. Ell puja de Barcelona a les 2 i el pare a les 4. No sé per què, ens movem prou, però ens agraden les arrels.

Antonio i Antònia (Casa Bortomico), Alins

Nom: Antonio i Antònia

Edat: 45 anys

Professió: guarda forestal (home) i tots dos, ramaders ecològics i propietaris d'una casa de turisme rural.

Què eren abans?

Nosaltres hem sigut sempre pagesos. Teníem vaques de llet i fèiem llet. I quan jo em vaig casar doncs encara les teníem. I quan vaig venir aquí també feien llet, igual que a casa. Tothom *feve* llet aquí dalt; no hi havia ningú que fes carn. Tenies els vedells i te'ls venies de seguida. I venien dos empreses a buscar la llet, *Copirineo* i una empresa de la Seu i aleshores bé, hi havia competència i estava molt bé. I aleshores bé, mentrestant, hi va haver un problema amb la cooperativa de la Seu, que va fer l'empresa més gran i això i van quedar a la bancarrota. I clar, tots los que érem socis vam caure amb ells. I aleshores allí ja vam tindre que plantejar passar-nos a l'altra empresa, *Copirineo*, però sense que hi hagués competència o plegar. I bé, vam decidir no entrar-hi. Però mentrestant el meu home va entrar de guarda. Ell va fer oposicions per agent rural; agent rural no el van agafar però el van agafar com a guarda de caça. I aleshores clar, t'entra un sou fix cada més i et plantejes les coses d'una altra manera. I aleshores va ser, que l'Administració també va dir que si ens veníem la quota de llet a l'Administració mos la pagaven durant 5 anys. Aleshores va ser una manera de dir-nos plegueu de fer llet i guanyareu molt més. I vam plegar. I vam ficar vaques de carn, la vaca bruna, la marró. La carn està molt malament, està a preus de fa 25 anys o potser 30, i aleshores va sortir l'oportunitat de fer-nos ecològics. Hi havia una subvenció i et donaven bastant. Nosaltres teníem 12-14 vaques i et donaven gairebé 1 milió.

Això abans?

Si. Bé, ara has de complir un conjunt de normes, però hi ha coses que no fem. Per exemple, pinso ecològic no en fem, perquè com que no fem l'engreix dels vedells... Els venem als 6 mesos. Aleshores tenim per autoconsum, la pastura. Aleshores no mos cal comprar, tenim la nostra pastura que ja ho és i no fem res que pugui; tot el que fem és ecològic. L'únic que tens que fer és portar un control en un llibre de normes i escriure tot el que fas. Avui boguem. Doncs hem bogat i hem tirat tants carros de fem de la mateixa explotació. O avui seguem l'herba. O avui una vaca s'ha ficat malalta i li hem hagut de donar antibiòtic. Aleshores això ho has d'apuntar. Aleshores aquesta vaca hem d'estar 60 dies sense vendre el seu producte. Si és un vedell també, 60 dies. Perquè si no a l'escorxador ho trobarien. I bé, a començar a posar coses d'aquestes.

I mentrestant, quan el meu home entra de guarda i joestic per les vaques, aleshores va ser quan vam fer la casa de turisme rural, que era una manera d'estar-me a casa i treballar. Que treballar ja treballa, però no així. La feina de pagès és una feina molt sola. Abans, com que tothom era pagès, et trobaves a tothom als camps. I era molt diferent la pagesia. I xerraves amb tothom. Ara no, ara cada un va a la seva amb el seu tractor.

De quan estem parlant?

Del 82. Home, ja no hi havia tanta gent, però encara es veia més... nosaltres aquí mateix teníem uns veïns. Ara no en tenim cap. Aquí estem solitaris. I clar, ja és solitari la feina de pagès, no dóna rendiment i aleshores vam fer la casa de turisme rural.

Quant fa que estan amb l'ecològica?

L'ecològica ara deu fer 7 anys (2001). I la casa de turisme el 93. I el 2004 vam fer 3 apartaments, que és lo que dona més. Ara si que hi ha crisi, però jo no he baixat preus, perquè si abans venien era perquè estaven bé i el servei era bo i el preu estava ajustat.. Doncs per què em de baixar el preu si estàs donant el mateix servei? Perquè si baixes el preu baixa la qualitat. I a més que tinc els mateixos clients als apartaments des de fa 3 anys. Però aquí dalt no ens unim, tothom va a la seva.

Això en el sector turístic?

En tots els sectors. Nosaltres som ecològics i només hi ha 2 pagesos més aquí a Alins. Aleshores sabien que hi havia una subvenció molt bona, i són aquests que tenen una explotació força grossa, de 100 vaques. I volien fer-

se ecològics. Però aleshores l'Administració els hi va dir que si l'altre pagès no es feia ecològic ell no podia anar a la muntanya, perquè a la muntanya no seria ecològic. Aleshores van vindre com a tres vegades cada un: va, feu-se ecològics, feu-se ecològics... Al final ens van tindre que explicar perquè ens ho demanaven tant... Però ells no ens van dir que hi havia un ajut. I aleshores el primer any no el vam cobrar l'ajut.

I ens vam fer ecològics per aquest motiu. Aleshores amb això si que hem estat units, però perquè ho necessitaven.

Però, per exemple, turisme. Ja fa molts dies que es fa lo mateix. Aleshores diem que tindríem que ajuntar-nos i fer coses, fer senders, circuits.. Fer coses noves. Però la gent està per altres coses, Costa molt ajuntar la gent aquí. És el problema.

Ara, us tinc de dir que es treballa molt poc en comparació amb el que es treballava abans, Abans els pagesos treballaven tots els dies de l'any. Ara, si comptéssim l'estona que hi estem... Amb el bestiar estic mitja hora al matí i mitja hora a la tarda...

Abans era tot el dia?

Abans els nostres pares s'hi estaven tot el dia i ho feien tot a mà. Quan munyíem també. De petits també. Era més complicat. Ara les vaques de carn les tenim al prat, les vas a mirar i ja està, fins demà. Només quan pareixen has d'estar una mica més per elles, però... I ara el mes de juny les enviem a la muntanya i fins a l'octubre.

Ah, les deixeu allí?

Si, si. Nosaltres les fem anar a Llesú, que està menys complicat que Alins, perquè no hi ha pastor. Allí sí, i ens les guarda. Les portem amb camions i després, a l'octubre les recollim. Vas a mig estiu a fer una visita i preguntes al pastor com estan i marxes.

I abans?

A la muntanya d'Alins. Abans hi havia pastor

I a qui veneu la carn?

Bé, la venem a convencional, Perquè nosaltres no fem engreix. Els tenim 6 mesos, ve un noi de Conca de Tremp, que té granges. Li venem amb ell perquè és molt còmode. El truques, et ve i et fa un preu just. I paga al moment. I això és molt important, perquè la gent paga als 90 dies, i 90 dies són molt dies. I per això venem a convencional. Però hi ha una granja també a la cooperativa de Sort que ells engreixen ecològic. Aleshores si tu els hi vols portar el vedell, doncs els hi portes i el deixes allí com si estigués en un hotel. Si. Li donen el menjar, lo cuiden i llavors, quan el vols vendre, l'han de matar. Aleshores et truquen dient-te que l'han matat i el que n'han tret. Et descompten el que ha gastat de pinso i de tot lo altre i tal. Nosaltres no ho hem fet, perquè ens els traïem sempre abans i així li venem al noi de Conca de Tremp.

Però bé, fem encara de pagès perquè ens donen subvencions i tenim camps, perquè si no...

I teniu molt camp?

Si, tenim 10 hectàrees de terreny, aquí dalt. Però heu de contar que una tercera part és pla i lo altre són pedres. Perquè dius, mira, aquí enfront hi ha una casa que és nostra, i només hi ha cabres i dius, val. Tinc un camp allà que no hi puc fer res doncs hi porto a les cabres.

I sempre heu tingut 10 hectàrees?

No, n'hem tingut menys. Lo que passa que hem anat comprant, i la família d'Ainet, doncs lo pare es va morir i lo que tenia ho va repartir per les germanes. Aleshores, si ell tenia 4 hectàrees doncs nos ha quedat 1 hectàrea per cada una. Però aquí no hi ha vida. Només hi ha vida per aquestes vaques, de carn. Aquí no es pot sembrar, no es pot fer gra, no es pot fer res. I engreix tampoc perquè a l'hivern aquí fa molt fred i als vedells els hi costa molt d'engreixar. Llavors tenen de menjar el doble que no pas a la Seu d'Urgell, a Sort....

I agricultura abans?

Teníem el mateix que ara. Bé, fèiem una mica de gra per l'autoconsum, perquè la gent es feia el pa. I es feien, encara ara, patates, fem l'hort, però res més.

I el gra què era?

Això, sèguel, o el que fos, o blat de moro...

I teniu cabres?

No, no. Nosaltres tenim vaques, un bou, gallines, ànecs i pollastres, que encara no en tinc però en tindrè aviat. I després tenim els porcs; a l'octubre comprarem els porcs per fer la matança. Els comprem a l'octubre, de 5 quilos i els acabem d'engreixar i aleshores canvien una mica el gust. I fem una matança com es feia abans.

Enteneu la casa de turisme amb el bestiar o són independents?

Home, és que les cases de turisme rural estaven pensades per fer-les els pagesos. I era per compartir la casa amb els clients; o perquè veiessin els animals o el que sigui. I si calia fer l'hort, o fer quelcom de tot això. Però clar, les coses estan fetes d'una manera que sempre hi ha gent que s'ho salta. Si ara miréssim qui té casa de pagès aquí dalt, la meitat no tenen ni permisos. Si, estan empadronats aquí dalt o el que sigui, tenen terres, horts i així ja els hi deixen fer la casa de pagès. I això no és, perquè hi ha gent que està vivint a Barcelona i té una casa de pagès aquí. Això a la llarga és un problema. És com les segones residències. Ho estàvem dient, que s'estan desfasant. I es pensaven que els hi dèiem perquè ens sabia greu que fessin cases. Però ara ho han vist el que ha passat. És impossible que es pugui mantenir un poble només amb segones residències. Perquè d'aquí han marxat tots, només n'han quedat 2. I aquesta gent arriben i volen aigua, volen llum, volen de tot, i nosaltres estem aquí tot l'any, a l'hivern, i som nosaltres els que tenim de *palear* i ells quan arriben no han tingut de *palear* res.

Hi ha molta gent de segona residència?

Aquí a Alins és el poble que menys s'ha fet. Han fet més la gent del poble. A la vall i fora de la vall ja no diem. Heu anat Àreu? Doncs Àreu l'han destrossat ara. Perquè era un poble molt maco, molt arreglat, però han fet uns apartaments que els han deixat a mitges perquè ha caigut l'empresa i encara hi ha la grua allà tirada. Bé, a veure què faran. Perquè l'han destrossat. I les cases estan mal construïdes. No sé aquests paletes... I els pisos són molt cars i es fan malbé molt aviat. Si aquest és el problema. Si no és res més que especulació. Tindrien d'haver potenciat que la gent d'aquí fes, doncs un hotelet, o una casa de pagès. El que fos. No calia que féssim tots el mateix.

Mira, aquí mateix n'hi ha uns de Terrassa que són de segona residència. Però, mira, aquí dalt també hi ha dues cases i pel pont no han vingut tots. Aleshores clar, el poble està ple els 20 primers dies d'agost i quatre de setmana santa, però després no hi queda ningú. Igual que cada dilluns.

Hi queda molta gent vivint tot l'any?

Mira, aquí hi quedem vivint 59. Tot l'any. 59 sense contar els fill que estan a fora estudiant... 59 contem la gent que ve a dormir cada nit. I ara perquè ha vingut una mestra amb lo seu home i 3 canalles, aquí a l'escola. També un altra parella amb la filla i una altra, i també els comptem. Però del poble, poble, poble som molt poquets.

I abans?

Mira, quan jo vaig venir que em vaig casar al 89, doncs hi havia més gent. Unes 100 persones.

I als 50's?

Si, molta. Als anys 60 i 70 va ser quan va marxar la gent. Va marxar molta gent. Aleshores, els que mos vam quedar ens deien que érem tontos per quedar-nos al poble amb lo bé que s'està a la capital. Però ara s'ha invertit la cosa i ara diuen: "que tontos que vam ser de marxar".

I tothom conserva la casa?

Si, si. Molts tornen. Però hi ha gent que ha treballat tota la vida fora, es va vendre la casa i ara no té res. Al menys, si et quedes la casa, doncs tens patrimoni, una casa. La tranquil·litat que tens aquí dalt, l'hort... Tens moltes coses. I no es gasta tant. Perquè aquí si vols una cosa i vas a la despesa i no la tens, doncs canvies de cosa, i a Barcelona ho aniries a comprar. I aquí no. Aquí tothom és molt previsor. Aquí vas a comprar a Sort i compres per una setmana, o 15 dies, o fins i tot per 1 mes. Tens congelador hi ja està. I com que tens gallines, tens l'hort, tens patates, doncs ja està. Tenim moltes coses.

Abans vivíeu del que collíeu?

Si, si, si. Del que collíem. I ara també. Encara tenim l'hort.

Però ara compreu més coses a fora?

Mira, abans anàvem una vegada a l'any a comprar. Compràvem, per exemple, 25 litres d'oli i tenien de durar tot l'any. I ara no. Vas a Sort i compres. O t'ho porten a casa. Si només és tenir diners. Aquí, per la casa, ens ho pugen i ens ho entren a les neveres. I com això qualsevol cosa que necessitem.

Per exemple, jo el peix el compro a El Corte Inglés.... Però han de ser demandes grans, per la casa, perquè si no et puja el camió per 1 quilo de bistec. Això si, ho has de pagar al comtat o *contrarembolso*, que així t'ho porten perquè han de venir a cobrar.

Però bé, no tens els avantatges que tens a Barcelona. Perquè fins ara l'Internet amb Telefónica anava molt lent, però ara s'ha fet un conveni amb la Generalitat per millorar-ho i va molt ràpid.

I les antenes de mòbil igual, perquè la gent es queixa que només s'agafa cobertura en algun lloc del poble. I a vegades veus als turistes pujats a les muntanyes buscant-ne.

I treballa molta gent de fora?

Si, si. Aquí ha pujat alguna gent de fora a treballar, sobretot al Parc i coses així. Però també hi ha molta gent que ha marxat i, ara, amb la crisi, hi ha força gent que també ha hagut de plegar. Però aquí ens fa falta la indústria, això si que ens fa falta.

I abans hi havia molta gent de fora?

No, no. Només els francesos que s'estaven 4 dies pescant per aquí i ja està. Tota la resta érem gent d'aquí. Com a molt veies gent de Ribera de Cardós, de Sort, però no marxaves tant com ara. Si, si marxaves a treballar a fora. Però tot era molt centralitzat, bastant Pallars. Estava al Pallars ,molt tancat. I ara no. O vacances. Abans no senties ningú que feia vacances i ara si. Et casaves i te n'anaves de viatge de nuvis perquè era normal que si anés, perquè tenies ganes de marxar. Però ningú anava de vacances. I ara tothom va de vacances, tothom. I aquí no ho necessites anar de vacances, perquè la tranquil·litat ja la tens. No sé, podem anar a la platja, o algun lloc així. Però no en tens la necessitat.

Quins problemes us trobeu al camp?

El número u del *rànk*ing és el *jabalí*, segur. I després hi ha cabirols que se mengen l'herba dels camps. El *jabalí* et fa malbé els prats, perquè com furga... i ho fa malbé tot. I el cabirol no és tan agressiu però es fica a un prat i es menja l'herba. I clar, si se't menja l'herba quan puja, verdeta, doncs ja em diràs.

Jo considero que no és.. Lo que passa que clar, que quan ho parlo amb algun pagès d'aquí em diuen de tot. Però jo ho veig molt així. Per exemple, aquí és una Reserva Nacional de Caça, i la Reserva Nacional de Caça dona molts diners, als Ajuntaments...

Aleshores es caça senglar o d'altres coses i venen de fora per matar-los. I això són diners que entren a la vall. En canvi els pagesos, nosaltres, no donem cap diner als Ajuntaments. Tenim un dret sobre la muntanya, però no la paguem. Aleshores clar, si ho mires fredament, potser és millor que hi hagi animals salvatges que vaques. Perquè clar, així els diners es queden aquí.

I després hi ha una bèstia que fa molt, molt mal i ningú en parla que és la talpa. Fan molt mal i ningú en parla, perquè és una bèstia molt petita i no hi ha ajudes. En canvi, el *jabalí*, si et va a un camp i el fa malbé ja fas un *parte* i fas la denúncia. Igual pesques quelcom. Però clar, amb un talp... Però la talpa és una bèstia que fa molt mal i fa malbé molts trastos i molts camps. Però bé. Hi podem conviure perfectament, perfectament. I la mostra està que aquí s'ha conviscut amb l'ós i no han tingut cap problema. Lo que passa ara és que... Jo crec que podem conviure, i fàcilment, però la gent dels pobles són gent molt complicada.

I no es poden fer coses amb aquests animals?

Però és que no és culpa de l'animal. I ara t'explicaré perquè. Mira, veus. Mires des d'aquí i totes aquestes terres abandonades, abans tot això es cultivava. Aquestes bèsties estaven al bosc i no baixaven. Perquè clar, com estava cultivat pues ja tenien una barrera per no baixar. Ara el pagès només fem els terrenys que és pla, per poder passar el tractor i totes aquestes terres s'han anat fent bosc. El bosc ha anat baixant i les bèsties també baixen. O sigui que no podem donar la culpa a les bèsties, perquè la culpa la tenim nosaltres. El que passa és que clar, això ho dius i t'ho carregues tot tu. I l'Administració té molta part de culpa. L'administració és un 90% de

culpa perquè ja que donen ajudes haurien d'obligar a treballar les terres. Perquè, n'agafes a un i li dius: tu quantes hectàrees tens? 7. Molt bé. Doncs d'aquestes hectàrees quantes en cultives i quantes no? Perquè clar, tothom té alguna hectàrea per ell i lo altre ho té arrendat o abandonat i sense treballar. Doncs no. Es tenen de tallar els arbres i cultivar. I això si l'Administració ho obligués aquest país aniria diferent.

I per què no ha fa la gent?

Perquè no són rendibles. I si no són rendibles doncs la gent ho abandona. Hi ha molta gent que ho fa això. Home mira, aquí abans potser érem unes 20 cases, i 15 érem pagesos. I ara només en quedem 3 que siguem pagesos. Los demás treballen per una empresa, o l'hotel o la fonda o els serveis, I bé, aquesta gent ha d'arrendar les terres o posar-les a la venda. Però no podem donar la culpa als animals. No home no. Que els diners són molt fàcils de cobrar i l'Administració s'hi hauria de ficar. Esta bastant mal organitzat tot. I la manera de donar subvencions també està fatal. No miren la qualitat, només miren la quantitat.

I la muntanya es gestiona des de la ciutat

Si, si. Mira, jo haig de demanar un permís al Parc per col·locar uns aspersors per regar, en comptes de fer-ho com lo tradicional. I m'ho van denegar perquè gastava molt. I jo no veig on gasta això, perquè l'aigua ve de dalt, i cau per gravetat. Però em diu: estic aquí a Barcelona.

Però clar, el Parc està a Llavorsí. Som nosaltres els que tenim de fer un primer anàlisi de les coses. I és que a més això estalviaria aigua, amb tot això que parlen que s'ha d'estalviar aigua. Que és veritat. Però el que passa és que no volen fer les coses bé. Ara va sortir l'oportunitat de la llicència mediambiental per la casa rural. Doncs de la vall només m'hi vaig apuntar jo. Perquè havíem de fer unes reformes. Posar adaptadors a les aixetes, o llums de baix consum... Totes aquestes coses. Però vaig pensar, bé, pues tampoc és quelcom tan estrany. Doncs vaig ser la única de Vallferrera a apuntar-m'hi. I a Vallferrera hi ha força cases de pagès. Però no volen.

I la gent que ha vingut de fora s'ha adaptat bé?

Si, que s'han adaptat. Lo que passa és que per preguntar això millor que li facis una entrevista a algú d'aquests. Mira, si que n'han arribat. Sobretot a la Vall de Cardós..., a Àreu, a Burg potser si. Però la Vallferrera no és representatiu d'això.

I gent que vingui a recuperar les activitats tradicionals?

És que la gent que vingui de fora no vindrà a fer de pagès. I no és que no en sàpiguen, és una feina sacrificada, perquè a les vaques no els hi pot dir... Mira, que avui me'n vaig mirar el futbol a Barcelona i elles et diran. *Vale, vale...* Vull dir que són coses que no pots deixar. No són coses que et portin molta feina, però te fan estar tot el dia allà. I la gent de fora vol el cap de setmana festa i estan acostumats a treballar a Barcelona a la botiga i tots busquen coses de serveis. Inclús l'hostaleria té problemes per trobar treballadors. Si l'hostaleria ha d'anar a buscar gent a Romania i llocs d'aquests. Abans, tota la gent jove, com nosaltres, et buscaves coses així per a l'estiu guanyar uns cèntims per quan marxaves a estudiar. Però ara tots els joves no fan res i només paren la mà. Ha canviat, ha canviat. Ha canviat la manera de viure i han canviat els valors de la gent. La gent que puja ara puja amb uns altres valors.

Els pobles per què es relacionaven? Per necessitat, per festes...

Si, les festes eren molt importants.

I ara? Per la feina no és, no?

A veure, si. Tenim una Associació de Turisme Rural, que si que mos ajuntem i això. Lo que passa és que no és com abans. Els pobles han canviat molt. Se necessitaven abans. Perquè abans potser no hi havia la maquinària i si tenies un prat per segar i collir i n'hi havia un altre que et podia donar un cop de mà i anar ràpid perquè venia pluja o el que sigui, li demanaves i s'ajudaven. Ara tothom té el seu tractor, les seves màquines, la seua embaladora... i encara que et vegin allà, quan esta plovent o el que sigui no paren.

És diferent. Ha canviat molt. Ha canviat la gent. Ha canviat la personalitat de les persones. Abans la gent era, no sé. Abans els homes tenien paraula i ara no en tenen.

Hi ha menys pagesos, menys terres, què hi ha?

Home: Hi ah menys pagesos, perquè s'han tancat moltes cases. I a més a més la gent ens hem acostumat a comprar i a fer-ho fàcil.

Mira, això que estúdieu vosaltres abans s'hagués fet caminant. I ara és impensable. Ara no.

Dona: mira, aquí hi havia unes bordes i uns prats, aquí a Alins, on es feia la pastura i es dallava. Es tenien a les bordes i a l'hivern es baixaven els animals. I quan la carretera la van arreglar que es podia anar més bé, es va deixar de cultivar. I hi ha bordes que si tenia d'anar caminant i estaven cuidades i de tot. Des de que si pot arribar amb cotxe, amb un tractor, s'ho deixen caure. I clar, ara que diem que no cultiva gent, doncs et surt a compte arrendar-t'ho i posar una pastura. I abans no.

O sigui, que ara s'importa tot?

No, nosaltres lo que seguim als prats és per nosaltres. I tenim les vaques i fem lo just.

I totes les vaques neixen aquí?

Si. Bé, en pots comprar alguna, però intentem que neixin aquí i que siguin ecològiques... Aleshores lo que fem és vendre'ls per recricio.

Algun producte tradicional o denominació d'origen?

Aquí a la Vallferrera? Ui, no. Aquí no hi ha indústria de res. Hi ha gent que té vaques, algun que té corders que els ven als escorxadors.. Però ningú que faci res especial.

El pastisser de Tírvia, que ho fa tradicional, el pa, abans amb el forn de llenya i això i és l'únic que potser conserva això. Les altres pastisseries ja ho fan modern, amb panificadora. I la indústria, com formatges i aquestes coses, a Sort. A Ainet de Cardós els iogurts i poca més. És que no es fa mel ni res aquí.

I abans se'n feia?

Si, abans tothom tenia les seves arnes i es feia la mel per tot l'any. La gent era autosuficient en molts aspectes.

Però veient el gran despoblament de la comarca, d'unes 12000 persones en 60 anys, és normal que quedin poques coses i la gent es busqui la vida

En aquest poble, segons diuen abans hi havia unes 2000 persones, al 1950. Però aleshores clar, hi havia la indústria del ferro, que donava feina a molta gent.

Hi havia tanta gent que potser no hi havia prous conreus o prous coses per mantenir-la, o no?

No, la gent abans se dedicava als boscos, que els boscos donaven molta feina, en tallar la fusta i arrossegar-la i tot això. Altres feien de pastors, i la gent s'anava espavilant així. Donaven molta feina els boscos abans. Després la gent marxava a l'hivern, doncs si aquí no es podia treballar per la neu doncs igual se n'anaven als boscos de més avall a treballar (a fer carbó o el que sigui) i després tornaven a l'estiu. La gent marxava a temporades, tornaven, eren temporers. Però la mateixa gent donava feina a l'altra gent. Hi havia, doncs, gent que havia de fer de pastor per un altre, un que havia de guardar la canalla... En un col·legi potser hi havia un mestre i potser tenia 40 *crios*. Si, si. I ara, doncs hi ha 4 mestres o així.

Les vostres filles van anar aquí, a Alins?

Si, les nostres filles van acabar la primària aquí, i van marxar a Sort, i allí a Sort van fer fins acabar el batxiller. Llavors van marxar cap a Barcelona. A Barcelona hi va anar la gran perquè volia fer telecomunicacions i només n'hi havia a Barcelona, i la petita ho podia fer-ho a Lleida, perquè volia fer educació social, però com que l'altra estava a Barcelona tampoc era qüestió de tindre'n una a cada lloc...

I el fet de fer les carreteres noves i tot això, vull dir, i això que deies, més fàcil comunicar-se... Abans potser us relacionàveu més la vall, més entre vosaltres, i les festes i tot i els intercanvis, ho fèieu dins de la vall, i ara aneu a Sort o a...?

Si, si. Les carreteres als pobles no són per fer venir a la gent, son per fer marxar a la gent. I aquí potser no es veu tant, però de fet a la part de Sort, hi ha molta gent que té les cases que són dels poble dels costat, fent la feina als costats, però tots baixen a dormir a Sort, tots tenen un piset a Sort. Abans les festes de la vall anàvem totes

caminant, als pobles de la vall. Anàvem a Àreu caminant, anàvem a Ainet, Araós i Norís i Tor. En serio, en serio. Les carreteres son per fer marxar a la gent dels pobles de la Vall.

Una cosa que estem veient molt és que la gent d'aquí, els que us heu quedat, ...l'altre dia parlàvem amb gent de Montesclado i deien això, que ho veuen com... com que som els últims de la nostra espècie...

És veritat, ens veiem així.

No, no és això. Ja ho donen per perdut, i la única forma és que passi alguna cosa...

Alguna cosa que no passarà. Lo que no pot ser és que s'hagi de tornar endarrere, eh. I per exemple, que els nostres fills hagin estudiat per tenir una carrera per millorar, i que hagin de tornar a fer lo que hem fet nosaltres. Tinguin de tornar a estar fent de pagès, lo que sigui, eh. I a més hi hauria molta gent que no s'hi voldrien acomodar. Bé, i ara no sé si tothom se'n sortiria.

Si, però el coneixement dels joves, per exemple, no és el que era

No, però es que nosaltres no hem anat per allà sense saber fer de pagesos. Nosaltres abans ho veiem amb els nostres fills, són nascudes aquí i han viscut aquí. Però els hi dius "ves a mirar una vaca si vol parir" i no saben. Saben per on surt el vedell com a molt, però no saben ni si és la pota, ni si és la bossa de les aigües ni lo que és. I nosaltres les havíem fet anar a fora amb nosaltres, perquè clar, a l'estiu, quan eren més petites, tots estaven jugant, i nosaltres allí "no no, amb nosaltres al prat a rasclar". I elles "oghh hem d'anar a rasclar.." lo normal perquè era gent jove, no? I ara, per exemple, doncs que ja son més grans doncs collir a l'hort. "Veniu que mos ajudareu a lligar tomates", "oh es que no ho ham fet mai", "Així n'aprendreu".

És qüestió d'aprendre les coses, i tampoc mos ha passat res, tots n'hem après i cap problema. Jo vaig aprendre a munyir i tenia 11 anys. I vaig voler aprendre a munyir, a casa meva no em van dir que n'aprenguéss, però jo vaig dir "no, no, jo vull aprendre a munyir". I després pensava "oh, no sé perquè n'has après". És acostuma's. És com els mandongos. El mandongo ara els fem perquè els sabem fer nosaltres, però el dia que ens morim (l'embotit, aquí en diem el mandongo), el dia que nosaltres no ho farem, es que no quedarà porta que no ho sabran fer. En matem quatre. Quatre cases contades. Que ho sabem fer, quatre. Fa riure, però passa.

No, si és clar que quan la gent marxa d'aquí vulguis o no per molt que ho coneguis perds coses ...

Si, es com tot. Li dius a una persona "mata a un pollastre" ...Els fa pena. Això és la contesta: "em fa pena". Sinó es que fa pudor, es que d'allò. No.

Està clar que no s'ha d'involucionar, no s'ha de tirar endarrere i viure pitjor, però si que si es vol conservar, si no es fa alguna cosa...

Però costa, costa molt perquè ja et dic, als pobles som rars. No no, la gent dels pobles mos hem tornat molt rars, abans no érem així, no. Abans la gent era més humil, i t'alegraves de les coses que passaven a la casa del costat. Ara la gent dels pobles s'ha tornat egoista, i parlo en general, eh. Som quatre, i quan menys gent hi ha als pobles, pitjor. Hi ha menys unió, i tot això.

I després una de les coses que ha fet molt mal és la política, i semblaria una de les coses que dius ostres, en un poble la política..? Fa molt mal. Arriba el dia de les eleccions i al gent no es parlen els uns als altres, perquè aquí un és d'un costat i l'altre de l'altre, i com aquí mos coneixem tots i sabem el peu que calcem tots, tot se queda allà a on va a votar la gent. I pots anar contant els vots, un rere l'altre, perquè saps ben bé, se't pot escapar un parell o tres que no saps ben bé, però els altres els hi contes els vots, saps per la cara que fan a qui voten. I això fa molt mal.

I des de dalt per exemple, els que estan manant, no fan res per ajuntar els pobles. Al contrari, disminueixen. Igual parles tu, vas a l'ajuntament parles amb l'alcalde i preguntes "i aquest tema com està?" i et diu tal, i va un altre i diu que..saps? ens fan barallar, perquè tu, perquè clar... i no els hi interessa que estigues unit. Perquè clar si estàs unit fas, demanes coses, i fas coses... si no estàs unit no fas. M'entens el que vull dir? Hi ha la canalla que té una associació cultural, i fan la seva paradeta de festa major, i són quatre gats eh, vull dir que son quatre *crios*. Però bé, s'ho han agafat molt a pit i fan moltes coses per la festa major o així, doncs tenen una guerra amb l'ajuntament... és impressionant! És impressionant. Que si no volen que duri tant la música, que si no sé què, que si fan soroll, que si només pensen en festes... Home, doncs perquè és jove, i en què pensaran? Saps. I aleshores...

No, no, si als de Barcelona és molt fàcil enganyar-nos.

Què va! Sabeu moltes coses allà a Barcelona. Perquè vosaltres què sou, tots de la província de Lleida? Ah, tu si [Laura]. Els altres si que sou de Barcelona. A bé, està bé, si si.

Però bé, encara pugem prou bé, em sembla.

Si. Hi ha gent molt maca a tot arreu, i hi ha gent d'allò a tot arreu. A tot arreu passa. Però bé, hi ha molta gent maca, si, i molta gent jove. Lo que passa que mira, sempre hi ha algun que clar. Aquí mateix la gent jove tenen un grup, és que clar, com van a estudiar a Sort o així, es coneixen bastant la canalla de tot lo Pallars, i de vegades diuen "fem una festa, fem..." per exemple la mona, no? "anem a fer la mona". És que no són mai 20, són 50. I dius, com podeu ser tants? Si no hi ha pas tanta canalla! Doncs si. Perquè hi ha gent que viuen a fora i tornen. Això si que ho tenim. Acol·lim molt a la gent, no, la gent de fora l'acollim. Encara ho som d'acollidors, si, bastant acollidors.

Hi ha la fama de que als pobles la gent és molt tancada. Què en penses?

Bé no, això penso que tampoc és veritat. No. Has de fer un esforç per entrar una mica, però bé.

Però és normal. Perquè clar aquí tothom es coneix, i a la que ve un de fora clar el veus que és de fora.

Nosaltres aquí, han vingut unes quantes cases de segona residència, i tenim la clau de totes les cases, tots mos l'han donat. Aquí mateix, aquesta gent de Terrassa, nos la van donar que quasi bé ni nos coneixíem, potser havíem parlat 2 dies. I mos van dir "os deixem la clau de casa" i diem "home, no mos coneixem", "és igual, és igual, encara que no nos coneguem ja nos coneixerem". I ara doncs nos truquen, jo vaig a fica'ls-hi la calefacció, i vas fent amistat. Ara, també hi ha gent que t'arriben al poble i no es donen ni a conèixer, ni fan cap mica de pas de dir "hola, sóc el nou veí, mira estic aquí...". No, hi ha gent que no s'integren, que estan molt...

Mira aquella parelleta d'allà, que el noi era bomber, i tenen tres i ara han tingut un altre *crio*. Es va fer la casa i tot, allò que passava sempre pel nostre davant i allò, mai mos dirigeix. Mai, literal. Ni hola, res. En canvi ara, doncs el noi súper simpàtic, súper bé.

Home encara sort. No sé, hi ha pobles que els nous, o sigui al gent que ve de segona residència, demanen, no sé, que les vaques no portin esquellots, i que quan adobin els camps no facin pudor... Bé això va sortir per la televisió no fa molt.

Home, això ara s'ha ficat de moda. Ara hi ha una llei que diu que diumenge, bé el cap de setmana no es pot tirar fems. Aquí també, si, si. Perquè fa pudor.

A no se on volien posar calefacció a les voreres... Doncs si no vols fred no vagis al Pirineu. No home, no ho sé. Clar.

Com aquesta denúncia que hi va haver per, a on era? cap allà la Cerdanya, no? Que hi va haver aquella de les ovelles? Es que si tu te'n vas a viure aquí, i saps que hi ha bestiar, què te creus, que hi ha pudor doncs.

Escolta, i aquella denúncia encara tampoc li deu haver repercutit molt en aquell noi, però hi va haver aquell noi que va tindre de tancar la granja de pollastres a la part de Lleida perquè a una veïna li feia nosa. I li ha fet tancar eh. L'han arruïnat al xicot.

I no en teniu de gent així aquí?

No, de moment no. I esperem que no n'arribi! De moment no tenim problemes amb la gent que ve de segona residència. El que passa que si que s'han deixat de fer les coses una miqueta... per aquest cap de setmana que hi havia gent, pues si tinc que tallar la era o un camp o d'allò, que és quan te ve una pudor, doncs que ho faci abans o després, vull dir. No cal que ho fem aquell cap de setmana. I això també ho feien eh la gent dels pobles, perquè a la gent bé que li agrada el turisme. Aleshores hi ha gent als pobles que diuen "Ah, que estem més tranquils quan no hi ha ningú, no sé què" i hi ha gent que voldrien estar sols. Si, i aleshores clar, en aqueta gent pues tan els hi fa igual bogar.. encara estan més contents si poden molestar, no? lo que diem. Aleshores també has de vigilar una mica, fer les coses quan toca.

Nosaltres mateix, doncs els porcs, los criàvem des de petits. Però clar, des de que tenim turisme rural no podem ficar els porcs aquí, i que la gent vingui a casa i això faci una olor a porcs, no? Doncs ja els compres a l'octubre que ja és temporada baixa, i els matem al desembre, i ja està. Les vaques, per exemple, fan molta gràcia a la gent, els vedellets i això. Potser la olor de les vaques no molesta tant com la dels porcs.

No, però a veure. Si això solament... vendre un turisme rural ja és ... jo quan penso en una casa d'aquestes penso en la casa i les quadres, i és el que busquen. La gent busca aquest entorn. Si no el tinguéssiu us el demanarien...

Si, amb les quadres. Però no et creguis, eh. Nosaltres nos ham trobat amb gent i diuen "volem anar d'excursió i volem un lloc maco, i que estiguem d'allò.." i els hi dius "mira, podríeu anar aquí que no trobareu massa gent perquè no hi va massa gent, o podeu anar aquí que és les rambles al mes d'agost". "Pues anem a les rambles". Es que es troben sols. Si, en serio.

Nosaltres quan volien aquí la gent del càmping pujaven tots a buscar la llet aquí, tots. Si, si, se mos ficaven a dintre. I ficaves la canalla allà dins de la merda "cuida que t'embrutaràs", és igual. Aquesta pudor és natural.

Això abans es feia molt, no? Anar amb els bidons per repartir-la...

No, veníem llet a tothora, a tot el poble quasi bé. I bé, això es va frenar. A més, era un manera de fer contactes, no? xerraves amb tot déu, sabies totes les notícies, el què s'explicaven...

Clar, però és lo que fem nosaltres a Barcelona. Ara arribes a Barcelona i et quedes una mica *ahogat*. Ara perquè estem més acostumats a anar-hi, però abans que no hi anaves sinó per pura necessitat, arribaves a Barcelona i et quedaves al metro i aquests llocs.

La diferència és que vostès allà viurien perfectament, i jo vinc aquí i...

No, no vivim perfectament perquè nos atabalem molt ràpid.

Però és qüestió d'acostumar-se. Jo ja em puc acostumar aquí, que si no sé plantar patates, em moriré. Allà vas a un súper, i hi ha de tot. No, no, es que allà encara que vulguis plantar patates, no pots plantar patates.

Primer és allò ja, allà no hi ha camps ni hi ha res.

I clar, si que s'aprenen coses, però el camp s'aprèn... i ja pots fer cursets, que si no hi vaig...

Allà ens explicava un que ens deia, per exemple, la colza diu que al final no la podran cultivar aquí a Catalunya perquè els únics que la saben cultivar clar, ja s'estan acabant, i al final ningú ho sabrà fer, i clar. Són coses d'aquestes que..

Si, si, si. Hi has de viure-hi. No, es que són coses que s'haurien de passar de pares a fills, però clar tampoc no.. hi ha gent que no els interessa.

Això de pares a fills, la família, l'estructura familiar... abans es vivia aquí amb tres generacions?

També ha canviat. Nosaltres encara hi visquem, eh. Nosaltres visquem, quan nos vam casar mos vam quedar a casa els pares, i encara tenim la mare. Això, la mare encara està amb nosaltres. Aleshores les nostres filles estan estudiant fora, però encara amb nosaltres. Ara, de cara el dia de demà segur que s'independitzaran, segur. Perquè estava molt bé viure amb els pares, però també era molt complicat de viure amb els pares. Estava bé perquè t'ajudaven, a mi mateixa quan vam tindre les nenes doncs jo me n'anava a fora al camp i la meua sogra es quedava amb la canalla. I això estava bé, la treia a passejar ni que sigui. Lo que passa que també és un d'allò, perquè estàs molt lligat amb les coses de... clar, la seua mare ara està en cadira de rodes, doncs l'has de cuidar, netejar i tot això. I lo que també et falta molt és intimitat perquè ets una parella i l'educació dels fills ja no és la mateixa, perquè tu dives blanc, i els pares deien negre. I era lo que deien el pares, perquè al final mos hem barallat moltes vegades per.. bé va, deixem-ho córrer.

I per exemple l'hereu, o coses així, vosaltres ho...?

Ell és el petit de la família... Els altres van marxar. Ha quedat lo petit de tots. Van anar marxant. Ells són 5 germans, i van anar marxant tots, i es va quedar ell. Aleshores el meu sogre (el seu pare, de la dona) el va fer hereu a ell i li va donar tot a ell.

I per què marxaven?

Perquè tots van anar a treballar fora. Un treballava a *Copisa*, se'n va anar a treballar a Vilafranca del Penedès i es va quedar a Vilafranca. Les dos filles es van casar a fora, i l'altre fill se'n va anar fora a treballar, es va casar amb una francesa (que en aquell temps no era normal casar-se amb un de fora, però ell es va casa amb una francesa). Ho van provar eh d'estar aquí al poble, però no... Era de Bordeus. Home, fa molts anys eh, poder fa 40 anys, i això era un altre món eh. De quan nosaltres nos vam casar a ara ha canviat, però 10 anys abans encara era ...res, no hi havia res aquí.

Aquesta casa només l'heu vist de fora, de dins no l'heu vist. Aquesta casa està completament reformada de dins. Els cavalls venien a la cort amb les ovelles. I les ovelles donaven l'escalfor de la casa. Ara la tenim aquí la calefacció, abans no en teníem. Oi tant, totes les cases. Però també pugen les puces i les malalties... no, no, en serio, molta gent. Bé, malalties potser n'hi havia menys que ara. Bé, perquè ara també... però molta gent tenia asma i coses d'aquestes que no se sabia. Lo que passa que bé, també era diferent. Ara venen malalties de fora.

I l'entorn natural d'aquí, com heu vist el canvi de fa 60 anys. Què us transmetia abans i com.. Com hauria de ser el paisatge per vosaltres?

Ara el bosc ha agafat terreny. El paisatge hauria de ser una mica més... ara us vaig a buscar una foto, perquè veieu com era abans i com és ara.

Què suposa el Parc per vosaltres?

El Parc de moment no gran cosa. Al principi hi teníem molta fe. Quan van proposar això del Parc, érem molts els qui pensàvem que seria una bona opció, vam donar-hi suport. Però ara això ha fallat, ara estem pensant que potser ens vam equivocar. No saben quedar bé amb la gent del país.

Els vàreu recolzar perquè pensàveu que per la casa i pel turisme seria bo?

No, i perquè, per tot. Amb això del parc potser la cosa anirà potser una mica més ... vindrà més gent o lo que sigui, però no... no. De moment no es nota res. No, perquè es que no mos ajuden, no tenen... A veure, fan coses que n'estan fent, perquè es fan, igual es gasten molts diners a fer una cosa que dius quina tonteria tu creus, i al costat hi ha una cosa molt important que tu com a persona del poble ho veus, i ells no.

Però la junta, per exemple, qui pren decisions, la meitat em sembla que són d'aquí, de la vall, no?

Si, representen els de l'ajuntament, pagesos... però clar, aleshores... Per exemple nosaltres com a pagesos potser tenim una idea, i un altre pagès té la idea completament diferent. Ara mateix han donat una ajuda als ramaders per pasturar les vaques ... per dir: jo vaig 40 dies a pasturar les vaques, i me'n gasto tant, i pots demanar una ajuda fins a 10.000 euros. I això nosaltres creiem que no és correcte, que tindria d'haver sigut una ajuda per fer la carretera més arreglada, o per fer un parc, o per arreglar camins, o per ficar una font allà on no hi havia aigua. Crec que fóra una ajuda, i és important que tot lo poble, a més a més, se n'hauria beneficiat tot lo poble. I de l'altra manera només se n'ha beneficiat el particular. I aleshores crea mal ambient, perquè clar, les altres del poble no se'n troben beneficiats per res del Parc.

Clar, anar per la muntanya. Te'n vas a passar la tarda al bosc, i si pots estar bé, amb el teu cotxe fins a cert punt, si pots estar assentat en una font amb no se què, bé, no? I no perquè tinguis més drets per tenir més vaques... És una mica complicat.

I penseu que hi ha alguna manera... que es pot fer quelcom per intentar conservar, diguéssim, que no tothom se n'hagi d'anar.

Posar incentius o quelcom, però clar, què fas aquí?

Vosaltres, per què heu decidit no marxar? Perquè teníeu això? Vull dir perquè teníeu quelcom més, a part de l'agricultura...

Nosaltres no vam ser els que ho vam decidir de no marxar, van ser els nostres pares. Que en aquell moment van ser molt valents de quedar-se, perquè estaven molt temptats de marxar, tots. Perquè clar, aquí estava la cosa bastant malament, i ells es van quedar. I aleshores dius... al cap d'uns anys penses, sort que no va marxar.

No se sap ben bé lo que podria ser bo, perquè diguéssim, no se sap. Perquè lo que diem de la pagesia no pot ser, impossible. La pagesia aquí és... home, no hi ha un terreny per fer de pagès.

I la ramaderia tampoc dóna?

Molt poc. No. Molta muntanya i molt hivern. I molta pedra. Ara, si hi hagués quelcom més, no ho sé.

I sabeu què passa, que la gent que ve de fora, per exemple vosaltres que veniu de fora, no mos serviu. Es que no teniu arrels, i al o tenir arrels en un lloc, marxeu. No, ho dic perquè la gent que ha vingut a viure aquí, doncs han vingut per fer feina, com és natural.

Germans Bebot (Casa Bebot), Àreu

Nom: germans Bebot

Edat: 76 anys (home) i 68 (dona)

Professió: home és pagès i manobre jubilat i la dona és mestra

Com es diuen vostès?

Som els germans Bebot.

Van néixer aquí? Quin any?

Sí, ell al 33, jo després de la guerra.

Han viscut tota la vida aquí?

Ell a viscut tota la vida aquí. Jo no, quan vaig complir els 18 ja vaig marxar a estudiar i després a Esplugues a exercir de mestre.

Tenen fills?

Ell sí. Van néixer a Tremp, però van viure aquí molts anys.

Quants fill té?

Dos, un fill i una filla. El fill és catedràtic a la Universitat de Lleida i la filla se'n va anar a Esplugues.

Viuen aquí tot l'any?

Ell sí.

A què es dedica?

És pagès. També manobre, ja que si quelcom de la casa es fa malbé, ho arregla. Ara som jubilats.

Als any 50, quants habitants hi havia al poble?

Hi havien més cases obertes, uns pocs més. Els nostres fills, quan anaven a estudiar fora, no hi eren, però si que vivien aquí. Podem dir que uns 100.

I actualment?

No tants, uns 50. Ara la canalla petita va a Alins i pugen cada dia, però els més grans van a Sort i pugen només el cap de setmana.

Què teniu escola aquí?

Abans sí.

Hi ara hi ha moltes cases noves de segona residència?

Moltes no.

I cases restaurades?

Sí, d'aquestes n'hi ha més, com la nostra, casa Mingué, casa Ferrer, casa Moliner i alguns apartaments.

Hi molta gent que viu fora?

Els de Sabadell, Santa Coloma... hi són molts de temporades i apartaments. De cases obertes ara n'hi haurà una trentena de gent d'aquí.

Els apartaments es venen i ara n'estan fent més. Al poble hi ha moltes visites, gràcies a la fonda i la *Cuita al Sol*.

Sempre han viscut sent pagesos?

Sí.

Quants camps tenien abans?

La meitat dels que tenim ara.

A que els dedicàveu, a l'agricultura o la ramaderia?

De tot una mica. Compraven *tocinos* i els fèiem grossos. Teníem la serradora, el moli del blat... Sortíem cada mati cap a Noris amb els *mulos* i la farina a coll, i aquí es feia el pa. Collíem patates, sembraven remolatxa per als porcs, blat, mongetes que les secaven per l'hivern, quatre mates de tabac com diu el meu germà, una espècie semblant al blat de moro...

Al camp s'hi dedicava tot el dia?

Al camp i a les vaques. A l'estiu les vaques s'envien a les muntanyes, sota la Pica d'Estats. Ara pugem un parell de dies a controlar-les, però abans es llogava un pastor per l'estiu, ja que n'hi havia moltes, però fa molts anys que no es fa. Aleshores, la gent es dedicava a recollir les herbes per l'hivern. A l'hivern ja les teníem a les quadres.

Era una feina molt esclava?

Sí, per que es feia tot a mà. Antigament no hi havia carros (fa referència als automòbils), ho portaven els *mulos* amb *carretes*, una espècie de cistells a cada costat, o amb *carretilles*. Ara la gent ho fa amb tractor i només sembren de patates. Ja no hi ha camps de blat. Alguns enciams i coses així, algun camp per herbes, que les tallen i empaqueten per l'hivern.

I respecte les vaques, ha canviat la situació?

Ara molta gent té cavalls. N'hi ha més que abans, ja que són fàcils cuidar. De vaques n'hi ha poques; un que en té entre 70 i 80 i alguna casa que en té, però poques. Són vaques de carn, no de llet com eren abans. Vedells per l'engreix.

Creus que va haver-hi un canvi en la finalitat, perquè abans s'utilitzaven per subsistència i ara per vendre-les?

El meu germà, quan va veure que la cosa anava malament, van fer la residència de pagès, però ara ja s'ha jubilat. Les vaques ja no donaven per viure i tenien que fer altres coses. N'hi ha també que són forestals, un parell que estan en això del medi ambient; l'altre que té un bar i ell és fuster; i altres, com nosaltres, que som jubilats i tenim un petit hort i quatre gallines.

Al camp quins problemes us trobàveu? Venien animals?

Ara si que venen animals, abans si hi havia algun els matàvem. Hi havia guineus que es menjaven les gallines. Ara s'ha omplert de cabirols. Es van començar a introduir i no es poden caçar.

Abans hi havia ossos?

Pocs, quan van matar la ossa ja no n'hi van haver més en molts anys. Es menjava les vaques i matava al ramat. Ara no veiem cap ós. El problema és que l'ós mata el bestiar i després s'han de fer molts papers perquè et paguin.

I el llop?

Abans també n'hi havia, però fa molt temps i jo no n'he vist cap.

La gent venia a pescar o caçar?

Sí, els francesos, com que no estava tant controlat, doncs si mataven un porc senglar o un isard.... però ara has de demanar un permís. Has d'anar cada dia a demanar-ho, i per pescar una truita perds molt temps.

Quin any es va preparar la casa pels turistes?

Potser als 60, més o menys... Jo me'n vaig anar a Barcelona i no ho sé. Tenia uns amics i vaig marxar, un germà que també va marxar i el fill del meu germà que va estudiar agrònoms i s'ha quedat ja a la universitat. Alguns s'han quedat de pagès, però molts han marxat a estudiar i buscar-se la vida fora.

Amb quins pobles es manté més contacte?

Amb els de la vall. Abans no teníem cotxes i anàvem caminant. Només un any vam anar en cotxe i no sé que va passar que vam haver de tornar caminant. Només hi havia un taxi, però valia diners, que no es tenien.

La relació amb la gent dels pobles ha canviat, es necessiten?

No es necessiten. Avui, per exemple, molta gent va a Sort a comprar. Abans potser si anaves a Cardós et quedaves a dormir. Algun, sobretot canalla que hi anaven en bicicleta.

Per curiositat. De Noris a aquí quanta estona hi ha caminant?

Unes tres hores, però perquè tenim una drecera.

Quins eren els motius de desplaçament de la gent?

Per comprar, però no es movien molt. Anaven a Andorra un parell de cops a l'any a buscar el cafè i poca cosa més. Des d'aquí es trigaven dos dies. Hi havia gent que ho feia per contraban, però aquí només s'anaven a comprar quatre coses: cafè, sucre, tabac, roba... La primera vegada que vaig anar a Alins va ser perquè no plovia. I vam anar per demanar pluja, i al tornar va ploure tot el camí, jo era molt petita. Quan era petita hi havia una petita botigueta, però ja van tancar...

Coneixes algun remei casolà?

Amb les plantes i oracions es feien moltes coses, com curar les vaques.

Vostè en coneix?

Algunes sí, però el jovent no. Es va perdent.

La *Cuita al Sol*, fa molt de temps que es fa?

Va ser d'un conte, del Francesc Coll. Que va recollir totes les històries d'aquí dalt. Tens que pujar corrent fins al Monteixo i si t'agafa el sol et desqualifiquen, això atreu a molta gent, ja que es molt maco i per la nit es pot veure com baixen un munt de llumenetes de les muntanyes.

Teniu altres tradicions?

Aquí hi ha la festa major, el dia de Sant Felip que és el patró...

El poble ha tingut o té personatges simbòlics?

Aquí no hi havia metge. Com ara, que esta a Llavorsí i a Tírvia. El metge estava a Tírvia i pujava cada 15 dies a visitar. Ara, si hi ha una urgència, ve un helicòpter. Actualment hi ha més serveis que abans. Abans, si un es trencava el canell o prenia mal hi havia unes dones que coneixien remeis, cataplasmes o ficaven unes fustes.

La gent es queda aquí durant tot l'any?

Normalment sí. El meu germà marxa a veure la seva filla una temporada a l'any, però viu aquí.

Us heu quedat incomunicats per algun fenomen meteorològic?

Ara ja no passa, però abans teníem que cavar amb la pala. Ara ve la màquina que treu la neu tots els dies i et pots quedar incomunicat algunes hores, però no més.

Aquí les tres generacions vivien a la mateixa casa?

Això sí, però no es conserva gaire.

Quan éreu petits anàveu a treballar al camp?

Sí, això sí. A l'estiu, a pasturar les vaques o a tombar herba. Quan anaves a l'escola no.

Les dones treballaven igual que els homes?

Hi havia feines que les dones no feien, com tallar amb la daga els camps, però lligar palla o coses així sí. Abans estava fet tot a mà.

Quin any va començar la residència casa de pagès?

Ben bé fa 35 anys. Aleshores, no hi havia cap residència més a la vila de Cardós. Ara n'hi ha un munt.

Hi havia la fonda?

El de la fonda d'avall es va morir l'any passat, que era el germà d'aquesta fonda i la del Ferrer.

Hi havia molta gent?

Van haver-hi uns anys que sí, era una ajuda. Tens els fills estudiant, ara tenim amics i coneguts i durant la *Cuita al Sol*... Abans sí que teníem gent, però ara no agafem gent nova. Però jo molt contenta de fer aquesta feina, m'agraden els pares, fills, padrins... tots amics i quan se n'anaven feien una festa. Era d'una altra manera. Ara la gent té molta pressa... Abans venien amb canalla, feien excursions, anaven a Andorra... i eren molt amics... i havia total llibertat. Entraven i sortien quan volien...

Com han viscut aquest canvi del paisatge? Quin paisatge volen?

La gent de fora veu les coses d'una altra forma i els d'aquí d'un altre.

Hi havia un projecte de fer arribar la carretera fins allà a dalt, que no es va fa per qüestions de patrimoni, però jo penso que la carretera s'hauria d'arreglar. Però la màquina al hivern només arriba fins aquí i l'ambulància, aleshores, no pot pujar. Les coses s'haurien de conservar, però fer que la gent pugui viure. Nosaltres tenim un amic que va en cadires de rodes i quan puja a dalt, la feinada que tenim després per baixar-lo. Jo m'estimo les pedres, i recordo seurem sobre elles amb la meva mare, són molts records. Això la gent de fora no ho veu, no vol que l'asfaltin, volen que es conservi. Ja que per tenir les carreteres asfaltades ja les tenen a la ciutat.

Quan vostè era petita tot això eres camps?

Era una altra cosa. Abans, la gent tallava arbres i netejava els boscos. Ara arribaran fins al poble.

I vostè com ho prefereix?

Hauria d'haver-hi més control. Allà hi havia un camí per on no podies caminar. Jo m'estimo el poble, els arbres ... però s'ha de fer de manera ordenada. I és clar, els del poble de baix no volen que s'arregli perquè no vagin el cotxes embalats. S'ha de pensar primer en les persones, la gent que està aquí tot l'any, no només pels que pugen a l'estiu. Perquè si et poses malalt què fas? Les ambulàncies no poden passar.

Respecte la creació del Parc, què n'opines?

No m'hi he volgut ficar gaire. Com us ho podria explicar... S'ha parlat de privar coses, però penso que les prohibicions són dolentes. Ara no podem agafar *jeeps* per caminar allà dalt de la muntanya. La gent gran, aleshores, ja no hi anirem. Jo penso que amb la pila de gent que hi ha, s'hauria de controlar que la gent no faci mal a les coses i, si algú es passa, parar-lo. Quan nosaltres érem petits i anaven a pasturar les vaques, la mare ens donava mistos per fer foc però sabíem com apagar-lo i com encendre'l, sabíem com teníem que deixar el bosc i mai va passar res. Ara, per anar a la Pica, s'ha de pujar amb taxi, per que et deixin molt més amunt, ja que el pàrquing l'han tancat. I si vols pujar a determinades hores que no hi ha taxi, no pots. Jo penso que s'ha de conscienciar a la gent que no s'ha de prohibir. Ara, al refugi, els lavabos estan fets malbé, tot bruts... I amb la quantitat de guàrdies que hi ha. S'hauria de demanar el nom del campament que puja i si fan malbé les instal·lacions ja en tens de responsable. I no ho fan, els tanquen directament. Però jo no he anat a cap reunió del Parc, mai aquí s'havien vist tantes privacions, a mi no m'entren. Ara s'ha de pagar per coses que no es pagaven abans. Tot això és natural i em sembla bé que hi hagin persones que ho controlen. Abans la gent podia fer excursions on volien i els camins estaven arreglats; ara estan plens de matoll.

Ignasi (Borda Felip), Besan

Nom: Ignasi

Edat: 64 anys

Professió: pagès

Primer de tot, el teu nom?

Ignasi Sinfreu, de la Borda Felip, de Besan. Ainet està més amunt, Besan està aquí sobre.

Ah, és el poble aquest que no hi viu ningú, només s'hi pot anar caminant.

Només s'hi pot anar caminant. Nosaltres som d'aquest poble. Encara que visquem aquí som d'allí. Hi ha un parell de joves més que tenen la casa i puguen i baixen però no hi viuen permanentment. Nosaltres pertanyem a Besan i estem empadronats a Besan.

I vostè va néixer allà?

A la Borda.

Sempre ha viscut aquí?

Si. Bé, vaig marxar uns anys a estudiar..

On estudiava?

A la Seu. Estava amb los de la sotana. Hi havia uns taxis però només mos venien a buscar 3 vegades: per Nadal, per Pasqua i al juny. I en acabat, mos tornaven a portar quan acabàvem les vacances.

No hi havia escola aquí?

Si, però eren escoles com ara en diem la primària. Fins als 7 anys vaig anar a escola a Ainet. I després al cap de 5 o 6 anys que jo havia marxat, van tancar la d'Ainet perquè faltava canalla. I després només va quedar la d'Alins, perquè era el centre del municipi, i aleshores la canalla anava a estudi a Alins. De Besan baixaven caminant.

Quant temps fa?

Del 50 al 57. Abans es començava als 5 o als 6 anys a escola.

I no es pot pujar amb cotxe? I la gent que puja de tant en tant?

Van caminant, tenen hort, arnes, fan mel...

Té 2 fills, no?

Si, un fill i una filla.

Quants habitants hi havia a Besan quan vostè va néixer? O hi havia gent al poble quan era petit?

Si, jo havia vist 5 famílies. I ara no n'hi ha cap que visquin permanentment, però es pot dir que n'hi ha dos. *Natres* un i després hi ha l'altra família que hi tenen l'hort i hi fan mel i puguen, pràcticament, cada setmana.

On viuen aquests?

A Lleida. Són fills d'aquí que han anat a treballar a Lleida. Més que res van marxar per la canalla, perquè havien d'estudiar.

Abans tothom eren nascuts aquí als anys 50?

Si, abans si, no hi havia immigració. La immigració va vindre després, cap als 60-65-68. Van començar a vindre molta gent, sobretot d'Andalusia, valencians, amb les centrals elèctriques... Però va arribar un punt que aquesta moda es va frenar. I aleshores què va passar? Molta gent venia contant trobar feina i no en trobava. Aleshores venien aquí, se'ls donava alguna feina en cases de pagès, de forma esporàdica. Al menys los ajudaves quatre dies, menjaven, li donaves un jornalet i després tornaven cap a un altre lloc. Però es va acabar la companyia aquesta de les hidroelèctriques.. Això, en principi, va durar uns anys que va ser una eufòria. La joventut del país... et penses que és la vida fàcil. Això els va durar els 4 anys que els va durar el treball. Quan es va acabar això els van dir: o torneu cap allà o al carrer. Alguns es van quedar i es van posar a la ramaderia, però la majoria van marxar. Uns cap a Ascó, altres cap a Guadalajara, uns altres cap al *quinto pino*... Això va fer més mal que bé al país. En fi...

Aleshores Besan, quan diu que vostè va veure 5 famílies quan era petit, n'hi havia més que estaven abandonades? O hi havia 5 cases?

No, no, hi havia 5 cases. N'hi havia 7, i les altres en aquell temps no crec que emigressin, sinó que es devien acabar per falta de relleu generacional.

Les famílies eren grans?

Si, si. A totes les cases hi havia els avis, els pares, els fills, i havia força cases on hi vivien el que aquí se diuen los *concos*. Els *concos* és, per exemple, un germà de l'hereu, o una germana, que no s'ha casat.

Solterones?

Si, però la paraula pallaresa és *concos* o *conca*. Treballaven i menjaven a casa, al costat de la família, i gràcies, perquè allà no havia feina, allà tampoc i allà tampoc.

Ho teníem tot conreat. Per exemple, aquí en un trosset fèiem pèsols, més enllà fèiem cànem, en un altre tros fesols, sègol, blat...No era economia això, era subsistència.

Aquí a la Borda viviu només d'això?

Vivim de la ramaderia.

Tot el que feu vosaltres és per vosaltres i no necessiteu res més, comprar...?

No, no, estem al segle XXI.

Agricultura no en feu?

Si, depèn de lo que entengueu vosaltres per agricultura. Nosaltres fins a l'any 73 sembràvem blat i segàvem, el batíem i, en acabat, lo guardàvem lo un per fer pa; el sègol i l'altre era lo forment que se donava a les gallines, indiots, ànecs, i després hi havia l'ordi que se donava als animals: cavalls, vaques, vedells..

En veneu d'animals d'aquests?

La funció de l'animal sempre és la reposició (mares o pares, el que es necessiti) i la cria, que és lo que portes a la fira, lo de l'explotació.

I les fires es fan a on?

A Esterri d'Àneu per Santa Tresa, a Sort el 8 de novembre. A Esterri és el 15, i el 23 d'octubre a Tírvia. Després també al Jussà, a la Vall d'Aran, Salardú, Vielha...Havien sigut fires ramaderes, ara són més compartit, ramaderes, maquinària, hi ha gent que porta mel..

Hi aquestes dates són per tradició?

Si, des de que tinc memòria. Abans, més que fires es feien mercats, amb França. Perquè el Pallars, antigament, fa més de 150 anys, no existia la ramaderia. Se vivia de la vinya i del *tocino*, i d'alguna cabra. Però després quan la vinya va agafar la fil·loxera es va extingir, no la van poder tolerar. Aleshores es va començar a introduir la ramaderia. Així és quan va entrar la vaca pallaresa. I d'això deu fer uns 200 anys o més. Així es va introduir la vaca pallaresa, després va vindre la ovella, la cabra també n'hi havia, però aleshores va proliferar molt perquè es va haver de convertir en medi de vida; el *tocino* va començar a haver-hi conflictes amb França i no podia haver-hi mercat, amb lo qual el *tocino* va patir un greu retrocés, molt gran. I després més tard, ara ja me n'aniria cap als anys 50, va començar a vindre la vaca de llet, de formatge...que abans només es feia de les cabres, i per les famílies. Aleshores van vindre les fàbriques, es van muntar les vaqueries de llet i això va fer que la pallaresa disminuís. Després les administracions van introduir la vaca suïssa, que és la que ara diuen la bruna del Pirineu, que aquest nom és sobreposat. La vaca bruna no havia existit mai, era la vaca suïssa. Això és culpa de les administracions: s'ha de buscar un nom per una raça autòctona de Catalunya, se trobava al Pallars, a la Cerdanya, la Ribagorça...*Pum*, va un nom: la bruna dels Pirineus. I la vaca suïssa autèntica va desaparèixer com a nom i va entrar la bruna dels Pirineus, com a raça autòctona de Catalunya. L'administració ho ha dit això, i no és veritat, és una mentida, però bé. Els ramaders vam dir: què voleu, que li diguem això perquè mos donareu subvencions per tirar endavant? Doncs va.

I vosaltres vàreu fer lo de la llet també?

Si, durant uns anys vam fer explotació mixta: fèiem vaca de llet i vaca de carn. *Natres* la vaca de carn no l'hem volguda deixar mai, i d'aquí ha esdevingut que conservem la vaca pallaresa, perquè sinó se n'hagués nat a pique.

La pallaresa és vaca de carn?

Si. Però hi ha vaques nostres que són tan bones com les de llet. Amb la mateixa alimentació, produirien tan com una vaca *fresona*. Això està comprovat.

Però quan va vindre la crisi del grup sindical de la Seu, Lleteries Seu d'Urgell S.A., nosaltres vam ser les primeres explotacions que vam abandonar. Vam anar eliminant les vaques *fresones*, vam augmentar cap a la bruna, i la pallaresa la vam mantindre amb un nivell més pobret, perquè no tenia gaire sortida. Tenia problemes per vendre's, perquè era de color blanc, i el color blanc no agrada. Deien que el blanc no anava bé...Una mentida com una catedral. Però ho vam tenir que fer així.

Després, més tard, quan van vindre els problemes una mica greus de l'economia, vam decidir d'engreixar los vedells. Les vaques que teníem *fresones*, les munyíem.

Ens vam donar compte que la vaca pallaresa, per engreixar, no hi tenia res a veure el color blanc, i vam començar per allí. Vam fer un estudi amb l'IRTA, de l'engreixament dels vedells, de la reconversió que fèiem, i va sortir una conversió extraordinària. I així vam seguir fent engreix. I ja fa 30 anys que fem engreix i encara en fem. Aquest camp d'aquí era gra per fer pa. Lo que no gastàvem per casa era pels *tocinos*.

Ara tens porcs també?

Ara de porcs només en fem 2 per casa i prou. Abans si que teníem un parell de *berretes*, criaven 10 o 12 porquets, en matàvem 4 o 5 per casa, per la gent ...

Tot això que veieu aquí? Tot això estava tot sembrat, era tot camps, de blat. Era nostre i d'altra gent. Tot això fins allà els anys 60 o 70. Es llaurava, sembràvem, es feia el gra.

Quan es feia trumfes es relaurava. Relaurar vol dir tornar a passar per si queden trumfes acabar-les de treure. Aleshores tiràvem lo gra, i tornaven a relaurar i quedava sembrat per l'any vinent. Si no fèiem trumfes, deixàvem que vingués la ferralla, se la menjaven lo bestiar, sembràvem i llauràvem de nou. Ara ha quedat tot ple de bosc. Ara, si no tenim joventut que continuï aquesta feina, encara baixarà molt més el bosc, fins aquí baix.

Vosaltres, aleshores, us vàreu quedar amb l'explotació que teníeu abans, no en vàreu agafar més? O sigui, la mida de l'explotació no ha augmentat?

No. Aquí han passat dos coses. La gent que va emigrar més ràpidament, van ser explotacions que als anys 73,75 fins als 80, eren explotacions que tenien 12-15 vaques que munyien. Com que la llet era una font d'ingrés mensual, com la persona que té un sou, aquests ingressos permetien mantindre la família, fer estudiar la canalla...perquè la vida estava molt més equiparada llavors. Els sous estaven equiparats, despeses de gasoil no n'hi havia, reparacions de tractors tampoc...això feia que les explotacions econòmicament funcionaven. En el moment en que es va acabar la llet, la gent ja no podia viure, i totes aquestes explotacions petites van ser les primeres que van desaparèixer. Les explotacions més grans són les que més es van mantindre i les que s'hi van quedar. Però aleshores què va passar? Aquestes explotacions xicotetes normalment tenien finques més reduïdes...Aleshores clar, estem en un país en que no hi ha excessivament superfície. Aquí no hi ha finques que tindran 10 hectàrees o 20 hectàrees. Aquí potser el que en tindrà més serà de 3 hectàrees. Així, com aquí hi ha llocs que si, que hi ha força terra, que amb terrenys d'altres han sobredimensionat l'explotació pròpia, a la Vall Ferrera no ha pogut ser així. T'has quedat amb lo que normalment tenies, i poqueta cosa més. Agafar la finca del costat, aquella petitona, però al cap de l'any et pot servir per augmentar una vaca més, però no en pots ficar 5 més. No ha sigut possible sobredimensionar, ens hem tingut que quedar amb lo que tenim.

O sigui, es dona un descens de la pagesia, però no permet que els que segueixen puguin augmentar les explotacions...

És que avui per avui, encara que poguéssim augmentar, tampoc fora possible. La pròpia administració ho limita. L'any passat vam engreixar 40 i pico vedells, i aquest any em permeten engreixar-ne 5 més. No en puc engreixar 10, no m'ho permet la normativa, em tenen atrapat allà. Això és una putada com una catedral, no tens possibilitats. Per exemple, tenim un pla de dejeccions fetes que l'hem de seguir i no el pots sobrepassar. Si una persona es volgués incorporar, ho té molt limitat. En canvi l'administració van dir que si, que si que ho deixarien fer, però a la pràctica no ha sigut així. Per exemple, si un jove volgués començar i volgués dimensionar una miqueta més, no podria.

Quines dificultats et trobaves abans al treballar al camp i quines et trobes ara? Dificultats per animals, o per no tenir subvencions...

Al segle XXI, no hi ha cap explotació que pugui funcionar sense subvencions. Lo més greu que li pot passar a un sector, tindre que dependre de les subvencions. És lo pitjor que et pot passar en un sector i a una societat. Quan jo vaig comprar l'explotació, de subvencions no n'hi havia. I *naltres* vam comprar la maquinària, vam reparar edificis vells, érem 3 germans, jo estava aquí però els altres estaven estudiant i els pagàvem l'estudi. Teníem dos persones llogades tot l'any, un mosso que treballava fix a l'explotació i un pastor que guardava el ramat tot l'any. I a l'estiu teníem un mes i mig una colla de segadors per segar el blat. I això feia funcionar l'explotació sense cap tipus de subvenció, per si sol. Això vol dir que estàvem a un nivell equiparat de nivell de vida, de preus, de treball i de producció.

Avui, un tractor, jo quan me'l vaig comprar valia 200.000 pessetes, l'any 79. L'any 2009, aquest mateix tractor val 7 milions de pessetes. I una vaca, abans valia 45.000 pessetes, i ara una vaca te'n valdrà 125, 150 pessetes. Aleshores, mira tu la proporció entre lo que ha pujat la màquina, o un clau, i l'animal, lo que val l'animal amb lo que val el sector industrial. Lo que hi ha aquí és una descompensació tan gran que ha fet que haguem de recaure en subvencions per poder subsistir. I les subvencions són lo que mos mate. Lo que per un cantó mos ajuda, a la vegada mos ofega, perquè si a un moment donat, que ja mos ha passat moltes vegades, no arriba lo pressupost estatal o europeu, mira, només et podrem donar fins a un 45%, o un 42%, un any van arribar al 38%, clar, tu t'havies gastat els diners engreixant els vedells i després se't privava dels ajuts. Per això, que lo de les subvencions és lo pitjor que pot haver passat. Tot és propaganda, tot són subvencions, tot són ajudes... i a l'hora de la veritat és tot molt diferent. Això no has fet, no en tens, això tampoc, pues tampoc ho tens...

I de la fauna, ara que es parla de reintroduccions, de l'ós, llops...

Si vingués per exemple el llop, potser amb l'experiència que tenim si que seria un problema, inclús amb gent. A mi si que m'explicaven coses.

Amb l'ós hi havia hagut atacs, si, però no havia sigut potser de forma excessiva. També és veritat que eren ossos autòctons, eren animals que sabien conviure amb el territori. Ells, quan caçaven un ramat, és perquè realment no sabien on anar, no tenien recursos, perquè mengen de tot, des de herba, fruits... s'espavilen molt. I quan atacava el bestiar és que realment calia..... Era autòcton i sabia viure aquí. Aquests han vingut d'un país desconegut, més agressiu pel que sento explicar, aquest va ja de seguida a l'animal que troben per menjar-se'l. L'altra fauna? El que ha fet molt mal és el senglar. El cabirol tampoc és d'aquí.

D'on és el cabirol?

No en tinc ni puta idea! El cabirol ha desplaçat a l'isard. L'isard si que és d'aquí, i era un animal que estava molt regulat, no hi havia aquesta proliferació que hi ha ara amb el cabirol.

Aquí vens un dia a les 10 de la nit i està ple de cabirols, al cantó de les vaques. Les vaques tancades aquí pobres i els cabirols menjant per aquí el camp, menjant-se tota l'herba bona. És un animal que l'han introduït i no és d'aquí. L'isard no et baixa aquí, està a la part alta de la muntanya, al seu hàbitat. Quan baixa cap aquí és perquè algú menja per allà, i és el cabirol. Aquest distorsiona, la reintroducció aquesta ha sigut tremenda, perquè a cada país ha d'haver-hi lo que toca. Han tirat moltes espècies que nosaltres ni sabem. Han aparegut uns rats a la vora del riu que fan un forat a les arrels dels arbres. Passàvem per allà i veiem uns forats i, *oh*, qui ho ha fotut això d'aquí? I després vam saber que havien tirat uns rats aquí. Són rats que viuen per la vora del riu, on hi hagi aigua a prop. I treballen per dins les arrels dels arbres, i no n'hi havia hagut mai de rats per dins dels arbres. Hi havia hagut ratolins que es ficaven per les parets... Els talps que feien forats pel terra, però els talps els tenim ben regulats, sempre n'hi ha hagut, estan controlats.

I al revés? Animals que hi eren abans i ara ja no?

No, aquí la fagina hi ha sigut sempre, la llúdriga hi ha sigut sempre, la geneta hi ha sigut sempre, el teixó hi ha sigut sempre... n'hi ha hagut més o n'hi ha hagut menys, però no han arribat a l'extinció. Per més que Medi Ambient vingui i mos digui que s'han extingit, és mentida, sempre han existit. L'únic que han fet és que n'han portat.

I de gall fer? El caçàveu?

El gall fer, mentre no hi havia la reserva, es va caçar. El que s'ha de tindre ben present és que la caça... De caçadors sempre n'hi havia hagut. Més que ara. Però el caçador era el primer responsable, i ho feia com ho havia de fer. Ell sabia que si n'hi havia 3 i en matava 2 en quedava un, i això anava en contra seu perquè la pròxima campanya no en tindria per caçar. Per lo tant, si n'hi ha 3 en mato 1 i en deixo 2. I això un caçador sempre ho havia tingut.

Suposo que el problema és quan hi ha caçadors de fora i no els importa els que quedin aquí...

Una altra cosa és quan se va descontrolar tot això d'aquí, que va vindre la gent de fora i venien aquí, es trobaven una manada d'isards i els mataben tots. Els deixaven allà tirats i després triaven els més bonics, els que tenien les banyes més altes, els que podien treure la medalla d'or...

Per competicions ho fan?

Hi ha un trofeu que va en funció de la llargada de la banya i de l'amplitud. Quan hi ha un que té la banya molt llarga, molt separada...no van a buscar l'isard, van a buscar la banya.

Hem fet una llista per saber com s'havia mogut la gent abans i com es mou ara.

Això t'ho puc explicar molt bé. Aquí la carretera la van fer l'any 29-30. Era així empedrat...

Aquí a la vall em sembla que només hi havia un cotxe a la Vall Ferrera, és el que feia de taxista. Això va durar bastants anys.

La carretera que anava per la Vall Ferrera, passava per tots els pobles fins Àreu. Aquest és lo que feien servir a l'hivern. Allà, per la solana, hi havia un altre. Aquest el feien servir a l'estiu, i el de la solana el feiem servir a l'hivern, perquè aquí hi havia gel...

Aquí havia un supermercat a Alins, que era del pastisser, que aquest home tenia de tot: pa, sucre, vi, arròs, forques, cordes, morral, morralet, sabates, espadenyes...era un supermercat, com ara les grans superfícies, però amb la necessitat del temps. Que algú necessitava una forca per treure el fem? Anava allà i comprava la forca. I tot caminant.

Se li deia pastisser? Encara que tingués de tot se li deia pastisser?

No, a aquest se li deia pastisser perquè tenia pastisseria. A més de tenir de tot, també tenia pastisseria. Aleshores, també tenia uns calaixets alts, així que semblaven una arna, un rusc estret i alt. I allí a lo un tenia ordi, a l'altre forment, a l'altre tenia sègol, a l'altre tenia lo que havia de tenir. I a vegades anaves i deies: escolta necessito un quilo de blat! Anaves allí, el trucaves. També ginebre, alcohol, bacallà, llaunes, sardina... Eren emblemàtiques aquestes botigues perquè sabies sempre on anar a buscar.

Tenien algun nom?

No no, s'anomenaven per noms de casa. A Llavorsí també hi havia un altre, que era molt anomenada, que era el majorista d'aquest d'aquí, perquè aquest serveix al d'Alins, al de Tavascan, al de Ribera de Cardós, al d'Ainet de Cardós... A Llavorsí arribaven amb tartanes, eren com uns distribuïdors. No en deien supermercat, perquè no existien supermercats. I aquí al d'Alins li deien pastisser de Casa Sidro. Després ja es va estendre l'automòbil i tot això es va anar aparcant.

I vosaltres als camps, què vàreu passar d'anar més lluny a més a prop de casa?

Nosaltres l'explotació fem la mateixa que fèiem. Bé, abans anàvem amb els bous, perquè fèiem servir bous i els cavalls, les eqües. Anaves allà, carregaves els carros d'herba i anaves cap a casa amb l'equa, que era més ràpida. Arribaves a casa, descarregaves, i els posaves a l'era i els anaves amuntegant. Endemà fèiem els cavallons, ho deixàvem assecar, ho tallaven amb el tallant (...). Es passava 7 o 8 animals, es feia la batuda que es deia. S'estenia tot, s'agafava 7 o 8 mules, o vaques i se les feia girar en rodona, un al costat de l'altre. Feien voltes, anaven passant i anaven pitjant l'espiga. I després es triava, la palla es ficava a l'era, el paller que en dieu *valtres*, i el gra es quedava allí. El plegàvem i en fèiem un *fresó*. El vent feia marxar totes les palles que quedaven. Al colador anaven baixant del més gros al més xic, anaven baixant, i quedaven del més gros al més xic. I els més xics quedaven al terra. Després anaven al cabàs, del cabàs al graner, i després es portava a moldre al mol. Teníem molí, i en tenim, ara no el fem funcionar però el tenim. Aquí fèiem pel pa i l'altre pels animals. Aquesta era una mica la tradició que fèiem. I érem grandets que fèiem pa encara, fins als 60-65. Érem xicotets però anàvem allà i

fèiem el rodó. Agafaves un trosset de pasta, anaves pitjant, amassant i l'enrolaves, i quedava ben rodó. I així fèiem el rodó que diem, que no sé com li diuen ara. Es feia un *rosclé*, es posava al forn i quedava del mateix color del pa, però li'n dèiem rodó.

Teníeu altres activitats o persones tradicionals, o molt característiques? Com els acordionistes..

No, a la meua família, de la història que hem tingut no em tingut tradició de músics.

Mules i ases en teniu?

Si, perquè nosaltres abans complementàvem la feina de la ramaderia amb la feina del bosc, la fusta. Hi havia gent que la tallaven i *naltres* l'arrastràvem amb l'ase. I a partir d'això, em vaig quedar una mula, que la tinc domada, perquè vaig voler que es quedés amb jo fins al final dels seus dies!

L'altre dia se'm presenta una gent de per allà de Sallant i em diuen que volien anar a Besan! I em diu la senyora, és que estic malament de les cames i no puc caminar gaire. I em diu, hem vist que tens una mula, i *ale* Ignasi ja te l'has carregat! Diu, és que tinc la il·lusió d'anar a Besan. Dic home, no ho he fet mai això, i em fa por, perquè el camí és molt empinat i molt gravat. Jo ja hi he pujat amb animals, em deia. I al final dic, bé, va, intente-m'ho. Va passar el temps i el dia abans de pujar, la vaig trucar i li vaig dir, mira, que fa mal temps i està una mica humit i em fa por. I ella: no, no, vostè m'ho va prometre i tinc la il·lusió i hi hem d'anar! I bé va, doncs anem. Pujar vam pujar bé, però quan baixàvem... I vam passar un trosset caminant, el més dolent, i després va tornar a pujar.

Aquí, la figura del metge? Hi havia metge aquí a Besan?

No, no havia metge, però una vegada, per exemple, hi havia una dona que es va posar malalta i s'hi va passar uns dies. Si era necessari quedar-se es quedava, perquè s'havia d'anar a peu. Si hi havia alguna emergència molt forta, o alguna infermetat, es quedava.

Llavors aquí coneixeu més o menys algun remei casolà... els joves potser no tant, perquè no han vingut tan el camp...

Per necessitat. La necessitat havia portat a tindre's que espavila's per si sol. Perquè el metge no sempre estava a disposició de la gent, de vegades quan arribava el metge ja podies estar mort, per picadures de serp, pels animals... Mos espavilàvem, fèiem pegats. Trencadures, per exemple, fèiem servir pega, que era un material que feia com un terrós una mica com vidre, però que quan l'escalfaves se diluïa i feia com una pasta que es dilatava moltíssim. Aleshores, agafàvem un pedaç de roba, el fèiem escalfar i es tornava líquid. Aleshores l'estiràvem i posàvem la pega per sobre la roba, la mantenien calenteta, que no cremés. Quan hi havia, per exemple, la trencadura d'un braç o d'un dit o d'un peu, agafaven el pedaç amb la pega, ho posaven a sobre de la trencadura, fèiem com un embenat. La pega tenia la propietat que subjectava quan estava freda, es tornava una mica dura, com un guix. No era tan dura com el guix però quasi. I la pega també tenia la propietat de que era desinfectant. Mentre estava allí, desinfectava. I ho lligaven, creuaven els fils i quedava subjecte.

Alcohol no ni havia. Què fèiem servir? Sal i vinagre. Això era millor que l'alcohol, desinfectava. Coïa, més estona perquè costava de dissoldre la sal.

I ara te la sensació que això es perd cada vegada més? El jovent ja no "mama" tant el camp...

Si. Nosaltres a vegades, quan baixem de la muntanya que anem a mirar el bestiar, que marxem al matí i tornem a baixar el vespre, tot el dia caminant, pares a l'hora de dinar, anem allà les bordes, dinem, tenim blat, tenim trumfes...això a l'estiu, et parlo de la campanya d'estiu. Aleshores, a l'arribar a casa, moltes vegades baixes cansat. A casa et poses una mica de sal i vinagre, i t'aixeques i dius, no he caminat avui.

Nosaltres ho fem encara. Nosaltres, quan els animals es fan alguna ferida, no gastem mai en desinfectant químic; sal i vinagre. I per exemple, a molta gent els animals que els han agafat el tètanus, i ha sigut per no tracta'l al moment. El tètanus si el desinfectes amb sal i vinagre, no hi ha tètanus. Per tant, ferida i *ipso facto* vinagre. D'això en podríem parlar tot el dia.

Per la dentadura: llimona més sal i es fan glopades, i aguantar un ratet. Al demà al matí ja està.

I aquí la figura de l'hereu l'heu conservat a casa?

Si. A la família de Cal Felip de Besan, sempre hi havia hagut hereus des de l'any 1600 i tan, sempre n'hi havia hagut d'hereu. En canvi, a la generació de l'any 1880 o per allí, no hi va haver hereu, i va haver pubilla. Era la meva padrineta i no es va casar. I aleshores va haver de triar la continuació de la casa, del patrimoni. I una tieta seua, filla de Besan estava casada a la Seu d'Urgell, al costat del bar Farga de Mola. I aquesta tieta seva va tindre tres fills i 2 filles, i dels 3 fills va anar a buscar un cosí germà seu, el va portar cap aquí, per continuar la casa Felip, perquè sinó es perdria, i va ser el meu pare. Va venir aquí amb la seva cosina germana, i ella, quan es va morir, va fer el testament i deixava l'herència al seu cosí germà que va ser el meu pare. Van venir cap aquí, eren 4 germans. Però els anys aquests del 1880 fins aquí va canviar la figura de l'hereu per la pubilla. Però aleshores, al no casar-se la pubilla, va tornar la figura de l'hereu, i es va regenerar l'explotació. I el pare quan es va morir, doncs m'ho va passar a jo.

I els teus fills seguiran?

Jo crec que sí, almenys l'Ignasi diu que sí, que vol continuar-ho. De fet ja es volia incorporar l'any passat, però no el vaig deixar, perquè el departament ha fet una retallada d'ajuts que no pots ni canviar el tractor, i li vaig dir, espera't una mica més. I una mica també ho vaig fer perquè vegi una mica l'experiència, que vegi per si sol lo costós que és això d'aquí. A mi m'agrada que primer ho mamin una mica, que presencii els parts..

Jo, quan el meu pare va morir, jo era jovenet. I la de vegades que em quedava sense anar a les festes majors a veure les meves amigues, que també m'agradava molt. Clar, la meva mare també m'ajudava, però, per exemple, no em podia ajudar a parir una vaca, a estirar el vedell, si venia un vedell girat l'havies de girar, i són coses que s'aprenen amb experiència i a base de fer-ho. A l'Ignasi ja li faig fer. Abans de fer aquesta feina que sigui conscient de lo que realment hi ha. Lo que vull és que es fonamenti bé de lo que hi ha i que decideixi per ell sol. Ah doncs sí, veig que me'n surto i vull tirar endavant... Doncs el dia que acabi els estudis, sí. I la veritat és que sí, quan ve els fins de setmana agafa el tractor, se'n va a repartir fem, va a mirar el bestiar, ens ajuda a fer una paret, i si que te il·lusió a fer-ho. I la Judit també, i en sap molt. Lo que passa que la Judit ho té clar des del principi, que ramaderia no. Ja fa bastants anys que m'ho va dir: jo mentre estigui aquí lo que vulguis papa, guardar les vaques, que hem d'anar a rasclar, que hem de portar bales... lo que sigui, s'adapta a tot. Però té clar que no, que la ramaderia no és lo seu.

Bé, com a mínim té el coneixement. Hi ha famílies que els pares treballen al camp i els fills se n'han desentès de pressa.

Sí, sí, ella ho sap fer com el primer. A veure, aquí realment n'hi ha molt pocs que vulguin continuar, són poquets. Com nosaltres hi ha 3 o 4 més en tota la Comarca de Sort, perquè aquí mos coneixem tots. Hi ha 200 explotacions ramaderes aquí a la comarca de Sort, i de 200, 4 només volen continuar.

La Comarca de Sort que és?

Des de Gerri de la Sal cap amunt, comença el Pallars Sobirà. Des d'allí fins a Collegats és Pallars Jussà. I l'altra banda ja és la Ribagorça.

I aleshores, abans, les dones treballaven al camp igual que els homes?

La meva dona fa el mateix que jo.

A més de dedicar-se al camp també es dedicaven a l'hort, a les gallines, a casa...

Sí, sí, la dona pagesa, el sistema és el mateix que ara. Vaig allà, agafo la "mula" i li llauro l'hort, *pim pim, pim*. Aquest any vaig comprar el motocultor, perquè mira, cada vegada que ho fem amb la mula mos queden racons que no arribem, i ho hem de fer a cops d'aixades. Ara ho farem amb el motocultor perquè arribi just fins a la paret, però fins ara ho fèiem amb la mula. Ho deixava tot arregladet i pam. I a partir d'allí la dona ho plantava tot. A mi ni m'agrada ni ho sé fer. Plantava de tot: tomates, cebes... Les gallines i això ho cuida la meva mare.

I quan els nens eren petits, la dona es queda més a casa? O amb la padrina?

Quan la canalla són xicotets, hi havia feines que no podia vindre ajudar perquè hi havia els marrecs que s'havien de cuidar. Però aquí s'espavilen ràpid. Tan aviat te poden començar a seguir, ja venen. Arriben d'aquí 5 minuts però arriben.

Veien com ha canviat el paisatge, ara que deies que a tot això no havia arbres, que ha crescut molt el bosc...quin paisatge és el que es vol aquí? El que hi havia abans, el que hi ha ara, un altre paisatge...

El que hi havia abans. Era molt més eufòric, més ben cuidat, els camps llaurats, els camps sembrats...indiscutiblement. Ara queden 4 prats aquí davant que és lo que pots fer amb la maquinària, i aleshores fèiem totes les costes pendents, perquè llauràvem amb els animals. Hi havia els conills, les ovelles... deixaven tot arreglat, la parcel·la tota neta... Ara les parets estan caigudes, l'únic que ho faig soc jo.

Tu creus que si aquí no hi hagués hagut tanta muntanya, que hi hagués hagut més plana, hi hauria més gent rebarrant?

No, no crec que més gent treballant, però si explotacions més grans. Perquè si tens una finca de 15 hectàrees i al costat una de 20, augmentes la computa de bestiar, perquè l'extensió et dona per fer-ho. En canvi, com que no pots sobredimensionar perquè no hi ha terra, et tens que quedar estancat amb lo que tens. Poques explotacions hi ha aquí que hagin pogut créixer.

El Parc Natural, com el veieu? Què esperàveu? I què s'ha complert?

Al Parc, si te de dir la veritat sempre hi hem sigut recelosos. I això ha sigut dels enganys que hem viscut sempre la nostra comarca. Vam tindre PEIN, vam tindre Xarxa Natura 2000, que van ser moltes promeses.... i aquí al sector primari com *naltres*, res. Han anat alguns diners cap als Ajuntaments que tampoc han repartit a la ramaderia ni al sector primari de la producció. El Parc el van instaurar, perquè s'havia d'instaurar, mos van fer creure que això fora per incentivar el territori en sí. S'ha creat una brigada de gent que fa la seva feina, i el sector primari mos hem quedat aquí. Hi va haver una mica de soroll, va haver una manifestació, perquè no estàvem d'acord, i va tindre una mica de fruit. Han arribat uns ajuts, xicotets, però, per exemple, si tens una barraca d'un pastor i la vols arreglar, tens una mica d'ajuda, si tens una borda que vols arreglar també tens una mica d'ajuda, per si vols arreglar alguna paret...això ho fan a través del Parc. Tens ajuts xicotets, però els tens...

Bordes que s'utilitzen encara? No com a símbols?

Si, normalment les que tenim aquí són bordes que es necessiten, que es fan servir. N'hi ha que estan caigudes i aquestes ni les demanes ja. I amb lo Parc s'esperava una mica de dinamisme, amb tot el sentit, que crec que no ha sigut prou incentivat. Jo sempre dic que perquè una cosa tingui una mica d'eufòria ha de venir acompanyada de l'economia. Si no hi ha economia... que vegis allà un llibre dissenyat, o uns fulletons on mira, la vaca pallaresa, la vaca *xisqueta*, doncs d'acord, està molt bé. Però d'això el sector primari no en viu. El sector primari ha servit per proveir la foto de la ovella perquè surti ella, però d'això no en viu. La gent de fora si, ai mira, aquí encara hi ha la ovella...així que encara falta una mica.

I aleshores, si hi ha hagut tan despoblament aquí, que molta gent ha marxat, què és el que ha fet que tu et quedessis?

Doncs mira, molt fàcil: jo vaig néixer aquí, me vaig criar aquí i sempre he tingut la il·lusió d'estar ací. Per lo tant, jo al moment que vaig acabar los estudis, estava preparat per anar a una empresa d'Espanya. Els meus estudis, jo vaig fer el secretariat per portar la comptabilitat. Abans no s'anava amb calculadores, però sempre m'ha cridat la ramaderia. I quan arribo aquí al cap d'aquestes muntanyes, jo soc feliç. Lo pa, los *mixons*, els animals...això t'omple i dius, coi, això és lo que t'agrada, i per això em vaig quedar aquí.

Després vaig començar moltes coses, eh? Jo soc sindicalista. Estic al Sectorial Nacional de la Unió de Pagesos de Catalunya, em moc molt per tot Catalunya, faig conferències, soc vocal al Consell Català de Producció Agrària Ecològica. Som 6 vocals a Catalunya i un tinc la satisfacció de ser jo... perquè veieu que m'he mogut i em moc dintre del sector, eh? Que soc crític amb les administracions, amb la gent del meu entorn, perquè no fan les coses com les han de fer, de vegades m'enfado una mica i crido una mica...L'altra dia vaig estar a Lleida, amb una causa comuna. Hi havia el Ramon Obiols, el rector de la Universitat de Lleida, em va agradar molt d'estar-hi, d'anar a portar el nom de la comarca del Pallars Sobirà, i van dir que el Pallars era una comarca aïllada i que estava molt bé per anar a esquiar i anar a buscar bolets. Els vaig fer una repassada molt ràpida, per dalt, perquè no mos van donar gaire temps, però els vaig dir, home, si us penseu que el Pallars es per anar a esquiar i per anar a plegar bolets, doncs penseu que si hi ha bolets és perquè hi ha algú que ha mantingut la comarca neta, els

boscós estan cuidats, no està ple de porqueries perquè el bestiar l'ha pasturat i, per tant, heu de pensar que el primer que arriba al Pallars són els ramaders. I que són el sector primari, i després ja vindrà el sector social, i el sector social comença per aquí. I els ho vaig dir molt ràpid perquè ens van limitar. Em vaig enfadar perquè faig 180 quilòmetres per venir aquí, pagar-me el dinar de la butxaca i ara resulta que arribo aquí, els de la taula han intervingut més del compte, i som nosaltres els que hem de parlar i no ells. I perdoneu-me els que esteu allà davant. I l'alcalde em mirava... i si, si senyor alcalde, això va així. La moderadora es va trobar penjada allà i va dir, bé va, tota la gent que falta els donem un minut. Dic gràcies pel minut però no en tinc prou, però és igual, és igual amb 4 paraules us ho dic tot.

Per lo tant, sapigau que encara que em veieu aquí, el meu estatus no s'acaba tot amb la ramaderia.

Què penses que es podria fer per intentar evitar aquest despoblament?

Això d'aquí, ara em fet una mica tard, però per evitar-ho, només hi ha una fórmula, que els ramaders puguin viure dignament, que tinguin una economia suficient per viure. La persona que es guanya la vida fent de ramader li és igual cuidar vaques, llaurar aquell camp, aixecar una paret, anar-se'n a fer de paleta, li és igual. El problema radica en l'economia, no n'hi ha cap més. Mentre l'administració no es posi bé al cap, que si vol mantindre el sector primari, sobretot a les àrees de muntanya que són les que estan més reprimides, per les distàncies, sobre costos... Si tens un vedell engreixat a Lleida, portar-lo a l'escorxador val 800 pessetes de transport, a mi portar-lo em costa 7.000 pessetes. Aleshores, hi ha dos coses, l'administració s'ha de plantejar que vol fer de nosaltres, que acabem de plegar els 4 que som, o vol mantindre l'explotació. Vol que hi hagi relleu generacional, encara que sigui gent d'aquí o gent de fora, que també es pot fer, però han de donar una economia digna. Com a mínim un percentatge es podria incentivar.

Amb subvencions?

A veure, torno amb lo del principi, les subvencions és lo pitjor que et pot passar. Lo que s'ha de posar és un preu dinàmic al nostre producte. Si això no és possible, perquè en porten de fora, perquè hi ha països que produeixen més barato pel que sigui, doncs diguem-li a aquelles persones, escolta tu, tu aniràs allà, i mira, no si fas això et donarem tant i si fas allò et donarem tant. Sinó, si et vols quedar aquí, doncs mira, et farem fer de vigilant, o et farem pujar la paret. O mira, a l'estiu et fem vigilar que no es fiqui foc a la muntanya...a tu et donarem aquests diners perquè puguis viure dignament, és la forma de tirar endavant el nostre sector i augmenta'l una mica.

I per exemple, amb la neteja de boscos, desbrossar el sotabosc...

Quan parlem de la neteja de boscos ja hi hem de posar més persones, creïn treball estable o no. Ara si et diuen, mira, si portes el teu bestiar a pasturar per allà, tindràs aquests diners fixos, d'acord. O vigilar a l'estiu que no es fiqui foc allà, i si es fica foc tindràs lo telèfon per avisar. Aquesta fora una de les formes entre d'altres, perquè les persones tindran un incentiu econòmic per poder viure i per mantindre la família.

Sinó aquella gent, com me va passar a jo, de guaita, em quedo aquí perquè és la meva feina, econòmicament anava molt diferent, abans estava tot molt equiparat.

Abans mira, que farem quelcom nou, no preguntaves el que valia, l'anaves a fer, perquè sabies que el jornal d'un paleta valia x pessetes i el podies pagar, tenies tants corders, feies diners, pagaves tants diners... i sabies que compraves tants quilos de pinso i et costava tants diners, abans havia un nivell bastant igualat amb tot. En canvi ara això s'ha disparat. Ara el pinso et costa 60 pessetes, el vedell es ven més barato que fa 30 anys, la subvenció que hi havia de la prima de l'engreix la van suprimir. Clar, com volem que tirem. S'ha descompensat tant, que o bé busquem un incentiu econòmic mitjançant una feina o un treball o busquem una subvenció directa. Perquè tal com està avui el mercat mundial, països que produeixen molt més econòmic que nosaltres no hi competirem. Si equiparem el producte primari amb el sector industrial, que és lo que et deia del tractor. A la muntanya no podem ser competitius, això està clar. Les distàncies...si portar el vedell a l'escorxador em costa 7000 pessetes, com podem competir amb la plana de Lleida que els costa 800 pessetes?

Aleshores, tornem a produccions locals? Que es produeixi per les zones...

La producció local es molt difícil. Avui tenim les grans potències, com Guissona... A aquetes les hi és igual distribuir a la plaça Sant Jaume de Barcelona que a Àreu, com a Besan, amb els frigorífics i et porten la carn. I et costa lo mateix la carn del Guissona com la del mercat de Llavorsí. Pensar amb el consum local és molt difícil, no

tindríem sortida. Des d'aquí ja ho hem provat, eh? Però no..és molt difícil. I en canvi, són els nostres propis vedells, que van a matar a Lleida i tornen a pujar aquí. I en canvi, nosaltres el matem aquí i el distribuïm. Aquí l'administració hi juga un paper important. La gent que vol fer el mercats propis, facilita'ls-hi la forma de fer-ho, no complica'ls-hi la vida. Tinc companys meus que els han amargat la vida. Tenir-ho un any parats perquè havia de venir el fontaner a canviar una aixeta, que van posar una aixeta amb el mànec diferent. I trucaven escolta que he canviat el mànec, i l'inspector no venia. Al final fins que no va venir l'inspector i *ale*, ja està, ja ho poden obrir. Això són burocràcies que en altres països no passen. I totes les cases de pagès tenen els seus productes. Aquí mates un *tocino* i el poses a la venda, i al matí els de sanitat ja et posen a la presó. I tu fas un producte natural i sa, perquè aquí *naltres*, l'embotit que fem per casa no li posem de conservants ni colorants ni antioxidants, només li posem sal i pebre, i dura tot l'any.

Hi ha hagut gent que ho ha conservat això, i en lloc de matar 2 *tocinos* en maten 4 o 5 i es treu una mica de sobrepreu... Això és la pròpia administració que els ho diu als de sanitat, eh *cuidado!* Los d'aquí es mengen cada dia menjar de l'hort, els donem ordi i gra, i als de Guissona els donen un pinso regulat, amb vitamina d'això, vitamina d'allò...

Joan (Casa Sabaté), Norís

Nom: Joan

Edat: 78 anys

Professió: pagès jubilat

Quina edat té vostè?

78 anys.

Va néixer a Norís?

Si

Quants habitants éreu abans?

Uns 60 o 70.

Estaven totes les cases ocupades?

Sí.

Quantes eren?

12 cases. Ara només en queden dues. Dues estan obertes tot el dia, però també n'hi ha de cap de setmana. Són cases restaurades.

Vostè està aquí sempre?

Si, jo estic aquí tot el dia.

I l'altre home?

També, ve a dormir cada dia i marxa.

Quants anys fa que sou només vosaltres dos?

Fa molt temps, 6 anys ja. Jo va haver-hi una temporada que vaig anar a Barcelona, però després em vaig jubilar i vaig tornar a pujar.

Com va afectar la guerra a l'hora de despoblar-se el poble?

Tot això era molt pobre i quan la guerra va arribar no va afectar gaire. Els militars només van utilitzar una de les cases com a caserna.

Aquí no hi arriba el turisme de masses?

Aquí no ve molta gent. Una mica a la temporada d'estiu.

I a l'hivern amb la neu, teniu algun problema de quedar-vos incomunicats?

Algun, però passa la maquina i s'acaba el problema.

Es fan cases noves aquí al poble?

No, les que hi ha ja hi porten anys.

Abans hi treballava més gent al poble?

Sí, la majoria treballava al camp.

I vostè, quan éreu joves, fèieu de pagesos?

Sí.

Tota la vida dedicada al camp?

Sí, amb bestiar.

Què tenien? De tot? Camp i bestiar?

Si de tot.

Quint tipus de bestiar tenien?

Vaques, ovelles, cavalls... una miqueta de tot.

I el poble?

També, tothom més o menys

Com és que es va abandonar?

Per que el jovent marxa.... No dona això, el poble.... I van marxar. També teníem dificultats per l'estudi...

Aquí no hi havia escola?

No.

Ni quan vostè era petit?

No, hi havia un senyor que pujava. Un mestre que ens feia les classes pels nens del poble. I la gent va anar marxant.

Podien viure amb el que feien d'agricultura i ramaderia?

Sí.

I ara?

Aquí no, els camps estan abandonats. N'hi ha un que viu a Alins, però té les ovelles aquí.

Per que no es treballa el camp ?

Les terres no donen.

I baixen per comprar?

Si, els dimarts anem al mercat de Sort.

Abans tot això eren camps?

Tot. Ara estan abandonats, tenen amo però no fan res. Els d'aquí d'alt tenen ovelles i cavalls, però ara viuen a Alins.

Vostè, quan la gent marxava, no va aprofitar el sòl?

Clar que el vaig aprofitar. Però ara estic jubilat.

I aquí què hi havia? Només ramaderia?

No, també hi havia horts.

I ara es viu millor?

Sí

Amb quines dificultats us trobàveu?

A l'hivern queia molta neu i a l'estiu feia molta calor, i aquí en tenim poca d'aigua.

I amb animals salvatges també?

L'isard el teníem aquí. I muflons, que a l'estiu marxen i tornen a l'hivern.

Molesten?

Si tenim alguna cosa plantada, si.

Llum si que n'hi ha?

Si, tenim una centraleta aquí a baix.

Perquè aquí estem molt amunt...

Si a 1250 metres.

Aquí sempre s'ha treballat al camp? No hi ha hagut cap altre activitat econòmica?

Si, el bosc. Es treia fusta i es venia a Alins.

Això era dels comunals?

Sí.

I ara com que no es fa?

Ara ja no es fa. Perquè abans encara donava algun *caleró*, però ara ja no.

Practicava la caça i pesca?

Molt poc. De jove sí algun senglar, perdiu o alguna llebre el que sortís. Però ara ja no.

I guineu?

Si, però no es caça. Abans n'hi havia més.

Ara hi ha més fauna?

Hi ha més muflons. La perdiu, ara gairebé no en queda. La perdiu necessita espais oberts i ara el bosc s'ho ha menjat tot.

El poble depenia d'algun altre poble?

En moltes coses. Oli, vi... Ho compràvem un o dos cops l'any a Alins.

Hi que hi anàveu, caminant?

No, amb burro.

La gent del poble abans tenia molta convivència?

Sí.

Amb quins pobles tenies més contacte?

Amb Alins.

Per què baixàveu Alins?

Per comprar.

I per vendre?

Alguna cosa de bestiar, però també a als altres pobles. Fins i tot havíem baixat fins a Organyà.

Aquí no hi ha hagut mai cap establiment?

N'hi havia, però la van deixar. Una casa que preparava menjars.

Vostè abans es movia molt? Anava als pobles de per aquí?

Sí, havies de moure't. Anaves a trobades populars... Tot a peu. Per exemple, anar a Tor i tornar.

Quant es triga?

Unes dues hores, per un camí que escurça per aquí dalt aquesta muntanya.

Vostè va arribar a veure llops?

No, això es més antic.

I ossos?

No. A vegades es trobaven petjades. Però no venien a molestar.

Actualment, si es mouen, per què és?

Per si hi ha alguna festa o per anar al mercat a comprar.

El metge puja aquí algun dia?

No. Has d'anar a Alins, Tírvia o Llavorsí.

Vostè coneix l'entorn molt bé. Abans d'anar al metge fa algun remei casolà?

Molts

I la gent del poble en coneixen?

Sí, els dos.

D'escola n'heu tingut?

El professor que llogaven i un capella que venia a les misses.

L'església és buida?

Sí.

Feien festa major?

Sí, hi encara en fem.

Vostè sol?

No, ve més gent.

I es continua mantenint la tradició?

Sí. Una miqueta de ball i ve un acordionista... Aleshores venen molts dels antics veïns del poble.

Abans hi havia acordionista aquí?

Sí, un d' Alins, però es va morir.

Les famílies, veu vostè, que abans les tres generacions vivien a la mateixa casa. Això encara es manté?

No

I la figura de l'hereu?

Això sí, l'hereu era el meu germà.

El seu germà se'n va anar?

Sí.

I no va heretar?

No.

Hi ha algun lloc de venda de productes tradicionals?

No.

Vostè que ha viscut aquí tants anys i ha viscut el canvi dels camps fins abandonar-los. Quin paisatge li agrada més?

Era més bonic el d'abans, quan es cultivava, perquè donava vida al poble i a la muntanya. Ara això està mort.

Però aquí no hi havia molta terra cultivada?

No, però hi havia pastura i bestiar. Aquí hi passaven. Però va venir la guerra i es va acabar tot.

Però el poble no va quedar afectat?

No, el front no s'hi va posar, es va quedar a Tírvia. Però aquí darrere, en aquella muntanya, hi van posar un quartell.

I va marxar molta gent?

Molts. I van anar quedant les cases buides.

Com ha vist vostè la creació del Parc Natural?

No l'entenc. Aquí han fet poca cosa. Van prometre molt però al final no van fer res, com per exemple els nous camins que van dir.

Hi com ho veu la gent d'aquí?

No gaire bé, sobretot perquè tenen els horts.

Com és, veient que tothom ha anat marxant, que s'ha quedat al poble?

Quan en vaig jubilar, vaig tornar aquí, per que estaria més tranquil, tot i que es una mica difícil estar sol. De joves també ens quedaven sols a les bordes un o dos dies per vigilar les ovelles.

Esteu tranquils?

Una mica massa tranquils.

I no entristeix tot això?

Una mica.

Això encara es conserva.

Pili (Casa Sisqueta), Tor

Nom: Pili

Edat: 40 anys

Professió: pagesa i hostaleria

Quina edat tens?

40. Sóc l'última que ha nascut al poble

On vius?

A Tor de maig a novembre. A partir de novembre, perquè no puc viure aquí, ja que no hi ha llum ni res, visc a Ainet de Besan.

Jo vaig ser de les que no van anar al col·legi aquí, vaig a anar a Alins. Però a la seva època, aquí hi havia escola i mestre. Però hi van quedar tres *crios* hi va haver de tancar. Els meus germans recorden anar a peu al col·legi quan els *crios* es feien gran. Aleshores què passava? A l'hivern, doncs anaven un dia si, un altre no.

Actualment a què et dediques?

Jo sóc pagesa, però a l'estiu pugen les vaques a la muntanya i per passar el temps vaig decidir muntar el bar.

Quants temps fa que funciona?

15 anys.

I és només bar?

Si, dormir no.

I el poble ha viscut sempre del camp?

Si, tothom tenia bestiar.

I abans, al poble, quanta gent hi vivia ?

Al poble hi havia 12 famílies. Lo més gran que ha sigut

I ara quantes n'hi ha?

A l'estiu som nosaltres sols, i els cap de setmana i ha 3 famílies que van i venen.

De cases?

En peus queden 7, la resta estan en ruïnes de les 12 que hi havia. He vist sempre viure aquí 5 famílies fins el 72, que va ser el gran despoblament. 5 famílies: 10 persones.

La muntanya de Tor comença aquí amunt, 50.000 hectàrees. Abans hi havia 500 vaques, 100 cavalls i 2000 ovelles. Però ara no hi queda ningú. Un veí que té 200 cavalls i un parell de vaques.

Hi com es vivia abans?

Per sobreviure, la gent aquí tenia de tot. Només es comprava l'oli i coses així. No és com ara, que es compra al supermercat.

Abans només hi havia el bar?

Si, fa 15 anys, hi havia un altre bar per la gent del poble, per jugar a cartes i explicar històries. Tenien habitacions, ja que això era una zona on es feia contraban. anaven a Andorra i quan tornaven feien nit aquí. A vegades també pujava algun mercader a comprar bestiar.

Quin és el nombre de camps del que disposeu? Els camps d'ara son els mateixos?

Abans es treballaven més, però ara han quedat com a pastura. Els 12 veïns teníem les nostres finques de propietat, però ara s'ha quedat tot pastura

Teníeu alguna dificultat abans que ara no la patiu?

Heu pensar que Tor és igual ara que 50 anys enrere. Teníem una mini central elèctrica, però la riuada se la va endur, i mai més s'ha fet. El molí per fer el blat també se'l va endur. Llum teníem un 125 KWatts, però ara ja no tenim llum. Això es una finca particular i el 12 veïns decideixen de Tor es basen en un estatut, que ho complica tot. Abans no hi havia cap problema, i tots érem molt ben avinguts, sense cap problema de cèntims. Es vivia força bé aquí a Tor. Després ja va venir el que tots coneixeu i així estem...

Aquí, a Tor, ni es fa ni es deixa fer. Està condemnat a morir, perquè no pots comprar ni llogar. I no pots estar-hi tot l'any. Ara fa uns anys que te l'èxit pel llibre, perquè a la gent li agrada el morbo aquest del patiment dels altres.

I jo marxo per obligació, sinó em quedaria aquí. Per que pujar i baixar es una emprenyo. A més, cada mati haig d'anar a col·legi, ja que al viure només mig any, no venen a buscar al nen. Jo viuria aquí tot l'any. A la nit estem sols, però durant el dia puja molta gent. La gent busca cada cop mes quedar-se sense mòbil i aïllada. Hi ha les barraques de *híppies* que tenen un èxit impressionant. Aquí hi ha molta cosa a fer, però molt salvatge. Aquí, amb un cotxe, no pots tirar amunt, necessites un *jeep*.

Aquí es practica la caça?

Molta. hi ha *jabalins*, muflons, cabirols, llebres perdius, gall fer. Hi ha molts caçadors, encara que és prohibit caçar-ne alguns... Però com el poble no funciona, ho porta el Parc Natural. Nosaltres no cobrem res perquè el poble no funciona. Jo crec que una part hauria de ser pel poble. També té força èxit pels bolets a Araós. A Alins s'ha de pagar un tiquet per tot l'any. També hi havia pesca, la truita, però ara s'ha limitat molt. Abans hi havia un tiquet de 6 euros per 10 truites; ara val 9 euros per dues truites. I aquí, a l'estar força alts, no hi ha ós.

La relació entre pobles?

Bona, sobretot amb Norís. I entre el poble ens portàvem molt bé. Amb Alins, Ainet, teníem molta relació i amb Andorra, perquè d'aquí a Pal hi ha hora i mitja caminant pel camí vell. Tots els pobles són famílies perquè abans es casaven entre ells.

Casa Sisqueta es va formar al 1930, per un de casa Palanca i un de casa Bernat. Això sempre passava, ja fos amb els del poble o el poble del costat.

Perquè us relacionàveu?

Ara es talla l'herba amb tractors, però abans els homes més forts del pobles feien un grup de dallaires. L'herba, a Alins, al ser més baix, es talla abans que aquí a Tor, que sol ser a l'agost. Aleshores, començaven per Alins i anaven pujant, Alins, Noris i Tor. Després, quan recollien les patates, igual començaven per Tor, que hi gela abans, i anaven baixant.

Abans, a Tor hi havia venta de fusta. Durant els mesos d'estiu es tallaven els pins i, a l'abril, quan es fonia la neu, es tiraven el troncs al riu fins Alins. S'esperava perquè s'assequés la fusta i es podia fer paper. Però es treien pocs cèntims. Ara ja no es fa. Fa anys es venia molt bé, però ara ja no es fa. A la mínima que talles massa ja l'has *liat*.

Aquí es celebren festes?

No ara ja no es fa. Es conserva molt poca cosa. El que es fa és la missa, amb un capellà que puja expressament.

Abans els motius per els quals us desplaçàveu?

Per anar a buscar l'oli i el vi, que eren dos cops al any. I venia el problema si algú queia malalt. Aleshores, els homes baixaven a Alins i, si podia venir, venia el metge. Si no, et manaven quelcom. Jo he llogat un satèl·lit per passar l'estiu per si passa qualsevol cosa, perquè aquí no tenim cobertura. Imaginat que em passés alguna cosa a mi. Què fan els dos nens i l'home de 90 anys?

Abans es vivia així, però també éreu més gent...

Si, però podies anar al veí. però ara no pots anar enlloc perquè no hi ha ningú. Aquí no es pot trucar ni al 112, per això he demanat el satèl·lit. Jo tinc el CAP a Sort. Si passa alguna cosa, jo corro cap Andorra i no cap a Tremp. Hi ha un conveni amb la sanitat pública de 6 mesos a qualsevol país de la UE, ja que Andorra és privada. Però el centre hospitalari que queda més proper és a Andorra, a 25 quilòmetres.

Aquí es va notar l'aparició de l'automòbil?

Oi! I tant, sobretot amb els 4x4. Jo he anat al col·legi a Alins d'aquí a peu, cada dia amunt i avall.

Quanta estona hi ha?

2 hores i mitja.

I si anàveu a pasturar, quant temps trigàveu?

Abans tot el dia, ara no. Vas al matí i en dues hores fas la feina. I per la tarda, si hi ha alguna vaca a punt de parir o algun problema. Si no, ni hi vas.

Quan eres petita teniu el mateix?

De varietat sí, de quantitat no. Abans, amb 7 vaques feies, i érem 7 germans. Ara ja no.

Ara què hi ha, més bestiar per cada veí del poble?

Mes o menys lo mateix.

Vosaltres per què us moveu?

Per comprar, anar a l'escola al juny, ja que no estem tot l'any aquí. Ara només rebem una ajuda familiar i per comprar el pa, vi i algun llegum.

A l'escola hi anaven tot els nens abans?

Sí, abans hi havia més gent al poble. El mestre es va casar amb una del poble i va ser el mestre per molt anys.

Quan anàveu a l'escola no ajudàveu al camp?

Sí, i tant. El que fes falta. I si no anaves al l'escola no passava res. Abans sortien a pasturar les gallines.

Es manté la tradició de viure tota juntes tres generacions familiars?

Sí.

I l'hereu?

També, l'hereu i la pubilla.

I els fills no marxen?

De moment no. La gent que marxa es queda amb la casa aquí.

Com veus la transmissió del coneixement popular de l'entorn ?

La meva mare m'ho va transmetre molt. Jo, al meu fill, ho intento una mica, però es diferent. Es perd molt coneixement.

Les herbes, quant a més altura tinguin millor. Es conserven més. I venia un herbolari de Barcelona i aleshores l'ajudaven la meva germana i jo. Era un tema q m'interessava molt.

Alguna figura del passat que fos molt característica?

Aquí hi havia una dona que li dèiem la *bruixa*, que feia oracions per curar-te, o per si havia una vaca que no podia parir. Li feia unes oracions a la bèstia i es curava o es moria, però no quedava indiferent.

Aquí tot els galls fer són molt difícils de caçar. I aquí a tor hi havia el millor caçador de gall fer de tota la comarca. També venien els *braconers* francesos.

Aquest paisatge ha canviat molt?

Gens, no hem fet gens de nou. Pels camps de blat i algun arbre.

Veient que s'ha despoblat Tor, tu per què hi continues pujant?

Perquè m'agrada molt Tor. Jo també havia marxat, però he tornat. A Andorra hi vaig viure durant dos anys.

Respecte el Parc?

Tot és una zona privada i el Parc no hi ha arribat. Van començar a penjar cartells aquí i, clar, per entrar, primer has de trucar a la porta. Tots els treballadors del Parc són de baix. Crec que tindrien que contractar primer a gent d'aquí. Perquè són llocs de treball. Clar, hi ha que fomentar que la gent es quedi.

Rosalia (Casa Copet), Montesclado

Nom: Rosalia

Edat: 83 anys

Professió: pagesa jubilada

Comencem? Doncs au, apunta!

Casa Barber, Casa Panivell, Casa Salui, Casa Roc, Casa de Pallola, Casa Cardaire, Casa Copet, Casa Tomassa, Casa Pedescoll, Casa Burgueto i Casa Badià.

11 cases que viuen aquí tot a l'any. I tothom feia de pagesos. Si, si, vivíem només del camp i... bé, nos fèiem venir vaques...

I subsistíeu?

En principi teníem l'hort, el tros i recollíem el blat i ens fèiem lo pa. Teníem també gallines...

I vivien d'això?

Clar, vivíem d'això. Ara que tinguem vaques només quedem nosaltres i casa Badià. Les altres van a treballar fora, s'han arreglat aquí una casa, un paller i van amb lo jornal. Com la casa rural i l'hotel de Montesclado, que em pensava que hi anàveu a prendre *algo*, que a vegades hi ve gent.

Nosaltres? No, no! I la casa rural?

Aquesta només està oberta les temporades que hi ve més gent, no està oberta tot l'any.

L'hotel viuen aquí tot l'any, i la cas rural només hi viuen quan hi ha gent. I bé, el jovent no s'hi ha volgut quedar ningú i han marxat tots, tots.

Aleshores, gent que hi visqui tot la gent, a banda de vostès?

N'hi ha una de Barcelona que hi viu tot l'any i els altres ho tenen arrendat. Si, l'hotel que hi viu tot l'any, *naltri*, i una filla de Ca l'Audet i....

I bé, ara los camps se pot dir que són plens de *barcells*, de barces. No es cultiven, no es cultiven. Aleshores tots ens cultivàvem lo nostre i ara ha quedat tot abandonat perquè la gent marxa a treballar

I vostès?

Si que nosaltres ho vam arrendar, però com que no som gent tampoc ho cultivem. Tenim les vaques i ja està.

I feien llet també?

Si. Abans pujava la *cuba*, però ara esta tot ple de barces. Ara només tenim vaques de camp, que les pugem a la muntanya a l'estiu. Ara no hi ha vida, si no puja més gent no hi ha vida.

I quantes vaques tenen?

50-60. Casa Badià en deu tenir unes 70.

I no treballen els camps?

No, deixem a les vaques que vagin als camps, que mengin, però nosaltres no els treballem.

Si nosaltres no en vivim d'això. Jo tinc un fill que porta la llet, que porta el camió de la *cuba* de la llet de la Pobra. I es treu més diners allí que no pas aquí al poble.

Gent del poble que treballi aquí?

Casa Copet, Casa Badià i l'hotel. N'hi ha un que té un camp allà i puja i el cuida una mica, no gaire. I les altres cases ja no hi són, han marxat. Pugen per vacances, a l'estiu, o un cap de setmana, perquè tenen la casa aquí.

La gent del poble s'ha quedat la casa?

Si. La casa encara se l'han quedat i l'han arreglat. El cobert si que s'ho han venut. I venen a l'estiu i això és més bonic perquè hi ha més gent.

I gent de segona residència?

Si, no treballen de pagesos. Un a Mallolís, que té ovelles.

I cases noves no se'n fan, s'arreglen els palleres. La gent o s'ha arreglat la casa o l'ha venuda. La casa rural era un paller. El paller s'ha venut, però la casa se l'ha quedat la gent, perquè els hi agrada pujar al poble.

El jovent jove s'ha trobat una altra feina i s'han venut i arrendat els trossos. Si només quedem nosaltres, però són tants camps que tampoc los cultivem, no els treballem.

Mai hi ha hagut altres activitats?

No, qui no treballava el camp, aquí, marxava.

I les cases passaven a l'hereu?

Si. I els altres marxaven, s'havien de buscar la vida perquè no hi havia prou lloc.

Però tothom ha marxat. Els de Casa Badià encara hi són, però els altres han marxat. Han anat ha estudi i han trobat una feina millor. És que és dolenta la feina de pagès, és sacrificada. A vosaltres us sembla que no, però no penseu a venir aquí. Aquí no hi ha vida. No penseu a esterrossar la terra.

Però n'hi ha uns que han anat a Mallolís?

La de les ovelles. Però no hi va a treballar els camps. Té molts trossos, però ella no hi va allà a treballar els trossos ni ha portar-hi fem. Perquè encara que hi hagi esbarzers les ovelles passen per allà i s'ho mengen. Però no li donen gaire les ovelles, perquè el seu home treballa d'una altra cosa.

Amb les ovelles soles no crec que pogués viure gaire, perquè ni és seu, ho té arrendat. Només li agraden les ovelles. Les terres són de Casa Copet, i no pot comprar la quadra perquè és de 4 germans, i s'han de posar d'acord per vendre-la i això és molt complicat. No té cap futur ella, ha de comprar camps, la quadra... Perquè als comunals hi ha molt poca cosa per treballar els camps; però comprar algun camp podrà, perquè la gent marxa.

Algú més ha fet això a Montesclado?

No.

La caça o la pesca, entre d'altres activitats molt de muntanya, han patit algun canvi?

No, no gaire. Bé, ara hi ha molt porc senglar, però abans també hi havia moltes perdius, *tocinos* fers... i s'ha perdut. Però ara hi ha un munt de cabirols pels trossos que es poden caçar a èpoques, quan es donen els permisos. I són bons per menjar; i es mengen l'herba.

I ossos?

No, jo d'ós no n'he vist mai cap. Però també mengem *tocino* fer, si. Fem la matança i és molt bo.

Abans, es relacionaven molt amb els pobles de la vora?

Si, molt. S'anava a ballar.

Què era per festes?

Si, bé, i la gent estava mes al camp i mos ajudàvem molt més. Ara la gent es queda a casa amb la televisió. Abans tothom sortia fora a divertir-se.

Però, us coneixeu tots igualment?

Si, ens coneixem tots. No veus que som pocs. Però ni ha molts que arreglen la casa i l'arrenden i baixen a treballar a Sort a algun hotelet, o de paletes, però el camp s'ha perdut tot. Hi ha moltes barces. Cap a Lleida i baix hi ha molts més bons trossos i cap allà si que es pot fer més.

Tots els pobles eren autosuficients?

Si, tots eren pagesos. Tampoc gastàvem tant, no teníem televisió, ni cotxe...

El cotxe ho ha canviat tot molt?

Si, En el meu record no se gastava tant com ara; ara tot són despeses.

Quina era la mobilitat quan era jove?

Abans a Sort caminant, de festa, a Tírvia; a Sort, si et volies arreglar els cabells anaves a la perruqueria, o si et volies comprar un vestit per anar ben vestida, roba. Pujar i baixar caminant!

I actualment?

Tot amb cotxe, el jovent treu diners d'on sigui, treballa no sé on i va amb cotxe.

I episodis d'incomunicacions?

Si, abans si. Ara ja no, perquè hi ha bona carretera i treuen la neu. Abans si hi havia molta nevada no podies sortir. I també de quedar-nos sense llum. Bé, hem guanyat per bé, però la gent ha marxat. *Naltri* ara estem molt més bé, però la gent ha marxat.

Hi ha gent que passi l'hivern fora?

Si, si que es veu això. Sobretot gent gran, jubilats que pugen a l'estiu, el mes d'agost, però que l'hivern marxen, que fa fred. Però pugen jubilats, no pugen a treballar. Els altres han de fer la feina, pugen un fi de setmana....

Quants cotxes té la gent?

Nosaltres cap, però el meu germà en té 3. Normalment, 2 o 3 cotxes per família.

Abans anaven a comprar aliments de fora expressament?

Si, algun, com el vi, que el pujaven amb camió des de Sort. També hi havia el pastisser de Tírvia.

Hi havia botigues?

No, mai. Ara l'hotel. Aquí es venien corders.

Les festes i tradicions es mantenen?

Si, encara se fan. Se fan més, que tenen més quartos.

I els joves conserven les tradicions?

Si, perquè els hi agrada divertir-se. També ara surten més que abans, van a Sort a les discoteques...

Hi havia capellà aquí al poble?

Si, si que n'hi havia hagut, però fa molts anys.

I escola?

Si. Abans érem molta gent, me penso que sobre uns 20 nens. Clar, cada família tenia 7 o 8 fills. Jo m'enrecordo d'anar amb una bona colla de jovent, gent d'aquí. Però bé, la gent ha anat marxant i mira. És que la gent d'aquí som molt pobres!

Ara el jovent marxa, però els d'aquí s'ho passen prou bé i surten fins molt tard a la nit.

Coneixen remeis casolans?

Si, però no utilitzem. A Llavorsí anem a la farmàcia. Abans hi havia el metge a Tírvia, però la gent que anava a visitar-lo era perquè ja s'estava morint. Abans ningú anava al metge.

Ara a un jove li poses un plat ple d'aigua i herbes i et dirà que estàs boig. I nosaltres també fem servir antibiòtics. Jo només em prenc una camamilla pel mal de cap.

El jovent ho coneix tot això? I tenen un bon coneixement de l'entorn?

No, els joves no en saben res de tot això. No surten ni res, i marxen molt joves; no, no; s'ha perdut molt coneixement. Abans jo ho coneixia tot i ara aquests cada vegada en saben menys.

Viuen les 3 generacions a les cases?

Abans això, abans. Ara no, perquè marxen els fills i deixen als vells sols. Els joves tenen una feina.

La figura de l'hereu es conserva?

No, no. Perquè els joves marxen. El que es fa és repartir-s'ho i ja està. Moltes cases ho han partit per tots.

I la gent que ve d'on és?

La gent de l'hotel que és de Barcelona (Sta. Coloma) i porten uns 4 anys al poble.

I a vostè li agrada el que veu al poble?

No, nosaltres hem aguantat perquè un fill té un jornal de la *cuba*, a la Pobla, i va a Tremp...

Però ha notat un canvi de paisatge?

I tant! Abans, aquesta muntanya d'enfront, eren tot camps que arribaven fins la punta. Ara mira fins on baixen els pins. Tot allò es cultivava i els camps eren més bonics. Vosaltres no vingueu a viure aquí!

Així que vostès preferirien el paisatge d'abans?

Si, era més bonic i hi havia més gent... Si, però també estava tot cultivat, tothom ho tenia bé, més arreglat... Ara hi ha 4 ovelles en els trossos aquells d'allà, i ja està.

I tenen algun problema per aquest augment de bosc i les reintroduccions d'alguns animals?

Si. Si ara la gent ningú talla llenya, perquè nos hem tornat ganduls i tothom va amb la calefacció. I no volen tornar a tallar llenya.

Les dones treballaven al camp?

I tant que si. Els que no treballaven a casa eren els homes. Arribàvem tots esgotats, però aleshores les dones fèiem les coses que calgués i ells es quedaven assentats esperant que es fes tot. No feien res els homes a casa, res.

I tenien gallines i conills...?

Si, si, de tot.

Com han vist la creació del Parc?

Tot allò, una mentida, una mentida. I això no ho agafa. Una mentida tot, només per guanyar més quartos!

Per què es van quedar a aquí?

No teníem cotxe, ja érem massa grans... I si marxaves, on anaves?, quina feina tindries?, ho hauries de comprar tot, una nova casa....

Jordi, Burg**Nom:** Jordi**Edat:** 49 anys**Professió:** pagès i alcalde**Simplement per fer un perfil dels enquestats, tu a quin any vas néixer?**

Sóc del 60 jo.

I vas néixer aquí, a Burg?

Bé, exactament... no ben bé aquí, perquè aleshores ja anàvem a l'hospital.

Però has viscut aquí?

Sí.

I tens fills?

Sí, sí.

Viuen aquí també?

Sí, estan aquí. A estudi, però estan aquí.

Aleshores, la teva família ja era pagesa, i tu vas seguir?

La meva família era pagesa, sí, i jo estudiava a Lleida però al final vaig tornar aquí.

Quan tu eres petit, teníeu més camps dels que teniu ara?

A veure, clar, hi ha camps que teníem abans que ara no els tenim. Ara potser en tenim... en tenim més ara que aleshores. En tenim més ara que aleshores. Perquè quan jo tenia, per dir, una quinzena d'anys o així, o una miqueta abans eh inclús, quan en tenia deu o així, tot el poble es dedicava al camp. Hi havia més pagesos i es treballava més terreny. Però això es va anar perdent i així hem quedat.

I et dic una altra cosa, no vull dir... a veure, aquí al poble nos van resoldre *al que alguns se n'havien anat de pepites que en diem natres*, fa 30 anys o així, ens van desmuntar, ens vam quedar dues famílies aquí al poble.

I antigament es treballava aquest terra de més que teníeu aleshores?

Clar perquè antigament... jo ja no ho he fet gaire, però abans es posaven a treballar amb el mascle i la mula i amb el que sigui.

Clar, no era com ara que se'n van a la piscina i *no sé quantos*, no, quan havíem acabat l'estudi a cuidar les vaques. Punt i final. Saps? I los camps d'allí que eren d'allò... però lo que munyíem mos feien munyir.

I us heu quedat amb els camps que teniu més propers, o no?

Psi... No, tampoc més propers perquè déu n'hi do. Més que res que als que es pot treballar millor. Perquè n'hi ha molts que si no són de bon treballar ja no els treballem.

I abans teníeu els camps del bestiar per a vosaltres?

No, no. Aquí los camps anaven tots per la sega o pel bestiar. Aquí l'agricultura està tota dedicada al bestiar. D'acord... Bé, abans sí que es feien el pa, jo ja no me'n recordo. Clar abans se feien el pa cada tarda; tenien el forn i vinga, però clar estem parlant de.. no sé, menys de 20 anys enrere, o potser no tant.

Aleshores, quan tu vas néixer, el que produíeu no es venia?

Sí, sí, sí clar. Ja veníem vedells, i veníem la llet... veníem tot això, el que passa que ara ha anat canviant. Una vintena d'anys més es va continuar així, a partir d'allí ja va venir la decadència, quau van tendir més a deixar de venir. Saps? Tenien molts pocs diners, però en aquells moments no hi havia un duro, aquí. I així cada vegada que venien la llet n'hi cobraven, collons. I els vedells, doncs és que també valien molt poc, i els vedells només es ven un cop a l'any, o depèn de com, tens una mica de cria, i és clar. De l'altra manera... Mai compensa.

I només teníeu vedells?

No, hi havia vedells, hi havia xais, i algun cavall.

I ara ja no?

Si, cavalls continuem tenint. Clar, ara hi ha de tot, no? Però en general t'has dedicat més a una cosa o altra perquè clar, tindre massa diferents tipus de bestiar també suposa més difícil de fer les coses, saps què vull dir? Més gent dedicada a cada cosa. Lo que fas ho fas més a l'engròs perquè pugui quedar una mica més bé.

I també teniu gallines...?

Si, això cada casa te gallines, o conills, o alguna cosa així. I d'això encara en tenim ara.

I tu, altres activitats no n'has fet, no, a part de la pagesia?

No. Jo bàsicament m'he criad amb això.

El poble sempre ha viscut d'això, no hi ha hagut mai alguna indústria...?

No. Aquí ara hi ha com a molt algun lloc amb una mica de turisme i para de contar. Alguna residència-casa de pagès, algun apartament que s'ha deixat així...

N'hi ha que aprofiten les activitats turístiques (com ràfting...) per compaginar amb la seva feina. D'altres que ens hem dedicat més al tema pagesia, i no hem volgut començar noves coses.

A part d'això, moltes explotacions ara han notat un canvi important, en el sentit que abans a les quadres hi cabien unes 10 ò 15 vaques, depèn, n'hi havia alguna de més gran que hi cabien unes 40. Ara, a banda del bestiar, que se n'acostuma a tenir més, has de comptar amb la inversió d la maquinària..., que abans no hi era. I això és difícil de fer i és el que frena a força gent de provar sort en això.

Vosaltres també teniu una casa de turisme?

No. Hi ha algú aquí que en té, però nosaltres no en tenim. No et sabia dir tampoc, un 50% més o menys, han de passar a dedicar-se a turisme, com a complement ni que sigui, i després a abandonar l'activitat ramadera. Ara parlo no només de Burg sinó de tot el municipi, inclús la comarca.

Perquè a Burg, de turisme no n'hi ha gaire?

No, pràcticament n'hi ha molt poc, l'únic que ara està creixent una mica.

Abans us trobàveu amb dificultats que no us trobeu ara, o te n'han sortit de noves? Dificultats com ara animals que venien a menjar-se el cultiu i els horts abans, i ara ha canviat?

Abans no hi eren els cabirols. Abans no hi havia tants problemes, ni un. L'únic que hi havia era l'isard, que ja no... i aquí el porc senglar tampoc, què va. Abans els porcs senglars que hi havia aquí, podíem fer les patates a les bordes de dalt, i ara no se t'ocorri fer-les allí que veuràs tu.

En tema de subvencions, abans devia ser diferent perquè tothom produïa per viure, no?

Si bé, produïes per viure i produïes per vendre i lo que sigui. Però ara s'ha economitat perquè no era rentable.

Ara aquest poble no pot viure del que produeix, no? La gent va a comprar, suposo.

Bé, si clar tots anem al *súper*. Però bé, aquí tots mos fem hort. A veure, a nosaltres ens agrada perquè tenim la oportunitat de fer-lo i perquè és millor. I això, avui fem patates, fem... fem enciam, fem escarola, en fi. I bo! D'altres se'n van a comprar al *súper* i ja està. Però jo, Si hi ha un enciam d'aquí no en vaig a comprar; ara ja com no n'hi ha, aleshores clar, n'hi compres.

Sou caçadors aquí? Què caceu?

Bé, jo ja no ho faig, però si, si. Per aquí hi ha el porc senglar, que és el *rei del mambo* per dir-ho així; aleshores cabirols també n'hi ha força, també el cérvol, aleshores també hi ha isards com sempre... el que passa que els isards estan més a dalt, a la muntanya, però no és com els cabirols que viuen als camps. Els cabirols, si hi ha alfals va a l' alfals, saps què vull dir? No és com un isard, els isards mengen l'herba que surt, i amb allò viuen i campen... Clar, d'això et queixes moltes vegades, no? Si fan introduccions s'ha de tindre en compte del que hi ha al voltant.

Ha canviat molt la caça?

A veure, abans hi havia lo *jabalí* i l'isard. També llebres o cosetes així, saps què vull dir? O abans també es caçava per exemple l'*urogall*, però el van prohibir ...

El *jabalí* era un *bitxo*, un gran destructor, però n'hi havia molts menys. Us ho dic jo, abans guardàvem les patates a les bordes i cap problema, i podíem guardar les patates i el que sigui. I ha crescut tant perquè el bosc, l'entorn, també hi ha més arbres, potser perquè no s'han caçat tant i, també perquè potser s'han fet introduccions amb

creuaments o el que sigui que feien molt més cria que abans, d'acord? Aleshores clar, al no tenir ningun tipus de depredador ni caçador, ja està. I aliment, doncs el porc, i ja està.

Amb els pobles d'aquí, quina era la relació que ha tingut Burg?

A veure, pensa que aleshores, per exemple, quan s'havia de segar o en temps de collita o així, si hi havia molta gent uns als altres s'ajudaven, o els que tenien més se llogaven a les cases que tenien menys a fer feines a mà. Jo no ho he vist, però se n'anaven a segar a les altres cases, i regaven, o feien altres feines ni que sigui. S'ajudaven molt entre les cases aleshores. Però clar, hi havia famílies que potser ajuntant els germans igual eren 7 o 8, i igual uns se'n anaven dalt, o al poble veí o després se n'anava de baix cap allà.

I de mercats o..., n'hi havia?

Hi havia.. no, mercat no. Lo que hi havia era la fira de tardor, i era a on portàvem lo bestiar. I ara s'ha perdut. Si, el 23 d'octubre es fa, però més com a tradició.

I actualment com influeix, per exemple, que tothom tingui automòbil en la relació amb els pobles més propers?

Home, la veritat que cadascú fa més la seua. Perquè clar, cadascú fa el que vol i va cap on vol. Clar, perquè si abans no hi havia cotxes, aleshores..

Relacionat amb això, aquí tenim una llista "motius pels quals la gent es movia o es mou actualment", les diferències. No que es movien menys (més a prop), que és evident, sinó els motius, potser es movien pel mateix.

A veure, fa anys activitats d'oci, poques. Vull dir a part del diumenge... home, no fotem!. Però vull dir que clar, que tothom estava als camps i les jornades eren de sol a sol, i s'havia de fer feina i punt.

Metge, hi havia metge a Tírvia, i signava les receptes, per setmana al principi, i ara encara s'hi baixa. També es pot anar a Llavorsí.

En qüestions de paperassa, jo entenc que és significatiu, perquè en teníem molt pocs, en canvi ara els papers, tinguis l'activitat que tinguis, ens suposen, *buff!*... Bàsicament a Sort.

Suposo que ara la feina i el lloc on vius ja no estan vinculats.

Bé, el pagès sí, aquí potser una mica més. Però aquí pensa també que ara som cada vegada menys, per dir-ho així. Ara aquí som tres pagesos i amb tots els veïns 6 ò 7 habitants. N'hi ha que viuen aquí un mes i mig. Si, aquí n'hi ha 3 de pagesos, els altres 4 són (o 3 potser ja) són el Manel de Montesclado..., Casa Badià i Casa Copet que ja no ho fan ells.

I a Mallolís no hi ha uns que hi treballen?

Hi ha uns que fan una mica amb un ramat d'ovelles de Glorieta.

I abans, quants éreu?

Aquí abans conta que érem 8 ò 9 pagesos, quan jo me'n recordo.

Abans hi havia cases obertes?

Hi havia cases, una vintena. I ara queden quatre cases, i bé...

Teníeu escola aquí a Burg?

Si, era això [ajuntament]. Es va tancar cap als 64' ò 65'. Primer era l'escola a Farrera, em sembla que tots anaven allà. Després hi havia un mestre a Farrera, un a Burg i un altre a Montesclado. Hi havia molts nens. Després venien només aquí. A part que després van tancar. Les 3 escoles potser parlem de després de la guerra. I potser fins als anys 45-50.

Hi tenia accés tothom a l'escola?

Si, el que passa que clar, aleshores no hi havia vacances com ara, que hi ha ponts escolars o així. I a l'escola s'hi anava a peu.

I si hi havia feina la camp, la família us quedàveu a treballar?

Si, a l'inici si. Però en aquells moments la gent tenia força fills i al poble hi vivia més gent que ara, així que tothom donava un cop de mà.

I ara on van a l'escola?

Ara van molt a Esterri, o a Sort, inclús Llavorsí. I els vénen a buscar, hi ha una ruta que para als quatre pobles. Lo que passa que uns van a un lloc i els altres a un altre, perquè uns fan ESO, els altres fan primària, i aleshores doncs triguen una mica. A més, són 11 nens entre Burg, Farrera i Montesclado, i els passen a recollir a tots.

I vosaltres vàreu conservar la tradició catalana de l'hereu? Es vivia amb tres generacions a casa, i s'hi segueix vivint?

Sí. Natres *vivim* 2. Normalment es conserva lo de l'hereu, però depèn de les cases. A un l'hi caurà això i a l'altre doncs li caurà una altra cosa, no? Però, normalment, al que li queda el llegat és el que s'hi queda. Això de les tres generacions encara es fa. També depèn dels que som d'aquí, la feina que fas. Clar, al fer la feina de pagès estàs més lligat, i a l'estar més lligat convisc més els problemes i la feina, i el tarannà familiar que és el que porta a tot això. En canvi de l'altra forma hi ha menys lligams i és difícil mantenir-se units.

I abans la dona també treballava igual al camp? I ara també?

Sí, i tant i tant. Ara també, hi ha de tot, però també. Abans treballaven tots igual, feien el mateix. L'únic que els homes feien la feina més pesada...

Aleshores, vosaltres que sou gent del camp, que treballeu aquí i segur que coneixeu la zona, tu creus que tens el mateix coneixement (per exemple abans hi havia molts remeis casolans...), i aquest coneixement com el transmetes als teus fills també, i si creus que es va perdent?

Es va perdent, es va perdent. N'hi ha quedat, i algunes coses es fan encara

Veient tot això que dius que el bosc està baixant perquè s'abandonen molts camps i tot això, quin paisatge és el que vosaltres que heu viscut al camp, preferiu? El que hi havia fa 40 o 50 anys o el d'ara? o quin us agradaria? o quins valors, què és el que us ha aportat?

Bé, jo tampoc crec que faci cap mal que hagi baixat... perquè clar, també és inevitable perquè que si no és rentable no s'hi farà camp perquè... El que passa que clar, a veure, si li dius a algú de l'agricultura i la ramaderia i tal, no et dirà que això és bo (penso jo, a lo millor m'equivoco). Mira, pensa que en la majoria de cases, la nostra principal font d'energia són les muntanyes, d'acord? Perquè és on nosaltres tenim lo bestiar la meitat de l'any o més, més de la meitat de l'any, i això ha sigut sempre no ha sigut ara. Les muntanyes cada vegada valen menys. D'acord, cada vegada se'n fan més de bosc, més de fusta, cada vegada n'hi ha més, però és que no s'aprofita... I això canvia el tipus de problemes.

Vol dir que això, doncs clar, com que tampoc no dona i som els que som, i és un *pot de gat*, al final s'acabarà perdent tot això... Jo per exemple us diré una cosa. Per exemple, què té a veure el Pirineu de fa 100 anys, que hi vivia l'ós... no és el d'ara. Clar, fa 100 anys no hi havia ni un cotxe, fa 100 anys la gent treballava de pastor, i clar, de casa en casa eren 5 o 6. Un tenia ovelles, l'altre les vaques, i vivien com podien, i si no podien doncs s'ajudaven. El dia que això vagi a més... Aleshores, en relació a aquests problemes, a veure si iniciatives així estan bé que hi siguin, però s'ha de tindre en compte la gent d'aquí no?. O sigui, a veure, jo confio tant com vulguis, podria ser molt més fàcil o més difícil, però sempre i quant fins a un cert punt.

Què esperàveu del Parc, i què és el que heu obtingut?

No, el parc el parc no, eh. Pensa que la majoria del tros d'aquí no ho és...

El Parc pot ser una eina, i és bo que en sigui, és una eina per conservar millor això d'aquí, no? Sempre pels recursos que siguin útils, entre l'energia, la calor ... que després estiguis satisfet, la forma amb què s'utilitzen, i com s'utilitzen, o de quina manera s'utilitzen. Perquè clar, si tots els *quartos* te'ls gastes a posar cartells i a posar no se què, i el que sigui tal qual, i anem veient que hi ha accions que s'haurien de fer i no es fan, doncs algun dia nos *fumem de canto*.

Heu complert les expectatives?

No, no, no. No s'han complert, perquè moltes coses que nosaltres crèiem que farien realment no s'han fet. Se n'està fent alguna, no vull dir tot, però no és exactament lo que nos havien dit. Clar, amb algunes coses també som crítics, inclús amb la gestió forestal que s'està fent. Avui estem en un període d'un temps, actualment ara, que possiblement jo no havia viscut mai. Primer, que no s'aprofités res amb tota la fusta que tenim aquí... I avui tant si és de qualitat com si no és de qualitat, no se'n vendrà res, no se'n vendrà, pel que sigui. Hi ha lo doble de

bosc ara que lo que hi havia als anys 50, si tan malament s'hagués fet no n'hi hauria. Segon, podaven, i en molts llocs, i això espero que no es faci aquí, els arbres cauen morts. Si això és gestió forestal, jo ho sento però.. Últimament hi ha hagut impediment..., des de fa uns anys fins aquí, plantaven, plantaven (...)aleshores clar, la fusta no era d'aquí, la portaven de fora, d'acord? La portaven i bé, què hi guanyava aquest d'aquí? Doncs home, si la portem de fora els diners se'n van cap a fora, i el que tenim aquí... i et garanteixo que era molt més bona la d'aquí.

O sigui, aleshores, a veure, si la cuides, està cuidada i fa la feina que té que fer. Si la deixes abandonada..., que ull, de deixar-la abandonada era algun dels criteris dels enginyers. I bé, això és lo que passa. I el dia *que els hi doni la gana* canviaran el xip i diran "doncs mira ara aquí volem una biomassa, posem una planta, un *no sé quantos* o lo que sigui, d'acord, i arrasarem lo que mos sembli, tu". Dic, si fa no se quants anys, us ho trobareu, que es van cremar 27.000 hectàrees aquí dalt, i potser n'haguessin cremat 15.000ha o n'haguessin cremat 10.000... Però clar, no han fet cap batuta.

Veient que ha marxat tanta gent i que veieu el futur així, què és el que us ha fet quedar a Burg?

Bé, clar, què *mos* ha fet quedar. Quan jo tenia la teua edat o una mica més, jo no hi pensava en aquestes coses. Què mos ha fet quedar-nos, més aviat lo que potser et podria dir, què és lo que pot fer quedar que es queda el meu fill. Ell que és jove, saps què et vull dir? Per què? Perquè fa 20 anys o 25 per dir alguna cosa, bé, hi havia possibilitat de treball, tampoc hi havia lo que hi ha ara, o què sé jo. Tampoc tenien la informació que hi ha ara, ni tant d'allò ni que sigui... Jo què sé, o te venen a vendre, o te prenen els *quartos*, o lo que sigui. Vens aquí i sense donar-te'n compte dius, *coi!*, ara ja ho deixo, ara ja no torno, ara ja no continuo, no? Però passa que t'adaptes a lo que hi ha, no ho sé. Però bé, jo dic que el futur, si jo pogués anar *com un cargol* i pugues plantar-me en un lloc *pues* me n'aniria a un altre lloc. Jo, si pogués fer de pagès a un altre lloc hi aniria, però a vegades costa més el remei que la malaltia.

Marc, Araós

Nom: Marc

Edat: 34 anys

Professió: tècnic forestal del PNAP

Però tu coneixes, més o menys, la història del poble i de la gent que hi havia abans?

Sí, més o menys sí.

El propòsit d'això és fer un estudi per veure quin es el percentatge de cases amb gent que hi ha estant vivint sempre al poble i quin el de la gent que no hi viu regularment.

Sí, hi ha gent que hi ve els caps de setmana o per vacances...

I ara, quants habitants fixes hi viuen al poble?

Res, ves quant... Clar, segons el patronat o que hi visquin realment... Primer conto els vells... De persones grans son 9. Aleshores de joves som... 11 habitants joves i, aleshores, de petits n'hi ha 8. O sigui serien 9 jubilats, 11 adults i 8 fills la canalla petita. O sigui que seríem 28. 28 fixes tot l'any.

Quantes cases obertes hi ha tot l'any?

12 cases hi ha.

I d'aquestes, que hi hagin viscut tota la vida?

Home... els avis, evidentment. i del adults, home... La canalla cap ni un, han nascut tots fora. I del adults, com deia, n'hi ha 5... i 9 més 5... 14 d'aquí de tota la vida.

Però aquest petits han nascut aquí?

Sí, si tots aquí. Bé, no van néixer aquí, però vaja, han nascut al Pallars; coneixen el Pallars. Vull dir que es podria dir que sí.

De cases abandonades? O sigui, tancades permanentment?

De les tancades? Home, és un mica complicat saber-ho, però de les temporals hi ha 8 apartaments... 17 de segona residència.

I quantes de nova construcció?

Bé, n'hi ha de nova construcció i unes altres de reformades, però la majoria són arreglades.

Com es vivia abans al poble? I de què viu ara?

Home, abans vivien de pagesos, de bestiar, tenien més coses, però ara només es fa agricultura de subsistència. O sigui, per l'autoconsum com si diguéssim... Cadascú té el seu hort i per la seva família... i el ous i algun conill per allà, però tot d'autoconsum. Aleshores hi ha dues famílies que depenen de la construcció; aleshores jo treballo de funcionari... Hi ha una parella que la dona treballa a l'ajuntament de secretària i l'home treballa aquí a la brigada del Parc, o sigui treballa per l'ajuntament però no és funcionari... I l'altre... un que treballa a una empresa d'aquestes... ambiental, aquí a la comarca.

I no hi ha ningú que sigui pagès encara?

Només en queda 1...

Aleshores, abans, quasi bé tota la gent del poble es dedicava a la pagesia?

Sí, sí quasi be tota la gent era de pagès sí... Eren 5/6 cases fa 20 anys enrere que estaven a la ramaderia...

I tu ara et sents plenament adaptat aquí?

M'he adaptat. Pensa que ve molta gent dels altres pobles de la vall, de la comarca a treballar aquí...

I perquè vas decidir venir aquí?

A on? Al Pallars?

Si. Aquí al Pallars.

Sí mira, perquè em van dir de fer carrera aquí a dalt. I em van animar perquè estaven amb projectes d'aquí de l'ajuntament i mira, em vaig a puntar al carro. I va sortir aquest projecte de l'ajuntament i vaig treballar-hi com a tècnic de l'ajuntament i portar tot el tema de boscos i tot el tema forestal...

Tens algun títol oficial?

No, no en tinc cap però hi estat aquí treballant de tècnic tota la vida. i mira, seria com si tingués algun títol degut a la meua experiència... Clar, el problema serà quan jo i la dona i els nostres pares ens anem fent grans, adults. Clar, o baixem nosaltres o ells pugem. I home, clar, el dia que arribi aquesta data... Què fem?

Ens interessa saber como ha canviat el paisatge d'ençà de la davallada del sector primari... Tu no has pensat mai a dedicar-t'hi plenament?

A l'hort, sí, sí que hi he pensat. Pensa que aquí totes les parelles tenen hort, algunes gallines... alguna coseta, però tota la gent en té. Però es més per economia de subsistència i com un passatemps. I per altra banda el tema de la llenya. Tothom té llenya al bosc. I tots els veïns poden anar i tallar-ne.

Sí però, la gent no hi va a tallar com abans per mandra o perquè ara té les coses més fàcils?

Sí. La gent clar que hi va a collir llenya, però ara l'ús que se li'n dona és per fer pa amb tomàquet. Clar, del bosc què en treuen? Si n'hi ha el que fa el veïnat i el que fa l'ajuntament. Clar, l'ajuntament pot porta-los-hi, però ara ja fa temps que no ho fa...

O la gent que va a collir bolets...

Sí, la gent que va a collir bolets, si és del poble, no passa res. Però si ve de fora ha de pagar un tiquet... O sigui, la gent del poble pot anar a collir llenya, bolets i tot això, però per al seu poble, no al poble del veí... Per això les quantitats de béns que hi puguem agafar estan limitades, clar...

I pels que tenen bestiar com funcionaria això?

Home, abans els ramaders que hi havia amb bestiar si que podien fer servir tots els recursos naturals del bosc. O sigui, si tu tens unes ovelles pots fer ús de tot l'indret del bosc, clar...

I sempre es podria fer així?

Sí, sí. Si jo ara em comprés una cabra o una ovella, podria fer ús del bosc que necessités. La propietat comunal, si jo tinc un cavall, el puc deixar que pasturi per allà.

I aquest dret per qui ve regulat?

Bé, aquest dret cada ajuntament se'l regula. Hi ha una ordenança. Hi ha coses per la gent que hi viu tot l'any i hi ha unes altres per la gent que hi està temporalment. Sí, depèn de cada poble. això depèn de l'indret on vagis... Es una ordenança municipal el que s'aprova... El que aquí hi ha un dret, per exemple, que els que agafen aigua d'aquí dels barrancs ha de tenir un consum reduït, una part reduïda d'activitat. Han de passar, mínim 2 anys, per la seva regeneració i això si que ho han ordenat aquí, perquè és un cosa com si diguéssim molt valorada aquí. Però cada poble es regula de la seva manera, eh?

I has vist com s'ha anat perdent tota aquest cultura de camp, de treballar el camp, l'activitat agrícola?

Sí, però des de que treballo aquí a la vall es cultiven els mateixos camps que fa 10 anys. Si abans eres 10 pagesos per 20 camps, ara hi són 2 pagesos per 10 camps. I aquest pagesos ho embarquen tot. Clar, el que sí que ha canviat és que abans hi havia més ovelles i cabres i ara hi ha més vaques i egües perquè són més fàcils de portar.

Tu que tens una visió més global del Parc. Com veus o com veieu que... vaja, si es complicat mantenir aquests projectes de moltes propietats que subsisteixen gràcies a les subvencions...

Sí, les subvencions. Si, però també ha canviat la manera de fer les coses. Abans, per exemple, el bestiar estava a dins el poble, mentre que ara es troba desplaçat a les granges dels afores. Si, però canvis si que n'hi ha hagut.

Ara les granges son més bones, més bons materials com xapa i això. Si que és veritat que abans es cultivava, però amb el pas del temps no es factura suficient... Hi ha èpoques que no es factura prou i cada cop els terrenys estaven pitjor i cada cop es cultivava menys; eren més difícils de cultivar...

I això no us preocupa?

Preocupar... Home, preocupar sí que preocupa perquè cada cop hi ha menys hectàrees de camp. Vull dir, les terres bones per conreu duraran molt temps i estaran molt temps en actiu, però les difícils de mecanitzar... Si no es fa amb tractor estan condemnades a convertir-se en bosc i a poc a poc es van deixant...

Tu practiques alguna activitat com la caça, la pesca?

Veus, la caça és una cosa que no he fet mai, no em diguis per què, però no ho sé...

Però caçar és normal per aquí?

Sí, caçar és una cosa normal per aquí. Hi ha una colla de gent per aquí a la Vall que ho fa i tal... perquè ho porten a la sang, des de petits ho han vist...

I sobre la pesca?

Sobre la pesca hi ha un dret que es diu dret comunal... El riu Segre que passa per allà. Tu tens dret a practicar la pesca sense que tinguis problemes... però hi han 4 o 5 persones l'any, jubilats la majoria... No hi va gaire gent...

Cada cop hi ha més caçadors?

Sí, si que hi venen, però cada cop la gent jove no es preocupa per aquestes coses y acabarà desapareixent...

Aquesta activitat la promocionen como alguna cosa recreativa per a la gent d'aquí o com alguna cosa econòmica?

No, com un activitat per els d'aquí, però hi ha gent de fora que practica el seu hobby i no paga... també n'hi ha que venen a caçar i es fa un *cupó* i un any aquí o un altre any es caça allà.. També hi ha caçadors de fora que els hi paguen les peces caçades com a trofeus.

Els motius que porten els pobles a relacionar-se entre ells..?

Aquí a la Vall per exemple, abans cada poble tenia el seu propi ajuntament. Ara, la poca cohesió, fa que hi hagi un ajuntament per a 5/6 pobles diferents. Abans hi havia 4 pobles diferents aquí, però ara 3 d'aquests només són un sol municipi... I pel que fa a les comunicacions, abans entre el pobles els camins eren molt difícils però ara és un moment...

Però abans hi havia molts intercanvis i això..?

Sí, bé, perquè tothom vivia de la ramaderia i tal. Però abans costava molt la comunicació entre pobles perquè les infraestructures no eren bones... Ara, per exemple, cada dimarts es veuen el jubilats de tota la comarca, perquè és dia de mercat a Sort. Abans això era impensable... Clar que hi havia relacions però ara es donen més relacions i es relacionen àmbits molt més grans...

Ara no és el mateix... No us relacioneu gaire?

Si, per exemple a la piscina es fàcil, per la canalla quan hi va i tal. Però el problema són el jubilats que com que no tenen canalla, o la seva ja s'ha fet gran, i alguns se'n han anat... aquests si que veuen poca gent.

La majoria de la gent d'aquí té cotxe, no?

Sí, és clar... Et permet anar a tot arreu. Sense cotxe aquí no et pots desplaçar.

I les nevades han causat algun problema?

Bé no massa. Home, jo ja hi estava acostumat, eh? A conduir i fer la vida amb neu si... Com a molt allò que et quedessis aïllat un dia però no, res més... Però com es un terreny molt accidentat i tal no tenim problemes... A més, també hi ha gent que s'oposa a que es millorin les infraestructures perquè ho volen tenir tot como abans i tal...

A l'agost, saps si hi ha mercat?

No, mai. Encara es fa alguna fira de bestiar per això... També, cada dijous a la tarda , ve el botiguer amb la furgoneta i porta tot de coses.

I abans tampoc n'hi havia, no hi ha hagut mai cap botiga?

Sí, abans hi havia una botigueta, una fonda.. però al perdre població ha acabat per desaparèixer. I amb tanta competència... i si hi hagués alguna cosa, seria més pel turisme que no per als d'aquí., com la casa de turisme rural, que és l'únic que hi ha.

La casa de turisme rural té bestiar?

No, no. Només es dedica a l'hostaleria, diguéssim.

El poble ven algun producte original amb denominació d'origen?

Sí, més encarat al turisme. Algun producte típic, provinient sobre tot de la ramaderia.

Hi ha festa major al poble? S'ha conservat?

A l'hivern si. Hi ha un aplec on es va a una ermita i ve gent de tota la comarca.

Hi ha alguna escola al poble?

No, ara no. Però n'hi havia abans.

Hi ha metge al municipi?

Sí, un cop a la setmana (2 hores o 3 hores) ve el metge a un local de cada poble i allà atén a la gent de cada poble.

Sobre el nouvinguts, sou tres generacions a casa?

No, no, ningú viu amb els seus pares. Si els veiem és perquè nosaltres anem a casa seva de vacances, el cap setmana...

El paisatge que veus i que has vist durant aquests 10 anys és el que vols?

M'agrada com és ara. Penso que abans estava sobreexplotat, si bé s'hauria de mantenir l'actual mosaic.

Però la teva família vivia al camp o era de ciutat?

No, no, la meua família era de ciutat, però molt sovint anàvem a la muntanya perquè ens agradava molt, sobretot els caps de setmana. De fet, anàvem a un càmping que està per aquí el Pallars.

El que trobo és que per viure aquí a dalt t'ha d'agradar bastant la solitud. Jo trobo que hi ha molta pau, però també molta solitud. Fa molt de fred a l'hivern, també has d'estar casa.. i neu i gel... Normalment, a les noies, els hi costa més venir per aquí... Clar una persona d'aquí està més acostumada...

Però la gent segueix anant-se'n?

Sí, però el que acaba fent carrera, s'acaba quedant uns quants anys més que el que no la fa. Clar, suposo que de viure sempre aquí i anar la ciutat, diuen, hòstia em quedo allà... i hi ha gent que acaba tornant eh? però no passa gaire sovint...

Què suposa la creació del Parc per al municipi?

Home, jo trobo que primer, llocs de treball. Crea activitat econòmica. I segon, jo crec que és una cosa relacionada amb la conservació i jo en sóc molt partidari, dinamitza, aporta turisme i un turisme de qualitat, amant de la natura.

Potser crec que no hi hauria d'haver tant turisme, però si un turisme menys agressiu, de fer més activitats per aquí. El creixement, de totes maneres, és lent, però és un pol de gran d'atracció de la comarca.

La posició inicial del poble quan es va iniciar el Parc quina va ser?

Va ser de molt suport. Heu de tenir en compte que dona feina a tres famílies del poble. I la resta, doncs ho veuen una manera de conservar tot això, de conservar el que és seu.

Quines són les perspectives o la gran aposta a nivell de gestió del Parc?

Consolidar l'activitat primària, ajudar a preservar el paisatge i tot el seu ecosistema i mantenir una mica l'activitat que es portava a terme, consolidant l'oferta turística del medi ambient, la natura etc. Més o menys, com qualsevol Parc Natural.

Creus que promocionar el turisme és vital per evitar el despoblament de la zona?

Home, sens dubte. Però un indicador molt important és la demanda de natura per part de la població de Catalunya en general. A més, que hi ha canalla molt petita, això és una bona senyal perquè revifi la població..

Meritxell i Ramon, Alins

Nom: Ramon i Meritxell

Edat: 37 i 35 anys

Professió: professor interí de matemàtiques per secundària i mestra d'educació infantil

On vas néixer?

Al costat de la Floresta.

Quina edat tens?

35 anys. 37 el meu home.

On treballes?

A l'escola d' Alins, com a mestra d'educació infantil.

Quins motius t'han fet anar a viure a Alins?

Sempre ens van fer gràcia els Pirineus.

Us va tocar o ho veu triar vosaltres?

Nosaltres vam escollir la zona, encara que el poble no sabíem on era. Nosaltres miràvem per codi, el poble no el coneixíem. Ens va tocar per Internet.

Els nens són nascuts aquí (a Barcelona) ?

Els dos grans si, la petita allà (a Alins)

El teu marit, a què es dedica?

Ell va estudiar ADE, i es va treure el CAP. Ara fa de professor interí de matemàtiques a secundària. Per la zona de Lleida. Ell va i ve cada dia.

Vàreu comprar la casa on esteu vivint ?

Estem de lloguer. Quan vam arribar al poble i anàvem a parlar amb l'alcalde, abans ens vam trobar el botiguer i ens va dir que ell tenia alguna cosa. Trobar lloc allà es difícil. La meva companya ,que és d' Àreu, ens va informar que per aquí hi havia poca cosa. Aquest pis va ser el que més ens va agradar, amb la botigueta sota. I embarassada, vam decidir quedar-nos de lloguer.

Heu pensat muntar algun hort o tenir bestiar?

Ens agradaria tenir una casa. Un hort si, bestiar no. Ens estem aventurant en un terreny que ens han deixat. Un hort. Abans hi anaven els avis, però es troba en una zona pendent, de difícil accés. Però per nosaltres ja està bé.

Hem trobat a gent que ens ha dit que no es fàcil trobar un hort...

Si, anar-hi caminant no es fàcil. I després, baixar amb les patates.

Coneixeu com era tot allò abans?

Encara no.

Al poble us han acollit bé?

Molt bé. El que veig és que molts veïns nostres van al bar a fer un cafè i es queden sorpresos de veure'ns al bar amb la canalla i es queden tots callats, però nosaltres no ens tallem.

Heu pujat vostres sols?

Ara ha vingut una neboda meva de Mèxic. Que va saber que vivíem aquí als Pirineus, va decidir venir a investigar.

I ja heu passat un hivern allà?

Si, a mi m'ha encantat, veure neu, la llevaneus...

Ho heu trobat molt dur?

La dona del Marc sempre m'ho pregunta. Però jo m'ho he passat súper be amb la neu, les nevades... Jo penso que estem plenament adaptats.

Hi ha molta gent que marxa del poble per treballar?

Hi ha gent que tenen fires i se'n van, a les fires d'altres pobles...

L'activitat econòmica es desenvolupa al propi poble? La gent que viu allà, treballa allà?

La gent treballa amb vaques i cavalls. Hi ha algun hostel, com el Salòria i el Muntanya. La dona era mestre i ell és transportista.

Practiqueu la pesca o alguna altra activitat?

Muntanyisme, ràfting

Quins son els motius per els quals us relacioneu amb gent de pobles veïns?

Amb les mares. Al ser mestre es fan més vincles. I una cooperativa de consum ecològic a Llavorsí.

Amb quins pobles establiu més contacte?

On hi ha gent, però sobretot els pobles que envien els nens a l'escola, Farrera, Àreu i Alins. El que portem pitjor és comprar. No estem acostumats. El meu marit compra allà a Balaguer o on hagi donat classe. Però també comprem per Internet o a la botigueta. També compres de productes propis del Pallars a petites botiguetes.

Baixeu molts cops a veure la família?

Un cop o dos al mes. Cada cop s'allarga més.

Heu viscut algun episodi d'estar incomunicats?

Si, un dia que els nens se'n van anar al teatre de Lleida. I a la tornada va caure una gran nevada, 90 cm de neu i a l'autocar no el deixaven passar els control. Els nens van arribar a la nit. Era com de pel·lícula. La família de Farrera va haver de dormir aquí baix i la mare es va quedar incomunicada. Al final va sortir un cordonet de cotxes 4x4.

Com veieu la xarxa de comunicacions?

Bé.

Quants cotxes teniu?

Dos, una furgoneta i un cotxe 4x4 de 7 places.

Amb l'hort, creieu que us donarà per abastir-vos en algunes èpoques? O sempre depeneu molt de comprar fora? Abans es vivia molt del camp.

Quan cultivem lo nostre, potser. La idea de l'hort es per quatre coses., com l'amanida o alguna coseta més i poder menjar bé i de qualitat. A la gent li sol sobrar d'anys passats.

També busqueu consumir productes locals abans d'importats?

Si, com els iogurts.

Hi ha festa major?

A Alins si

Hi participeu?

Aquest any hem vist com funcionava i ens ha encantat. No ens ha donat temps a col·laborar

Creieu que es conserva la tradició popular?

Si, en aquest sentit si

On aneu al metge?

A Sort. O Tremp quan estava embarassada. Ara, si tenim un problema, anem a Llavorsí.

Coneixeu remeis casolans de l'entorn?

Si que sé que hi ha alguna família en fa. A mi m' agradaria, però no en sé.

Quants nens són a l'escola?

Érem 19 i serem 23, hi ha una família que ha vingut de Barcelona a Alins. totes les escoles tenen una tendència a pujar, i al ser tants nens, solen agafar una segona professora. En aquest cs em va tocar a mi.

Vosaltres sou 5, doncs, a la mateixa casa?

Bé, ara som sis, perquè amb nosaltres ha pujat una de les àvies.

La vostra casa és vella o està reformada?

Es diu casa Barga. Crec que al final van tirar-ho tot a terra i van construir de nou. Era d'una família de Manresa que tenia quatre cases.

Coneixeu algun costum típic del poble?

Bé, acostumem a estar amb famílies de fora. La tradició de tenir bestiar està molt lligat al camp. Amb el bestiar estan molt lligats. Ara queden tres famílies que són pagesos, però qui menys o més té cases per allà per llogar als turistes.

Coneixeu com ha evolucionat el paisatge? És aquest el paisatge que voleu?

Es l'únic que hem conegut i és el que ens agrada. El bosc i el camp.

El paisatge ha jugat un paper important en la decisió d'anar a viure al poble?

Si, ens ha agradat molt. Quan pujàvem camí d' Alins estàvem contents que no ens haguessin agafat a un altre poble. Ens fascina molt la natura.

Us heu topat amb algun animal salvatge

Si. Un cabirol, un dia que anàvem amb cotxe i vam tenir que fer llums.

Com veieu això d'estar dins d'un Parc Natural?

Perfecte. És un entorn ideal perquè creixin els nens.

Com veieu la posició de la gent del poble?

Amb el Parc Natural estan contents.

Penseu que el Parc és una solució al despoblament?

Bé, si. Es tracta d'aprofitar i protegir els propis recursos, potenciar el muntanyisme...

Lluís (Centre d'Art i Natura), Farrera

Nom: Lluís Llobet

Edat: 52 anys

Professió: Director del Centre d'Art i Natura

Viu a aquesta casa?

Vivim a Casa Vinobis. Això es el centre d'art i natura i, concretament, aquest taller és l'antiga casa Manresa i l'ampliació correspon a l'antiga escola.

On i quin any va néixer?

A Barcelona, el 13 de juny del 57.

Quina ocupació té?

De formació en seria una cosa i a la feina una altre. Actualment sóc gerent del Centre d'Art i Natura i, respecte la meva formació, tinc un màster en gestió de patrimoni cultural.

A llarg termini t'has plantejat fer alguna activitat més?

No, potser em demanen a l'any dues o tres col·laboracions amb alguna universitat o alguna institució per participar en alguna jornada.

Quina és la teva antiguitat al poble?

Des del any 81, ja fa molts anys, 28 anys, però vaig estar 7 anys fora i només veníem als estius.

Quins van ser els motius pels quals et vas instal·lar a Farrera?

Uns amics tenien una casa i ens vam instal·lar a canvi de fer algunes reformes, ja que la casa estava en bastant mal estat. Si no hagués estat així, a Farrera potser no hi haguéssim vingut a parar, ja que no tenim cap relació social ni familiar.

Quants fills té?

En tenim dos. Parcialment, un treballa a les pistes d'esquí i quan treballa es queda aquí.

D'aquí a les pistes quant triga?

Tres quarts d'hora fins Esteri i després agafa el jeep de feina, un quart més. En total uns 30 quilòmetres.

Actualment, quanta gent hi treballa al poble?

A Farrera... a veure a aquesta casa d'aquí, un no esta en cap ocupació i la dona treballa a Farrera, a casa nostra dos treballem a Farrera, a casa del Cisco i l'Alba podem dir que els dos treballen a Farrera... Però que voleu saber, la vida econòmica del poble?

Si, la vida econòmica, si es dediquen al camp o altres activitats

Una mica al camp podem dir que si, ja que dos porten un hort, ja són 2 més que treballen a Farrera, el Bernat que es queda per aquí... posa que unes deu persones es queden per aquí.

I quin sector hi predomina més actualment?

Abans hi treballava molta gent al camp. Però ara probablement es més serveis que una altre cosa, la majoria hi treballem en serveis, almenys quatre. També al sector *indústria-cultural* i un escriu, però majoritàriament serveis.

Quins serveis?

Quatre treballem al Centre, aquell que és escriptor, els dos que treballen al sector primari, que porten l'hort, encara que podem dir que fan altres coses, i la Tere, que porta una casa de pagès.

De nouvinguts al poble ho sou tots. Però bàsicament qui viu de la terra?

Hi ha una casa que ven els seus productes de l'hort, és una parella que té un cert patrimoni.

Creus que té futur?

A veure, vulguis que no, cada cop hi ha més gent, segons residents, que venen de fora i també els hi compren, el Centre, com que hi tenim més diversitat de gent, que també els hi compra i nosaltres també, quan no arribem, els hi comprem. Però, a veure, són productes de temporada i no es pot viure tot l'any de l'hort. És una cosa no

crec que impossible, però si difícil. Futur segur que en té, ja que molt productes que nosaltres comprem són bastant insípid, no saps d' on provenen i per tant aquest productes agafen una gran importància i valor.

T'has pensat de dedicar-t'hi al sector primari?

Als origen de vindre aquí si, a l'any 81, però no gaire. Tinc una altre vocació. No era l'època actual que hi ha molta més gent que puja a Farrera durant l'any, hauria d'haver buscat una meta que no vaig trobar. Vam intentar fer una cooperativa de ramaderia, però era ridícul, doncs em sembla que de 8, hi treballaven 4 que no cobraven ni sous.

Com veus que hagin desaparegut les activitats primàries al poble?

Doncs no han desaparegut. Aquí darrere hi trobem al Jordi de Bernat que, ell hi dos del seu poble (Burg), hi treballen aquestes terres. tenen una sèrie d'explotacions de vaques, que no crec que desapareguin. Crec que les explotacions de vaques es mantindran, i que no s'abandonaran més de les que no han estat abandonades ara. A més, si els fills hi volen continuar, és per que futur si que en té, ja sigui per subvencions, ajuts de la Unió Europea o el que sigui. La gent d'aquí es queixa molt, però es la seva forma de ser.

Però els camps que s'observen els treballa la gent del poble?

No, per la gent del poble ja no n'hi ha.

Quina finalitat té, aleshores, el camp?

Pràcticament pastura, però no només per animals, també sequen i empaqueten l'herba com s'havia fet abans.

Quins problemes es tenen al camp? En saps algun? Han vingut animals a molestar?

Abans hi havien unes normes que s'han trencat. Abans tothom que tenia bestiar el cuidava i, per tant, feia de pastor del seu propi ramat. El controlava que no anés a terres que no fossin seves... Avui dia com n'hi ha pocs i molta terra, mes aviat hi ha un altre sistema de vetllar per algunes parts de la vall, hi ha algú que no passin per aquí o per allà...

Aquest que estan aquí fora (manobres), què fan cases d' obra nova?

Doncs bàsicament obra publica a la plaça i continuaran la travessia relacionant fins arribar a la carretera principal.

S'han construït cases noves a qui?

Cases noves només n'hi ha una. Moltes són rehabilitacions d'antics pallers que s'han convertit en casa; una que s'ha convertit en el Centre d'Art i Natura, un antic taller que s'ha convertit al servei del Centre, pallers que s'han convertit en segones residències... Des de finals dels 70, dècades dels 80, 90 i principis del 2000, s'han anat arreglant les cases i reconvertint els antics pallers en cases. Això va passar sobretot a Farrera i Alendo. Això passa a tot arreu i, com a Farrera va passar abans, esta més arreglat en quant edificis, però Farrera sempre ha estat endarrere dels altres pobles en obra publica.

Hi ha molta gent que se'n va fora a treballar?

Si, molts se'n van a treballar fora. Estaríem bastant repartits els que treballem a Farrera i els que marxen fora.

I on van?

Un al Consell Comarcal, serveis; un altre en una empresa de desenvolupament local; un altre en una empresa que es dedica a la instal·lació de plaques solars, serveis, però es tècnic; i un altre que té una empresa pròpia d'informatització de grans magatzems.

Si que saps de tothom?

És clar, al poble de Farrera només som 25.

Però la gent d'aquí desenvolupa noves activitats, no han vingut a cobrir les activitats abandonades?

No, ja que el que ha abandonat la gent d'aquí és bàsicament sector primari. Aquí de sector primari no hi ha hagut renovació.

La gent de fora, també és de fora de la comarca?

Si, ni les nostres arrels familiars estan dintre de la comarca.

Hi ha activitats relacionades amb el paisatge directa o indirectament?

En part els horts. La rehabilitació de cases, fetes per les nostres pròpies mans, però en si, no ha canviat molt el paisatge. I molta gent que ve aquí acaba inspirant-se en ell i en la cultura que ens envolta. Per tant, indirectament si que hi ha activitats que estan relacionades amb el paisatge. Els de Farrera podem explicar com en pocs anys ha canviat part de l'història del paisatge que ens envolta. Conèixer el paisatge, no és transformar-lo, sinó, dóna eines per poder intervenir amb coneixement de causa. El fet que treballem tots en el sector de serveis i generem residus, com genera tothom (aquí la part d'orgànic es recupera i va a parar als horts i jardins i la resta va a para als contenidors que en tenim aquí fora) com en moltes altres comarques. Però la veritat és que a Farrera no se'n generen molts. En temes d'aigües residuals si que tenim més problemes, ja que van a parar a la vora del riu, sense cap tractament previ, ni fosses sèptiques ni res.

Com són les relacions amb els diferents pobles de la vall?

Per proximitat, amb Burg, amb Alendo, ja que depèn de Farrera i s'hi va instal·lar més gent com nosaltres al final dels 80. Amb Burg, per proximitat. L'alcalde normalment, des de ja fa molts anys, que és el Jordi, i Farrera depèn de Burg, ja que comparteix ajuntament. Amb Montesclado una mica menys, però també hi ha una certa relació.

I des de un punt de vista econòmic?

Diguem que zero. És més, diguem que Burg depèn de Farrera, ja que utilitza moltes terres dels antics propietaris del terme de Farrera, però és un nivell de dependència molt relatiu. Ja que si els propietaris de Farrera volguessin cultivar les seves terres tindrien problemes amb els de Burg, però això no passa ni passarà.

A Alendo, permanentment, no hi viu ningú, encara que una parella hi tenen una fusteria, feina típica del servei industrial. El fuster viu permanentment a Llavorsí i, ella, és mestre a Sort. Ell puja a treballar a la fusteria cada dia, però no viu allà.

La fusta que utilitzen és d'aquí?

La fusta d'aquí només es fa servir per construcció i poca cosa més. Són espècies que creixen lentament i que no produeixen massa fusta. En canvi, si que hi ha espècies dedicades per extreure fusta, però s'han de replantar i això aquí no s'ha fet, tot i que el creixement és natural. Normalment és molta llenya, ja que surten molts rebrots, que fan que aquestes taques no estiguin ben vistes (senyalant al sostre la biga de fusta), i, per tant, són de mala qualitat. Aquesta fusta no és comercialitzada, i fa molts anys es feia paper.

Com es la relació comercial amb els altres pobles?

Sobretot amb Sort. A Tírvia hi ha forn de pa i a Llavorsí hi ha un supermercat. Però a Sort hi ha mercat setmanal, hi ha més diversitat de comerços; trobes algun comerç més gran, distribuïdors que et porten el menjar al Centre i, per tant, en relació comercial n'hi ha molta més que respecte a Tírvia o Llavorsí.

Quins són els principals motius de desplaçament?

Acompanyar persones, compres quotidianes, passejar, fer gestions de feina, visitar amics o familiars, anar al metge, activitats d'oci, compres no quotidianes. Com Andorra, no és setmanal però si algun cop, ja que no trobes més coses, encara que ara la carretera de la muntanya està tancada.

Creus que les distàncies que es cobreixen són diferents que les d'abans?

Si, la referència de Sort com a capital comarcal, comercial i de gestions... Ara, per exemple, s'han escurçat les distàncies als serveis mèdics. A Tírvia hi pots anar dos dies per setmana i el CAP el tenim a Llavorsí.

Heu tingut algun episodi meteorològic que ha fet que el poble es quedés incomunicat?

Ja ho crec. Sobretot abans, quan la carretera no estava asfaltada. Hi havien èpoques on no hi havien llevadores de neu i no s'ho havien plantejat mai.

La llei de muntanyes és del 86, hem penso, i el Consell Comarcal del 87. Per tant, tots els serveis moderns no existien fins finals de la dècada dels 80, on encara estava tot per fer. Quan havia neu no es podien treure els cotxes. Però ara ja no tenim aquests problemes.

Però aquests episodis ara no es produeixen?

D'episodis d'aquest no. Però fa uns tres anys vam tenir un episodi de neu sense parar durant dos o tres dies, a 12 sota zero permanent. Se'n va anar la llum unes 30 ó 40 hores, ens vam quedar sense telèfon i els veïns ens veiem per comentar la jugada i per animar-nos una mica, però res més.

Però la gent aquí passa els hiverns a algun altre lloc?

No. De cara a l'estiu potser sí que hi ve més gent. Els fills d'un pastor, que abans vivia a Farrera, venen al mes de juny i marxen a l'octubre. Ja porten un bon temps fent-t'ho; venen amb ramat i podem dir que durant mig any tenim ramat, que pastura a l'alta muntanya. Hi ha una família, ja gran, que ell treballa al Centre durant unes hores, que puja a l'abril i marxen al desembre.

Quant cotxes teniu?

En tenim dos, però un és al garatge fa mesos. Aquí és normal tenir-ne un per persona adulta. En una casa que siguin tres o quatre potser només en tenen dos.

Són turismes?

Sí, bàsicament, o *jeeps*.

Teniu intenció de recuperar les formes de subsistència que hi havia abans?

Si ens referim al horts, sí. La gent de Farrera, la immensa majoria, té un hortet. I mirem de cuidar-ho.

Però tenen la finalitat de subsistir amb l'hortet o aneu a comprar a fora?

Probablement, però més de cara a l'estiu, on es tenen que comprar menys coses, ja que comences a tenir de tot

Aleshores, no feu gaires compres?

Aquí les compres es fan més grans que a la ciutat. El dia que baixes, carregues. Les llistes són molt importants per aquí, per no deixar-te res. En tot cas encara es pot acudir al veí...

Aquí teniu algun comerç?

No, comerç no. Tenim els de l'hortet, però no tenen cap edifici on vendre. No hi ha cap botiga. Establiments que donin servei a gent de fora, tenim el Centre i la casa de pagès.

Teniu festa major?

Sí, la vam recuperar l'any 81, ja que s'havia deixat de fer.

Es va intentar recuperar l'antiga festa, és a dir, més o menys com es celebrava abans?

Sí, bàsicament. La gent es la fa seva. Farrera té un cert renom en festes i, per una part, tenim més públic que altres festes de la vall.

Saps si havia algun personatge o figura emblemàtica?

Persones que no he conegut, però que en sé. Doncs estava el que repartia el correu, que vivia a Farrera a casa Ramón. Cada mati baixava a Llavorsí i pujava amb les cartes i la premsa. Quan un dona servei per tota la Coma de Burg i Tírvia. Doncs segurament com que no hi havia ningú més que ho feia es torna un personatge emblemàtic. Ell vivia a Farrera, així que quan acabava el recorregut estava a casa seva. Ell, un dia pujava per una part de la vall i l'altre dia per l'altre banda, aleshores un dia rebia correu Montesclado, Mallolís i Alendo, i l'altre dia Glorieta, Burg i Farrera. Per tant, les teníem cada dos dies.

Creus que el coneixement de l'entorn, com plantes, elements geogràfics... s'està perdent?

Aquí hem estat treballant amb els topònims que s'estan perdent, perquè quan es perd l'ús del territori i es perden el nombre de prats, pastures, fonts, boscos.. que eren útils per determinar certs indrets i que permet tothom ho conegui, s'està perdent la cultura i el saber local. Ara els referents són més grans, com carreteres o pobles, però s'abandonen aquests noms. Vam intentar recollir-ne al màxim, però només per ser recollits, no pas utilitzats. Aquí sí que he vist una pèrdua de cultura important.

I de remeis casolans?

Els remeis són diferents. Hi ha persones que tenen interès i els estudia. Però no es pot comparar amb el coneixement que es rebia de pares a fills. Hi ha una noia al poble que fa productes naturals, cremes i cosmètics amb productes d'aquí.

Quan va arribar, l'escola ja era tancada?

L'escola la van tancar al 64, em sembla.

Els seus fills on van anar?

Van començar a Tírvia la primària. Després vam estar uns anys fora, i quan vam tornar van anar a Cardós, també amb la primària, i després van a anar a l' Institut de Sort.

Quants nens hi ha actualment al poble?

Uns 3, un encara no té edat escolar. Un d'un any, el seu germà de tres, dos entre 7 i 10 i un altre de 12.

Ara hi van nens a Tírvia?

A l'escola de Tírvia ja no hi van nens des de fa temps. És una escola que no funciona, la mantenen artificialment oberta, busquen famílies amb molts fills, desestructurades, i de fora, per tal de cobrir l'expedient, però això no es escola ni és res.

Els venen a buscar per portar-los a l'escola?

Sí, des de la llei de muntanya i, posteriorment, el desenvolupament dels serveis comarcals, hi ha una sèrie de serveis que són gratuïts i universals, com el transport i el menjador escolar si no hi ets al teu poble en edat escolar.

A les cases hi viuen tres generacions juntes?

Això a Farrera no es conserva. Vivim amb els fills, però molt aviat s'acaba, ja sigui per estudiar o altres raons. A Burg encara ho he vist, però aquí no. Nosaltres som immigrants de la ciutat i, per tant, no venim tota la família, només una generació. Per exemple, els nostres fills, als 17 anys, ja van tindre de buscar-se la seva vida una mica per fora.

La vostra casa és una casa reformada?

Sí, la nostra sí, però ja era casa quan vam venir. Encara que ara hi ha molts pallers reformats.

La figura de l'hereu es manté?

No

Viviu de la muntanya?

Sí, però la gestió ha canviat. Abans, si es tallava un bosc ho decidien entre els veïns del poble. Ara ho fan entre l'ajuntament i diferents entitats d'administracions públiques, com el Parc Natural, on un 50% del territori en forma part. O els que fan gestió forestal al departament d'agricultura una mica combinat, hi ha plans de gestió i es segueixen una mica aquests plans de gestió forestal. En canvi, la propietat continua sent comunal. Però abans es donaven els beneficis directes. Per exemple, si es venia una partida de fusta, es repartia entre els veïns. Ara va a parar a l'ajuntament i l'ajuntament ho gasta en diverses infraestructures per al poble. Però ara aquesta fusta ha perdut bastant valor, i si ho vols tallar en tens que tenir alguna llicència, i lloguer d'alguns edificis municipals que generen diners per l'ajuntament, patrimoni...

Havies vist tot això que abans eren camps?

Tot no, però allà davant en tenien les feixes, hi ara està ple d'arbres (fotografies). En fotos, respecte ara, es veu un canvi espectacular. Hi ha fotos precioses on es veu tot el camp treballat. Des dels anys 50 a ara, no cal anar més lluny. Les zones que no són de cultiu, les solanes, són per ramat. Hi ficaven foc cada dos o tres anys per tal d'anar generant els espais aquests.

Quin es el paisatge que més t'agrada? El d'abans o el d'ara, des del teu punt de vista de valors?

Per la meua impressió ara hi ha una mica més de biodiversitat que abans, ja que la pressió de l'home durant el s. XIX i XX era molt forta, i a mesura que l'home a anat retrocedint, el bosc ha anat recuperant el seu espai natural. Però jo comprenc que un espai de muntanya com és el Pirineu, després de 6 o 7 mil anys d'humanització, perdria el seu valor si es perden els espais de conreu, almenys els que ara hi ha. No cal recuperar les terres d'abans, però es perdria qualitat de paisatge i biodiversitat i un mosaic d'arbres. S'ha guanyat espai boscós i caducifolis, que n'hi havia molts pocs. I es perdria aquesta riquesa. Ara estem en un moment dolç. Sincerament, jo prefereixo unes muntanyes forestals que no pelades com estaven abans, però si això continués així seria negatiu pel paisatge, per qualitat ambiental i el manteniment d'un paisatge humanitzat que caracteritza el Pirineu i que permeti que els millors espais estiguin cultivats.

El paisatge ha tingut alguna cosa a veure amb el teu assentament a Farrera?

Al principi sí. Amb la vostra edat sí, prenc la decisió de viure a la muntanya atret per aquest paisatge i d'aquesta cultura que ens envolta. És important per al Centre.

La creació del Parc com ha influenciat al poble, negativament o positiva?

Influeix positivament, però va generar unes expectatives que no s'estan complint. No ha col·locat els recursos que es volien aplicar. Van començar tres tècnics i una secretaria i s'hauria de doblar, i no s'ha fet. De fet, són els mateixos, i cada cop hi ha més feina de neteja de boscos, recuperació de zones de pastura. No és més actualment del que va començar sent, no ha complert les expectatives que en teníem. Però per el contrari amb l'alcalde de Burg jo crec que el parc es bona cosa.

Quan tu vas venir això estava amb una decadència important de pèrdua de població?

Farrera, pràcticament, guanya des del primer moment, ja que arriba més gent de la que es va morint. I alguns van marxar, i molts dels que venien ho van intentar, però només deu ens vam quedar. Per Farrera era un continu de gent que ho anava provant, molts anaven i venien.

Si vostè pogués, marxaria?

Ara no ho sento això. Abans potser sí. De moment, si no fos per la feina que tenim entre mans i el projecte aquest, potser no viuríem Farrera. Ara estem en aquesta etapa, però no ens tenim que morir portant aquest projecte i, tard o d'hora, i haurà unes altres persones que ho portin i potser canviem d'aires.

Per què creus que durant aquest temps la gent ho va anar deixant? És tant difícil quedar-se?

Quan un idealitza les coses i, fins que no toca de peus a terra, no té la capacitat de prendre la decisió bona... A veure, parlem d'una època on el component ideal, ideològic, abstracte, romàntic, utòpic, etc, és molt important. Estem parlant de la època del finals dels 70-80, i això és un món que tu pots imaginar d'una forma i després és un altre.

Hi ha una carretera que estar per asfaltar i al cap de pocs dies s'espatlla el cotxe. La parella es queda embarassada, necessites una casa amb condicions i molta energia per arreglar-la. Nosaltres no érem gent amb recursos i les butxaques plenes, ni un patrimoni familiar. Havíem de treballar fora, arreglar la casa... Un esforç que molta gent no aguanta o descobreixes que l'hivern no va amb tu. També hi ha gent que venia a temporades i tornava a marxar amb el fred. Però viure i tirar endavant no és fàcil.

Carla (Casa Pergó), Mallolís

Nom: Carla

Edat: 24 anys

Professió: ramadera i infermera

Home allà esteu bé, no?

Molt, i tant. Allí estem sols. Bé, ara heu vist que allí a la primera casa i havia un home. Aquell home és de sempre, de tota la vida de Mallolís. Lo que passa és que només ve a l'estiu i se'n va a la tardor cap a França. Quan la guerra i tot això se'n va anar a França, i ve de tant en tant. I nosaltres i ja està, molt tranquils. Quan vam arribar no hi havia ningú.

Perdona, com et dius?

Carla.

I on vas néixer? D'on ets?

De Cardona.

I quina edat tens?

24.

La teva ocupació?

Pastora!

Has fet sempre de pastora o has fet quelcom més?

Bé, treballa al CAP de Sort, sóc infermera. Hi vaig dos dies a la setmana.

A Mallolís, quant temps hi porteu?

La vam comprar fa 7 anys i fa que vivim a Mallolís quatre. Abans vivíem a Alins.

I també teníeu bestiar?

No, quan estàvem a Alins no. Teníem només el ruc i la Trufa que ja la vàreu veure. I aleshores, aquí vam agafar les ovelles.

I per quin motiu vas venir cap aquí?

De fet, perquè teníem això comprat, teníem terra, podíem fer hort, podíem tenir animals...

Però ho vàreu comprar allà per què? Per algun motiu?

No, perquè va sortir l'oportunitat. No estava la cosa per poder triar gaire.

I tens una filla?

Sí, l'Amaia.

I és nascuda aquí?

Sí, aquí.

En el nostre estudi volem aconseguir una imatge del que era la vall als anys 50 i la d'ara.

Als anys 50 hi havia moltes cases a Mallolís. Estaven totes dretes, totes plenes de gent, tothom tenia animals, tothom treballava la terra... Hi havia 8 o 10 cases, com Montesclado més o menys.

I ara només hi viviu vosaltres i aquest home que ve de tant en tan. I no hi ha ningú de fora que tingui casa?

Hi ha 3 cases de segona residència, restaurades.

I no hi ha obra nova?

No, no se'n pot fer.

La teva casa té algun nom?

Nosaltres som de casa Pergó.

És un nom nou?

No, ja hi era. La casa que vam comprar era aquesta. La barraqueta és provisional.

Actualment vosaltres a què us dediqueu? Tu ets pastora i infermera, i el teu company?

Bé, el meu company treballa a la pedra seca i la fusta. Arregla bordes...

O sigui, que treballa fora.

Si.

I les ovelles les teniu a la Glorieta? No les teniu mai a Mallolís?

Mai. Glorieta és un altre poble on no hi viu ningú.

Bé, hi ha el pastor, no?

Jo! El pastor era el que tenia abans les ovelles.

I quant temps hi dediqueu el dia?

Ui, tot. Des de les 11 fins les 7, les 8 del vespre.

I l'agricultura?

No, nosaltres només fem hort i fem herba..

Què saps del poble on has anat?

Tenien pastures, i sembraven també.

Vas conèixer algú que hi vivia?

Si, l'home a qui li vam comprar això (ha mort), a aquest, el Panet ... Ara viuen tots a Andorra, França, tots per allà... Van marxar per la guerra. Mallolís va quedar despoblat. Clar, aquí hi havia el front, en aquesta muntanya, al pui.

Quin futur li veus al sector primari?

Molt malament.

I aleshores, perquè t'ho vas plantejar?

Per què m'encanten les ovelles! I la resta ja m'és igual. Vas tirant...

Ho teniu com un estil de vida?

Si, independentment del que passi, les ovelles es quedaran aquí.

Com veuries que desaparegués aquesta activitat, el sector primari? Ja no només a Mallolís, veient que està disminuint molt...

Jo crec que és molt dolent. Jo crec que hi hauria d'haver més gent que es dediqués a això. Perquè realment tothom vol menjar corder i carn bona, i tot surt d'aquí.

Vosaltres el veneu el corder?

Si, el venem i algun per nosaltres.

I a part del que feu, necessiteu moltes més coses?

No, perquè fem l'hort, molt gran, matem el porc..i amb lo corder... quasi quasi passes tot l'any. A més no paguem aigua, lloguer...

Home, és un bon canvi.

Si, però és dur eh? Ara perquè heu vingut a la primavera, però a l'hivern...per allí no passa la màquina, i tens neu des de l'octubre fins fa un mes!

I si sou veïns d'allà ja teniu el dret a pastura?

No, no, tens drets als comunals, als drets del poble. Si estàs empadronat al poble, tens dret als comunals. Tens dret a tallar la llenya.

Amb quines dificultats us trobeu? En temes, per exemple, animals...

No, més aviat els gossos salvatges sobretot, això si que fa mal.

I tema ajudes?

Bé, si et maten un animal, et paguen, però tenim una assegurança.

I quantes ovelles teniu?

110.

A part de vosaltres, ha vingut gent de fora i ha intentat recuperar activitats d'aquestes?

No, així només estic jo. Altra gent viuen, però treballen d'altres coses, a fora, a Llavorsí, Sort...

A part de ser pastora, us agrada o practiqueu quelcom més relacionat amb el medi? Caça, pesca...

No, no. Sóc anti-caça, anti-pesca...

Només la llenya, no?

Només lo que sigui per viure.

Com us relacioneu amb els pobles?

Poc, ens veiem poc. Quan vols veure gent la vas a buscar. Si vols veure algú doncs hi vas. Aquí lo que es fa molt és: doncs va, veniu a sopar!

No es demana ajuda a altres pobles?

No, si algun dia he estat apurada per alguna cosa he anat a buscar algú si, però en general no.

O sigui, que no hi ha dependència entre pobles?

No.

Fires, mercats i tot això?

No.

Bé, aquí tenim alguns motius pels quals la gent es mou. Quins són els teus motius majoritaris de desplaçament?

Anar a la feina, anar a casa...

I tot això, gairebé tot amb cotxe, no?

Si, si, tot amb cotxe.

I les distàncies són més curtes?

Bé si, però al final es fan quilòmetres, eh? Per exemple, anar a comprar anem a Sort, ja és mitja hora amb cotxe. Sempre anem amb el cotxe a tot arreu.

I la nena sempre la porteu? Quant temps té?

Té 1 any. La porto a la guarderia, fa un mes que ha començat. Després, quan comenci el col·legi, si que hi ha un transport. Te'l venen a buscar, te'l porten, tenen el menjador gratis... està molt bé.

D'episodis forts de nevades, meteorològics...que deixin incomunicats?

Aquest hivern ha passat, 80cm de neu! Ens vam quedar... Al ser una pista forestal, la màquina no passa, i quan passa mai et treu la neu del tot.

I què feu?

No ens movem.

I per Alendo no hi ha pista? S'ha d'anar caminant?

Pots anar de Mallolís a Alendo a peu, però a Alendo si arriba amb cotxe des de Farrera.

O sigui que només podeu pujar amb cotxe per aquí.

Si.

Quants cotxes teniu?

Ufff...3! Un per cada moment!

La xarxa de comunicacions creus que hauria de millorar?

I tant! Molt, evidentment! És lo més important! Des de la rotonda fins a casa.

La de la Vall també està fatal, ple de forats...

Has intentat recuperar les formes de subsistència quan han caracteritzat el nucli? Fer el que feien abans?

De fet, si que fem el que feien: fem hort, neteja de prats, animals... Intentar ser lo més autosuficients que es pugui.

Però també feu compres?

Si, però molt poc. Comprem arròs i coses d'aquestes... Cada 15 dies quasi.

I vosaltres veneu quelcom com a productes tradicionals?

Corder, ho venem a particulars.

I són ecològics?

Si.

Hi ha festes majors, tradicionals?

Cada poble té la seva festa major. Si vols no pares! Mallolís no...

I es conserva la tradició popular?

Això no es perdrà mai! Tots tenen la seva, i a més fan festa major d'estiu i hivern, o sigui que tot l'any estàs de festa major.

I hi va molta gent?

Si, si, molta gent! La resta dels pobles. És festa major a Montesclado? Doncs ve la gent de Farrera, Burg, Tírvia...

I el metge on el teniu?

Depèn de lo que tinguis: el CAP a Llavorsí, i si és quelcom més greu a Tremp, a l'hospital.

Coneixeu remeis d'aquests que saben la gent d'aquí, de tota la vida?

Si! Si no és greu ho fem a casa. Bé, jo ho faig servir. L'altra gent no sé què fan.

I això ja ho coneixies d'abans?

I perquè n'aprens. Preguntes, parles amb la gent gran i et diuen: ah, doncs aquella herba...

I el coneixement popular? Tu el coneixes?

Això es perd. Jo tot no ho conec, però, per exemple, tota la part on van les ovelles i tot això si, i va molt bé. Cada barranc té un nom, cada font... Tens les ovelles al barranc tal! Clar si no saps on és no saps on són... Però tot això si que és perd, si.

Algunes coses també es recuperen, jo crec... Per exemple, a Mallolís hi havia carrers, i cada carrer tenia el seu nom!

L'escola on va la teva filla?

A Llavorsí, la guarderia està a Llavorsí.

I l'escola?

Quan comencen ja a P-3 hi ha 3 escoles: a Alins, Ribera de Cardós i Llavorsí.

Volíem saber la tipologia de les llars, de les cases. Ara a casa viviu 3 vosaltres, però la gent manté lo de viure varies generacions?

A veure, la gent que venim nova no, però la gent d'aquí si, viuen els padrins, els fills, tiets...

La vostra casa era de nova construcció? O rehabilitada?

No, la nostra casa estava dreta. Però s'ha ensorrat, ara està a terra. A la tardor començarem a aixecar la casa, nosaltres. El meu company, que li encanta, perquè si has de començar a pagar..

Això si que és autosuficiència total... Heu adaptat altres costums de poble?

No hi havia ningú, així que no hi havia costums.

A casa treballeu tots, no?

Tots tot, la nena també treballa!

El coneixement popular, tu tens la sensació que és perd, has dit, no? Que els joves no viuen tan l'entorn com es vivia abans?

La gent que és d'aquí lo que li agrada és tot lo contrari de lo que tenen. Potser si hagués nascut aquí, hagués tingut ovelles, corral... potser no estaria fent lo que estic fent, potser voldria anar a treballar fora. Passo de vaques, passo de tractors... És una feina dura. Si ho has viscut tota la vida...ui, això no ho vull! I al revés...

I havia algun tipus de figura emblemàtica? Per exemple traginers, acordionistes...coses que ara s'han perdut...

D'això no, però si que havia molta gent que es dedicava al contraban. Hi havia molt contraban aquí, perquè es passa a Andorra des d'aquí. Hi havia gent d'aquí el país que es dedicava a passar gent per la muntanya perquè s'escapessin, anaven amb *fardos* de tabac... i es dedicaven això.

Ara ho veieu encara?

Ara també n'hi ha encara, encara hi ha contraban.

Coneixies això quan eres petita?

Si, jo ja havia pujat aquí.

Has vist com ha anat canviant el paisatge?

Molt, però aquí a la coma encara està *guai*. Jo havia anat més cap a Ribera, Tavascan i era molt *xulo*, però ara està ple d'apartaments...

I a part d'apartaments, amb el bosc has vist algun canvi?

I tant! Ara el bosc se mos menjarà. Aquí ens sobre bosc, s'hauria de tallar...

Quin és el paisatge que creus que hi hauria d'haver?

Jo crec que hi hauria d'haver més prats, més pastura. Que bosc en tenim moltíssim! A Mallolís, per exemple, si mires amunt, abans era tot prat fins a dalt, i ara el bosc mos arriba a casa. L'has de netejar tu...

Quin pes té aquest paisatge en la decisió vostra de venir a viure aquí? Perquè podries haver triat, per exemple, la Vall d'Aran..

En part si, perquè aquí està tot molt cuidat en comparació amb Ribera i aquests llocs. Home, és important, perquè la Coma està molt ben conservada.

Com valors la reintroducció de l'ós?

Molt bé!

Cabirols?

Molt bé tot! Quin mal fan? A jo no me fa cap mal! La gent es queixa molt. Realment n'hi ha molts de cabirols. Jo crec que per quatre cabirols que baixen al prat penso que no fan tan mal com la gent diu.

Quins animals hi ha?

Moltíssims! Hi ha genetetes, farines, hi ha guineus, hi ha cabirols, isards... Ocells n'hi ha a patades! Però jo estic encantada de la vida. Els animals no fan cap mal! La gent se queixa molt, de cabirols...

I el llop, que s'està parlant?

Bé, de moment no hi és, i de fet ja hi era, no? Jo sempre li dic a la gent. L'ós, perquè no està aquí, però si tingués les ovelles allà, i a mi em ve l'ós i se'm mengés una ovella, que bon profit li faci! Així de clar! A mi em fa més mal que te les matin perquè si. Els gossos es fiquen al ramat i te'n maten 10 i te les deixen allí mortes. L'ós te'n matarà una però per menjar o per alimentar les seves cries o pel que sigui. No te matarà 10 o 15 ovelles i te les deixarà allí.

I d'on surten aquests gossos?

Gossos que es perden o s'escapen i viuen salvatges. S'ajunten l'un amb l'altre... i ja està.

Vosaltres ja vàreu venir quan estava creat, però el Parc Natural, com el veieu?

Bé, estan fent coses *guais* i coses no tan *guais*, però dintre de lo que cap... Aquí a la Coma es va donar una part que entra al Parc i una altra que no entra al Parc. La part que entra al Parc, realment ara aquest any estan donant moltes ajudes per fer pletes, arreglar fonts... I la part que no entra al Parc no res, allà t'arregles com pots les fonts.

Vosaltres heu vist alguna limitació pel fet de tenir ovelles?

No, al contrari.

Quines dificultats heu trobat per viure aquí?

Que la gent d'aquí és molt tancada, li costa molt obrir-se a la gent de fora. O tens molt clar el que vols, i a poc a poc va passant el temps i van veient que estàs aquí, que cuides la terra, que estàs amb els animals, que realment t'agrada... S'obren, i a partir d'aquí ja està, lo que faci falta. Però has d'aguantar moltes coses, moltes putades. Però després ja està, la gent és molt maca. A veure, costa molt venir aquí i voler fer de pagès, perquè sembla que els hi toques una mica el que és seu de sempre, la seva terra, el seu bosc... i això els hi fa mal. Però si vens aquí, vius aquí, però treballes a fer ràfting, esquí... no els molestes per res, estan encantats de la vida.

I el tema del canvi de clima...

A mi personalment no em suposa cap problema, al contrari, m'agrada. És diferent que a Cardona. He passat més fred a Cardona que aquí dalt. Allí és més humit, aquí és més sec, s'aguanta més bé. Estàs a menys 10, però és igual, quan estàs a menys ja és igual.

Per tant, has trobat més dificultats per adaptar-te socialment que no pas pel fet de dir, és que no m'hi veig.

Si, jo m'hi veig aquí, sempre. Si no passa res m'hi veig per sempre. Però costa més adaptar-te amb la gent. A mi no perquè soc molt així, em faig amb tothom i lo que faci falta, però és per ells que t'has d'adaptar. La gent d'aquí són molt... Entre ells molt bé, però com que ets de fora els costa.

Com et veuen?

A mi em veuen com una boja, un *bitxo raro*, i encara ara... i més l'any passat que anava amb la meva panxa... I em deien: estàs boja, que te mataràs! Jo tinc ovelles i les he de cuidar, tant si tinc panxa com no.

Però ja havies fet de pagès abans?

Si, a Cardona ja feia de pagès, teníem hort, animals tants com vulguis... Vaques són molt fàcils de cuidar, però les ovelles són més delicades. Si no ho has tocat mai és molt difícil, necessites molts anys, que algú te n'ensenyi..

I el teu company també en sabia?

No, aquell és de Cerdanyola. Ja fa 12 anys que està aquí dalt. Primer vivia a la Vall Fosca, durant 5 anys, i després cap aquí.

Per mi, el canvi va ser només canviar de lloc, jo sabia el que volia fer, i si vols fer una cosa, on sigui, on et surti l'oportunitat. I a ell, també li encanta pujar muntanyes, les ha fet totes.

I aleshores, veient que esteu molt bé, teniu intenció de quedar-vos?

Si, si, i tant.

En un lloc on veus que la gent marxa..

No és un problema, jo em quedo aquí.

Creus que el turisme és una solució al despoblament?

No, sempre seran turistes. Millor que no vinguin. Per exemple, els llocs de treball per turisme són pel ràfting, l'esquí en hotels, de cambrer o del que sigui. Però això són temporades! Gent que ve i treballa a pistes i viu aquí 6 mesos i marxa. Si que hi ha gent que ve aquí i li agrada i tal, però en general és tot per temporades.

I per exemple, davant del despoblament, en pobles com Mallolís, que vingués a viure gent com a Farrera, que treballen fora però viuen allí?

Seria una solució, però jo preferiria que no. Si algú ha de venir a Mallolís, que li agradi treballar la terra, que li agradi tenir quatre animals ni que sigui, mantenir una mica lo que era. Sinó arribarà un moment en que viurem aquí però ningú recordarà que hi havia un prat, se mos menjarà el bosc, no hi haurà animals... Això no és viure aquí, no cuidar lo que hi ha. La gent viuen a Farrera, cuiden quatre hortets però ja està. Fins a quin punt és bo això? No ho sé. Llavors només s'hi viuria, i seria com qualsevol altre poble, com Cardona...

La gent viuria a la muntanya però no de la muntanya...

Clar. Aquí hi ha molta gent que viu a Farrera i ells compren la llenya. Però això no s'ha de fer. Si al bosc ja li va bé que li treguin llenya.